

บรรณานุกรม

กยจวา, พระเจ้า. สหพินทุคนโต. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2525.

กัจจายนมหาเถระ. กัจจายนเวชยากรณ์. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2521.

_____. กัจจายนพยากรณ์. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2530.

กัจจายนสังเขป. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2531.

กิม หงส์ลดารมภ์. บันไดไวยากรณ์กติก. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2474.

คมกฤษณ์ ศิริวงษ์. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชินกาลมาลีปกรณ์." วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2522.

จันทบูรินฤชา, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระ. ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต.
พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2528.

เจิม ชุ่มเกตุ. ภาษาบาลีประยุกต์ (คู่มือภาษาไทย). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2523.

ชคทีสะ กาศยปะ. บาลีมหาไวยากรณ์. แปลโดย ศาสตราจารย์ ร.ค.ท.แสง มนวิฑูร.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2518.

ชนกาภิวังสมมหาเถระ. กัจจายนะชั้นพื้นฐาน, แปลโดย พระมหาประวัติ ธรรมรุกขิโต และ
วิชานนท์ สำน้อย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวชิรศึกษาพุทธโฆส, 2531.

_____. ปาลีสึกษา และสังเขป. แปลโดย สามเณรจรรุญ ธรรมคา. กรุงเทพ-
มหานคร: สอนองการพิมพ์, 2529.

ชินวรสิริวัฒน์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ, กรมหลวง, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. พระคัมภีร์-
อภิธานัปทีปิกา. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
2508.

คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา. เที่ยวเมืองพม่า. กรุงเทพ-
มหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2517.

ค. นาคะประทีป. บาลีอภิธานัปทีปิกา พร้อมทั้ง สัจ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไท,
2464.

ทรัพย์ ประกอบสุข. "กิริยาอาชยาคในบาลีไวยากรณ์มูลกัจจายน์." วิทยานิพนธ์ปริญญา-
มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

ทองพูล บุญมาลิก. "สนธิและสมาสในคัมภีร์มูลกัจจายน์." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

เทพครุฑานุกสิษฐ์, หลวง (ทวี ธรรมธัช). ธาตุัปทีปิกา หรือพจนานุกรมบาลี-ไทย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2528.

_____ . บาลีไวยากรณ์พิเศษ เล่ม 1 นาม. พิมพ์ครั้งที่ 4. นครหลวง: โรงพิมพ์-
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515.

_____ . บาลีไวยากรณ์พิเศษ เล่ม 2 กิริยาภิกต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2517.

_____ . บาลีไวยากรณ์พิเศษ เล่ม 3 อาชยาค. พิมพ์ครั้งที่ 4 นครหลวง: โรงพิมพ์-
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515.

_____ . บาลีไวยากรณ์พิเศษ เล่ม 4 การก. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2517.

_____ . บาลีไวยากรณ์พิเศษ เล่ม 5 นามภิกต และ อุณา. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2517.

- _____ . บาลีไวยากรณ์พิเศษ เล่ม 6 ตัทธิศ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522.
- _____ . บาลีไวยากรณ์พิเศษ เล่ม 7 समास. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522.
- _____ . บาลีไวยากรณ์พิเศษ เล่ม 8 สัตถุอาพิธาน และ สนธิ. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522.
- _____ . พจนานุกรมธาตุสัทสฤต. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2494.
ฉั่มกิตติเดระ. พาลาวตาโร. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2522.
- ฉั่มมานันทมหาเดระ. ทวาทสุปจารา ปญฺจปญฺญาสนยา. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2523.
- ธาตุพนมกัจจายน์. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสพานยศเส, ร.ศ. 131.
- ธีรยุทธ สุทธรา. "การสร้างนามศัพท์และสมาสในโลปายาน." วิทยานิพนธ์ปริญญา-
มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2521.
- บุญหนา สอนใจ. "สังขยาปกาสกปกรณ์และฎีกา: การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์."
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, 2523.
- ประยุทธ์ หลงสมบุญ. พจนานุกรมบาลี-ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2519.
- ปรียัติธรรมธาดา (แพ เปரியัญ), พระ. พระคัมภีร์ธาตุอาทิ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์-
พิศาลบรรณินดี, 2454.
- ปัญญาสามิเดระ. สาสนวสบบทีกา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2507.

- แปลก สนธิรักษ์. พจนานุกรมบาลี-ไทย. พระนคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2506.
- พรหมา ปณฺฑูที่โป, พระมหา. ศัพท์หมวดไทย-บาลี. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร: โรงพิมพ์-
การพิมพ์พาณิชย์, 2498.
- พระเทพเมธาจารย์ (เข้า ฐิตปญฺโญ). แบบเรียนวรรณคดีบาลีประเภทกัมภีร์บาลีไวยากรณ์
ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2504.
- พระวิสุทธิสัมโพธิ (เจีย ป.9). กัจจายนมูล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไท, 2474.
- พระโสภณคณาภรณ์ (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.9). อธิบายวากยสัมพันธ์. เล่ม 2. กรุงเทพ-
มหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2518.
- พระอมรมณี (จับ ฐิตธมฺโม). นำเที่ยวในพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2527.
- พจน์ เฟื่องผลา. ประวัติวรรณคดีบาลี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2524.
- พุทธปियมหาเถระ. ปทรูปสิทธิ. ฉบับวัดท่ามะโอ. กรุงเทพมหานคร: เฉลิมชาฎการพิมพ์,
2526.
- _____. ปทรูปสิทธิฎีกา. (ม.ป.ท., ม.ป.พ.).
- ภทฺทนต์สิริสัทธมมกิตติมहाคूसस्रेवเถระ. สัททพินฎีกา. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2525.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรรมการกองตำรา. อธิบายบาลีไวยากรณ์ นาม และ อพยยศัพท์.
พิมพ์ครั้งที่ 9. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515.
- _____. อธิบายบาลีไวยากรณ์ อาชยาค. พิมพ์ครั้งที่ 9. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏ-
ราชวิทยาลัย, 2514.
- _____. อธิบายบาลีไวยากรณ์ นามกิตก์ และกิริยากิตก์. พิมพ์ครั้งที่ 9. พระนคร: โรง-
พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2513.

- _____ . อธิบายบาลีไวยากรณ์ สมาส และศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2493.
- _____ . อธิบายบาลีไวยากรณ์ สมัญญาภิธาน และสนธิ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2491.
- มหาสิริเชยสุ, พระเจ้า. ประวัติพระไตรปิฎก. ฉบับพิมพ์สังคายนาครั้งที่ 5 (ภาษาพม่า).
ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์หงสาวดี, 1959.
- โมกคัลลานมหาเถระ. ฉวาทิโมกคัลลาโน. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2522.
- _____ . โมกคัลลานปญฺจิกา, ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2521.
- _____ . โมกคัลลานพฺยากรณ์. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2521.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. บาลีไวยากรณ์ นาม และอภัยยศัพท์.
พิมพ์ครั้งที่ 38. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516.
- _____ . บาลีไวยากรณ์ อาชยาด และกิตก์. พิมพ์ครั้งที่ 30. พระนคร: โรงพิมพ์-
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.
- _____ . บาลีไวยากรณ์ สมาส และศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 27. พระนคร: โรงพิมพ์-
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2507.
- _____ . บาลีไวยากรณ์ สมัญญาภิธาน และสนธิ. พิมพ์ครั้งที่ 29. นครหลวง:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515.
- วชิรพุทธิเถระ. นฺยาสนปกรณ. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2522.
- วรลักษณ์ พับบรรจง. สํสฤตวฺยากรณ์. ม.ป.ท., 2530.
- วิสุทธาจารย์เถระ. ธฺาตวตฺตสงฺคโ. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2522.
- ศักดิ์รินทร์ ศศพินทุรกิจ, พระมหา. หลักจรรยาบาลีไวยากรณ์. พระนคร: โรงพิมพ์-
เลียงเชียงใหม่เจริญ, 2515.

สมใจ ปญญาทีโป, พระมหา (ผู้แปล). กัจจายนสูตร และปทระบุสัทธิ. กรุงเทพมหานคร: พัทธการพิมพ์, 2528.

สมเด็จพระวันรัต. สังคีตยวงคี. กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, 2521.

สมเด็จพระวันรัตอุทยมหาเถระ (พิศ). มูลน้อยอาศัยมูลใหญ่. ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2513.

สังฆรักขิตมหาสามิเถระ. ปโยคสัทธิ. พม่า: โรงพิมพ์พุทธศาสนสภา, 2525.

_____ . วุดโตทยจนโทปกรณ์, ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2523.

_____ . สุโพธาลงการปกรณ์. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2523.

สัทธัมมสิริมหาเถระ. สัททศดเภทจินตนา. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2523.

สิริมหาจตุรงค์พล, มหาอำมาตย์. อภิธานปทีปิกากฎีกา. ปรวิวรรตเป็นอักษรไทยโดยพระศรีสุทธิพงษ์. กรุงเทพมหานคร: เทคนิก (19), 2527.

สิริมังคลาจารย์. มงคลศุดที่ปนิยา ปฐม ภาโค. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2517.

สีลวังสเถระ. ธาคุมณูชสา. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2522.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. ประวัติวิวรรตคี่บาลีในอินเดีย และลังกา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

_____ . เอกสารคำสอน วิชา 122 611 การอ่านบาลีขั้นสูง. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

อดิศร มะลิทอง, พระมหา. บาลีไวยากรณ์โดยสังเขป. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์-ธรรมบรรณาการ, 2516.

อัครวังสมหาเถระ. สัทหนิติปกรณ์ ปทมมลา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, 2521.

_____ . สัทนทีปิกรณ์ ธาตุมาลา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ,
2523.

_____ . สัทนทีปิกรณ์ สุตตมาลา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ,
2522.

อุ ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต. คำนำปทานุกรมพระไตรปิฎก. (ภาษาพม่า). ย่างกุ้ง:
โรงพิมพ์พุทธศาสนสภา, 2507.

อุ นิสฺสโก, พระมหา. ประมวลปัญหาและเฉลยบาลีไวยากรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 5. พระนคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

ภาษาอังกฤษ

Andersen, Dines. A Pali Glossary. 1st ed. Delhi: Mehra offset
Press, 1979.

Bode, M.H. The Pali Literature of Burma. London: The Royal Asiatic
Society, 1909.

Buddhadatta Mahathera, A.P. Concise Pali-English Dictionary.
Columbo: The Columbo Apothecaries, 1968.

_____ . English-Pali Dictionary. London: The Pali Text Society,
1970.

Childers, Robert Caesar. A Dictionary of the Pali Language.
Rangoon: Buddha Sasana Council Press, 1974.

Dauids, Rhys T.W., ed. "The Gandhavamsa." Journal of the Pali Text
Society (1886): 54-80.

_____ ., and Stede, William. The Pali Text Society's Pali-English
Dictionary. London: The Pali Text Society, 1966.

- Geiger, Wilhem. Pali Literature and Language. Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1968.
- Kale, M.R. A Higher Sanskrit Grammar. Delhi: Montilal Banarsidass, 1972.
- Macdonell, Arthur A. A Practical Sanskrit Dictionary. London: Oxford University Press, 1979.
- _____. A Sanskrit Grammar for Students. 3rd ed. London: Oxford University Press, 1972.
- Malalasekera. Dictionary of Pali Proper Names. 2 Vols. London: The Pali Text Society, 1974.
- Monier-Williams, Sir Monier. A Sanskrit-English Dictionary. London: Oxford University Press, 1979.
- Muller, F. Max. A Sanskrit Grammar for Beginners. 2nd ed. New Delhi: Asian Publication Services, 1975.
- Whitney, William Dwight. The Roots, Verb-Forms and Primary Derivatives of the Sanskrit Language. Delhi: Motilal Banarsidass, 1979.
- _____. Sanskrit Grammar. Delhi: Motilal Banarsidass, 1973.

ภาคผนวก

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

คัมภีร์สหพันธนิพนธ์คณนิกตักปั

อิโต ปรี ปวกขามิ   กิพพิธาน์ ทิตกกร์
โกศลลุดตตาย วิญญูณ์   ปาพิธมเม สุภาสึเต.

1106. กมฺมาทิมฺหิ ธาตุโต โฉ. กมฺมาทิมฺหิ ธาตุโต ญฺจโย โหติ. กมฺม
กโรตฺตี กมฺมกาโร, เอวํ มาลกาโร, กุมฺภากาโร อิจฺจาติ.

1107. สญฺญายมนฺวาคโม. สญฺญายมฺมิเชยฺยานํ กมฺมาทิมฺหิ ธาตุโต ญฺจโย
โหติ, นามมฺหิ จ นุการากโม โหติ. อรี ทเมตฺตี อรินฺทโม. เอวํ เวสฺสนฺตโร
อิจฺจาติ.

1108. ปุเร ททา จ อี. ปุรสฺสฺเท อาทิเมหิ ททอิจฺเจตยา ธาตุยา
อการญฺจโย โหติ, ปุรสฺสฺส อการสฺส อี จ โหติ. ปุเร ทานํ ททาตฺตี ปุรินฺทโท.

1109. ญฺจวารี วา สพฺพาหิ. สพฺพาหิ ธาตุหิ กมฺมาทิมฺหิ วา อกมฺมาทิมฺหิ
วา อการญฺจวารี อิจฺเจเต ญฺจยา โหนติ. ทํ กโรตฺตี ตกฺกโร, ทิตํ กโรตฺตี...
ทิตกฺกโร, วิเนติ เตน, ตสฺมี วาติ วินโย. นิสฺสาย นํ วสฺตฺตี นิสฺสโย. ญฺจุมหิ:
รณํ กโรตฺตี รถการโก, อนนํ ททาตฺตี อนนฺทายโก, สตุเต วิเนตฺตี วินายโก.
กโรตฺตี การโก. ททาตฺตี หายโก, เนตฺตี นายโก. คฺมุหิ: ตสฺส กตฺตา ตกฺกตฺตา,
โกชนสฺส ทาตา โภชนทาตา, กโรตฺตี กตฺตา, สรตฺตี สรตา. อาวิเมหิ: ภยํ ปสฺสตฺตี
ภยทสฺสาวี อิจฺเจวมาหิ.

1110. วิสฺรชฺปะทาหิ โฉ. ปวิสฺตฺตี ปเวโส. รุชฺตฺตี โรโค. อุปฺชชฺตฺตี
อุปฺปาโท, มุสฺตฺตี ผสฺโส. อุจฺจตฺตี โอโก, ภาวตฺตี ภาโว, อยตฺตี อาโย, สมฺมา
พฺชฺตฺตี สมฺโพโธ.

1111. ภาวตเถ จ. ภาเว อภิธาตพเพ ธาตุหิ ญฺจโย โหติ. ปจัน
ปาโก, จหนํ จาโค, ภาวนํ ภาโว อิจฺเจวมาหิ.

1112. กวิ สพฺพโต. สพฺพธาตฺหิ กฺวิปจฺจโย โหติ. สมฺภวตฺติ สมฺภุ,
สมฺภวตฺติ สมฺภุ. เอวํ วิญฺ, อภิญฺ. กฺชนฺโต กจฺจตฺติ กฺชโค. สฺกฺสุ ชนตฺติ สงฺโซ.

1113. ธราทิตฺ รมฺโม. ยถานฺสิญฺฐํ ปฏฺิพชฺชมาเน จตฺตฺส ฏฺปาเยสฺ ฏฺปตฺมาเน
สฺตฺเต ธาเรตฺติ รมฺโม. ธรฺติ เตนนาติ วา รมฺโม. กรฺยเเต ฅนฺติ กมฺมํ.

1114. ตฺสสฺสึลลทฺธมฺมตฺสสาธฺกการฺสึ ฅิตฺวาวิ. ตฺสสฺสึโล ตฺทฺธมฺโม ตฺสสาธฺกการฺติ
เอเตสฺ อตฺเตสฺ กมฺยมาเนสฺ สพฺพธาตฺโต ฅิตฺวาวิอิจฺเจเต ปจฺจยา โหนฺติ. ปิยํ ปสฺสึคฺ
สึลลํ ยสฺส รณฺญเ โส โหติ ราชา ปิยปฺสึลลํ. ปิยํ ปสฺสนสฺสึโลติ วา ปิยปฺสึลลํ, ปิยํ
ปสฺสนธฺมมฺโมติ วา ปิยปฺสึลลํ, ปิยปฺสึลลเน สาธฺกการฺติ วา ปิยปฺสึลลํ. พฺรหฺมํ จริตฺ ึลลํ
ยสฺส ปุคฺคลสฺส โส โหติ ปุคฺคโล พฺรหฺมจาร์, พฺรหฺมํ จรณสฺสึโลติ วา พฺรหฺมจาร์,
พฺรหฺมํ จรณธฺมมฺโมติ วา พฺรหฺมจาร์, พฺรหฺมํ จรเณ สาธฺกการฺติ วา พฺรหฺมจาร์. เอส
นโย อณฺญตรฺาปิ ยถารหํ. ปสฺยห ปวตฺติตฺ ึลลํ ยสฺส รณฺญเ โส โหติ ราชา ปสฺย-
หปวตฺตา, อถวา ปสฺยห ปวตฺติตฺ กเถตฺ ึลลสมฺสฺสาติ ปสฺยหปวตฺตา. ภายํ ปสฺสึคฺ ึลลํ
ยสฺส สมณสฺส โส โหติ สมเณ ภายสฺสวา. มลลํ กรณสฺสึโล มลลการฺ; เอวํ ปาปการฺ.
สึมฺยาเย, ตฺตร อิตฺถิลิงเก วตฺตพฺเพ "ปิยปฺสึลลํ พฺรหฺมจาร์นิ" ติอาทินา วตฺตพฺพํ.
นปฺสเเก วตฺตพฺเพ "ปิยปฺสึลลํ, พฺรหฺมจาร์" ติอาทินา รสฺสวเสน วตฺตพฺพํ, กุลํ จิตฺตฺนฺติ
วา สมฺพฺนฺโต, เอส นโย อณฺญตรฺาปิ.

1115. กมิโต โร โอนฺโต. กฺมฺธาตฺโต โอนฺการฺนฺโต โรอิติ ปจฺจโย โหติ.
กจฺจตฺติ โค.

1116. สุโต อา. สฺวตฺติ สวา.

1117. สทฺทฺทฺจลฺมณฺทฺตรฺาทิตฺ ย. สทฺทฺทฺจลฺมณฺทฺเถ จ รฺจาทฺทิตฺ จ ธาตฺหิ
ญฺจโย โหติ ตฺสสฺสึลาทิสฺ อตฺเตสฺ. โฆสนสฺสึโล, โฆสนธฺมมฺโม, โฆสเน สาธฺกการฺติ

โฆสโน, เอรุ ภาสโน, โกอโน, โรสโน, จลโน, กมฺปน, ฌนโน มณฺชนโน,
วิภูสโน, วจโน, เทชนโน, วพฺชนโน อิจฺเจวมาทิ.

1118. ปาราทิกมิโต รุ. ปาราทิ อนุปเทหิ ปรสฺมา คฺมิ ชาตุมฺทา ปโร
รูปจฺโย โหติ วา ตสฺสึลา ทิสฺสุ อตุ เตสฺสุ. ภว ปารุ กนฺตุ สึ ยสฺส ปฺริสฺส ส โหติ
ภว ปารุ. อนฺต กฺ, เวท กฺ, อหฺ อฺ. ตสฺสึลา ทิสฺสุ กิ ? ปาร กฺ โ. ปาราทิกมิโต
กิ ? อนฺ คามิ.

1119. ภิกฺขา ทิสฺสุ จ. ภิกฺข อิจฺ เจวมาทิ ชา ตฺ หิ รูป จฺ โย โห ติ ตสฺ สึ ลา ทิสฺ
อตุ เตสฺ. ภิกฺ ชน สึ โล ภิกฺ. วิ ชาน น สึ โล วิ ญฺ.

1120. ณฺ โก ทฺ นฺ ยฺ ทฺ นึ. ทฺ นฺ ยฺ ทฺ นึ ชา ตฺ นฺ มฺ นฺ เต ณฺ ป จฺ โย โห ติ ตสฺ สึ ลา ทิสฺ
อตุ เตสฺ. อา ทฺ น สึ โล อา สา ทฺ โก, ก ร ณ สึ โล กา ร โก.

1121. อญฺ ญ ตฺ เตสฺ จ ณิ. ว ตฺ ตฺ ป การ ตฺ เตสฺ ต โต อญฺ ญ ตฺ เตสฺ จ อตุ เตสฺ ณิ จฺ โย
โห ติ. ป ณ ท ิ อตุ ต น ม ญฺ ตฺ ติ ป ณ ท ิ ต ม น ิ. เอ ว พ หฺ ส ส ต ม น ิ. ส ต ต ว ชา เต ตฺ ติ ส ต ต -
ชา ตฺ. ท ิ ม ิ จ ิ ร ก ล ช ิ ว ตฺ ติ ท ิ ม ช ิ ว. ธ ม ม ิ ว ท ตฺ ติ ธ ม ม ว าทิ. ส ิ โ ว ิ น ิ พ ย น น ท ตฺ ติ
ส ิ น า ทิ. ภ ุ มิ ย ส ย ตฺ ติ ภ ุ มิ ส าย อิจฺ เจ ว ม า ทิ.

1122. ป ท น เต น ว า ค โม น ิ ค ท ิ ต. ป ท น เต น กา รา ค โม น ิ ค ท ิ ต มา ป ช ช ติ. อ ริ
ท เม ต ติ อ ริ น ท โม. เว ส ส ต ร ต ติ เว ส ส น ท โร, รา ชา. ป ภ ิ ก โร ต ติ ป ภ ง ก โร, ภ ก ว า.

1123. ส มา ท ิ ท น ท ว ญฺ าย วา โร ท น ส ส โ ฆ.

ส เ อา ท ิ ป พ พ าย ท น อ ิจ เจ ต าย ชา ต ย า อ ญฺ ญ าย วา ชา ต ย า ร ป จ โย โห ติ
ท น ส ส โ ฆ จ. ส ม ค ก ก ม ม ส ม ป ค จ จ ติ, ส ม ม เท ว ก ิ เล ส ท ร เด ท น ท ิ ติ วา ส โ ฆ.
ป ภ ิ ท น ท ิ ติ ป ภ ิ โ. ว ิ ว ิ เช ส ต เต ภ ุ ส ท ิ ติ พ ย ก โ. ส ม น ท โต น ก ร ส ส พา ทิ เร
ช ญฺ ต ติ ป ริ ชา. อ น ต ก โร ต ติ อ น ท โก. ส มา ท ิ ติ ก ิ ? อ น พ มา โ.

1124. ร ม ท ิ ร น โ รา ท ิ โล ป. ร ม ท ิ ป จ เย ป เร ส พ โ ชา ต อ น โ ต

รการาที โลปมาปชชติ. อนตโก, ปารุ, สตุดา, ทิกฺกุโร อิจฺเจวมาที.

1125. ภาเว กมฺเม จ ตพฺพานียา. ภาเว กมฺเม จ ตพฺพนียอิจฺเจเต ปจฺจยา โทนฺติ สพฺพธาตฺวที. ภูยเต อถวิคฺค ภวิสฺสเต ภวิตพฺ, ภวนีย. อสิคพฺ, อสนีย. ปชฺชิตพฺ, ปชฺชนีย. กตฺตพฺ, กรณีย. กนฺตพฺ, กมนีย. รมิตพฺ, รมณีย.

1126. โดย เตยโย จ. ภาเว กมฺเม จ ญฺยเตยฺยอิจฺเจเต ปจฺจยา โทนฺติ ยถารห ธาตฺวที. กตฺตพฺ การีย. เจตพฺ เจยฺย. เนตพฺ เนยฺย ญาตพฺ ญาเตยฺย. ปสฺสิตพฺ ทิกฺกุเรยฺย.

1127. กรโต ริจฺจ. กรธาตฺโต ริจฺจปจฺจโย โทติ ภาเว กมฺเม จ. กตฺตพฺ กิจฺจ.

1128. ภูโต ญฺยสฺสพฺพกาเรน. ภูอิจฺเจตฺย ธาตฺยา ญฺยปจฺจยสฺส อุกาเรน ส อพฺพาเทโส โทติ. ภวิตพฺ ภพฺ, ภวิตพฺ ภพฺ.

1129. วทฺมทกมฺยชฺครทาการาทีที ชฺชมมคฺคเยหฺยยา กาโร วา. วทฺมทกมฺยชฺครท- อาการนฺตาทีที ธาตฺวที ญฺยปจฺจยสฺส ยถากมฺ ชฺชมมคฺคยฺเยหฺยยา เทสา โทนฺติ ธัตฺวานฺเตน ส, กรหฺสฺส จ กาโร โทติ ภาเว กมฺเม จ. วตฺตพฺ วชฺช, มทฺนีย มชฺช, กมนีย กมฺ, โยชนีย โยคฺ, ครหิตพฺ การยฺ, ทาทพฺ เทยฺย, ปาทพฺ เปยฺย, ทาทพฺ เทยฺย. มาตพฺ เมยฺย, ญาตพฺ ญฺย อิจฺเจวมาที.

1130. กตฺตริ จ ตฺโพย ยถา กนฺติ. ภาวกมฺเม สฺ เจว กตฺตริ จ ตพฺยปจฺจโย โทติ กนฺติ ยา อนฺรู เปน. กาเม สฺ ปาทพฺย ค. อปชฺชิสฺ. เอตฺถ จ ปาทพฺย กนฺติ ปริภฺยชฺิตพฺพกนฺติ วา ปริภฺยชฺ กนฺติ วา อตฺโต. ปาสฺทฺ โท ปน ปริภฺยชฺิต.

1131. เต กิจฺจา. เต ปจฺจยา ตพฺพาทโย ริจฺจนฺตา กิจฺจ สฺสญฺญา เวทิตพฺพา. กิจฺจ สฺสญฺญา ก ปโยชน ? ภาวกมฺเม สฺ กิจฺจ กตฺตชฺตฺตา.

1132. อญฺญ กิตฺ. อญฺญ ปจฺจยา กิตฺ อิจฺเจว สฺสญฺญา โทนฺติ. กิตฺ สฺสญฺญา ก ปโยชน ? กตฺตริ กิตฺ.

1133. นนทาทิโต ย. นนทาทิโต ธาตุโต ยุปลงโย โหติ ภาวกมุเมสุ.
 นนทเต นนทน์. นนทิตพพ वा न्नन. कथ्यं कथं, जरित्प ज्रं.

1134. กตตุกรณาธิกรณ จ กตตุกรณาธิกรณ จ ยุปลงโย โหติ. กตตรี
 ตาว: रथ त्रत्ति रथ्रं. กรณ: ग रि ति तेना ति กรं. อิธิกรณ: त्ति ग्रु न् ति
ऐतदा ति ग्रानं.

1135. รหาทิโต อนสส โณ. รการ การ รา ที อน เต หิ ธ า หิ อ นา เท ส ส โณ
 โหติ. ग रि ति तेना ति กรं. पु रि ति तेना ति ปु รं. กา โท क थं. अनु ग्रानि यो चे त् प ह ानि.

1136. น ว น ก ท ห า ที่ สุ. ว น ก ท ห า ที่ สุ อ น า เท ส ส โณ น โห ติ. ว น ก ท ห น.
อุ ท ก ท ห น. ก ล ล ท ห น อิ จ จา หิ. ว น ก ท ห า ที่ สุ ติ ก ิ ? ป ร ก ิ ส น ธิ ก ท ห น.

1137. ณ า ท โย เต ก า ลิ กา. ณ า ท โย ป จ ง ยา ยุ ปล ง ย น ดา เต ก า ลิ กา ติ เว หิ -
ต พ ห า. ย ด า ? ก มุ ก ? ก โร ติ อ กา สิ กริ ส ส ตี ก มุ ก กา โร. กา โร ติ อ กา สิ กริ ส ส ตี
तेना ति กรं. अनु ग्रानि यो चे त् प ह ानि.

1138. ส ณ ุ น าย มิ ท า ธา หิ. ส ณ ุ น าย มิ เช ย ยา ย ท า ธา อิ จ เจ เต หิ ธ า หิ อ ยุ ปล ง โย
 โหติ. อา หิ ย ตี อ า หิ, เอ ว อุ ปา หิ. อุ ท ก ท ธา ตี อ ุ หิ. ม โ ท ก ท ธา ตี ม โ ท หิ.
เอ ว ช ล หิ. ว า ลา นิ ท ธา ติ ต ส มิ น ติ ว า ล หิ. ส น ธิ ย ติ, ส น หิ ธ า ตี วา ส น หิ. นิ ธ ีย ตี
นิ หิ. เอ ว วิ ธ ีย ติ, วิ ธ า ติ, วิ ธ า น ว า วิ ธ ิ. ส ม มา ส ม ว า จิ ต อ า ท ธา ตี ติ
ส มา หิ.

1139. ติ ก ิต จ า สิ กุ เร. ส ณ ุ น าย มิ เช ย ยา ย ส พ ท ธา หิ ติ ยุ ปล ง โย โห ติ
ก ิต ยุ ปล ง โย จ อา สิ กุ เร. ชิ โน ชน พ ช ด ค ุ ติ ชิ น พ ห ิ ติ. ธ น อ ส ส ภ า ค ุ ติ ธ น ก ุ ติ.
ก ิต ยุ ปล ง โย: ภ า ค ุ ติ ภ ุ โต. ธ ม โม เอ น ท ท ธา หิ ธ ม ม หิ น โน. ว ท ช ค ุ ติ ว ท ช มา โน,
अनु ग्रानि यो चे त् प ह ानि.

1140. อิ ติ ถิ ย ย ด า ค น ติ ม ติ ย โว. อิ ติ ถิ ย ม ติ เช ย ยา ย ส พ ท ธา หิ อ การ ติ ยุ ปล ง โย
ป จ ง ยา ค น ติ ยา อ น ร ุ เป น โ ห น ติ. อ ยุ ปล ง โย ต าว: ช ี ร ติ ช ี ร ณ ว า ช ร า. ป ร ก ิ ส ม ภ ิ ช -
ช ตี ติ ป ร ก ิ ส ม ภ ิ ท า. ป ร ก ิ ช ช ติ เอ ต า ยา ติ ป ร ก ิ ป ห า, เอ ว ส ม ป ห า, อา ป ห า. อุ ปา หิ ย ตี ติ

อุปาทา. จินตน์ จินตา. ปติภูฐาน์ ปติภูธา. ลิกขน์ ลิกขยตีติ วา ลิกขา. เอว
 ภิกขา. สมปตฺตี อภิมุขี ฉายตีติ อภิมุขา. วชฺชาวชฺชสฺส อฺปนฺนชฺชฌายนํ อฺปชฺชฌา. อฺปชฺช-
 ฉายสฺส ภาโว, ยํ สนฺธาย วุตฺตํ "อฺปชฺชฌํ กาทาเปตพฺโพ"ติ. อฺปสมฺปทาเปกฺโขติ
 สมฺพนฺโธ. ทฺปิจฺเจ: มนฺติ ชานาตีติ มติ, มนฺนํ วา มติ. สรณํ สติ. ญฺปิจฺเจ:
 เจตยตีติ เจตนา. เวทยตีติ เวทนา. อญฺญานํ โยเชตพฺพานิ.

1141. กรมหา ธีรีย. กรธาสุสมา อิตฺถิมนฺตฺถิมํ วา อภิเชยฺยํ ธีรียจฺเจ โหติ. กตฺตพฺพา กิริยา. กรณํ กิริยํ.

1142. คฺควนฺตฺตาวีตีเต. พฺรหฺมจฺริยํ วุสฺสโต, วุสฺสวา, วุสฺสาวี. อกฺกํ หุโต,
 หุตฺวา, หุตฺวาวี. โอนฺนํ กุคฺคโต, กุคฺคฺตฺวา, กุคฺคฺตฺวาวี, คคฺค อวสฺสีติ วุสฺสโต. อหฺวตี หุโต.
 อญฺญชฺชิตฺติ กุคฺคโต. เอส นโย เสเสสฺสปี. คคฺคร วุสฺสฺตฺวาตี. เอวํปการานิ คฺควนฺตฺตสฺสตีสนานิ
 ปทมฺมาลาวเสน. วุสฺสฺตฺวาวีตี เอวํปการานิ ปน หตฺถสฺสตีสนานิ. อินฺปิจฺเจ ตานิ "วุสฺสฺตฺวาวี"
 ติอาทนี ภวนฺติ. นฺปิสเก รสฺสคฺควเสน "วุสฺสฺตฺวาวี" อิจฺจาทนี ภวนฺติ.

1143. ภาเว กมฺเม จ ต. ภาเว จ กมฺเม จ อตีเต กาลे ทฺปิจฺเจ โหติ สพฺพธาตฺหิ. ภาเว ตาว: คายนํ อคฺกายิตฺถาตี วา กิตฺตํ. นจฺจนํ อนจฺจิตฺถาตี วา
 นจฺจํ, เอวํ นญฺญํ, หสนํ หสฺสิตํ. กมฺมนิ: อภาสียิตฺถาตี วา ภาสิตํ ปฺริเสน, เอวํ
 เทสฺสิตํ, กตํ, สิตํ, สยิตํ. อรฺชชฺชิตฺถาตี โรหิตํ, รุณฺณํ วา อิจฺเจวมาทิ.

1144. พฺรคฺมาทฺทิ สพฺพคฺค กคฺคฺทริ. พฺรคฺมอิจฺเจวมาทฺทิ กคฺคฺทริ ทฺปิจฺเจ โหติ
 สพฺพกาลे. สพฺเพ สงฺขตาสงฺขตสมฺมุติเกเท ฐมฺเม พฺชฺชติ อพฺชฺชติ พฺชฺชิสฺสตีติ พฺพฺโธ.
 เอวํ สรณฺงคฺคโต, สมณฺงคฺคโต, ญฺาโต อิจฺเจวมาทิ.

1145. ชิสฺมา อิน. ชิจฺเจตาย ธาตฺถยา อินจฺเจ โหติ สพฺพกาลे กคฺคฺทริ.
 ปาปเก อกฺุสเล ฐมฺเม ชินาตี อชินิ ชินิสฺสตีติ ชินโน.

1146. สฺปิสฺมา ภาเว จ. สฺปิอิจฺเจตสมฺมา ธาตฺถยา อินจฺเจ โหติ กคฺคฺทริ
 ภาเว จ. สฺปิตฺติ สฺปิโน, สฺปนํ วา สฺปิโน.

1147. อัสหุสโต โข ภาวกมเมส. อัสหุสโต อุปทโต ปเรถิ ธาตุหิ ฆุจโย
 โหติ ภาวกมเมส. อัส สियติ ภวตา อัสสโย. ทุกุเขน สियติ ภวตา หุสโย. สุขเณ
 สियติ ภวตา สุสโย. อัสกั กิริยตีติ อัสกักรั กम्म ภวตา, ทุกุเขน กิริยตีติ ทุกักรั
 หิตั ภวตา. สุขเณ กิริยตีติ สุกักรั ปาฬ พาลเณ. ทุกุเขน กิริยตีติ ทุกุโร, มหิจโจ.
 สุขเณ กิริยตีติ สุกุโร, ฆุจโย. ทุกุเขน รุกขิตัพพตี ทุกุขั, จิต्त. ทุกุเขน
 ปสสิตัพพตี ทุกุโส, ฆุจโย. สุขเณ หสสิตัพพตี สุสสั, ปรวชช. ทุกุเขน อนุพชิตัพพตี
 ทุกุโพธ, ฆุจโย. สุขเณ พชิตัพพตี สุกุโร อิจเจวมาทิ.

1148. อิจตเตส ทเวตฺติ วา สมานกตฺตเกส.

อิจตเตส สมานกตฺตเกส ธาตุสฺ สเนตฺส สัพพธาตฺหิ ตเวตฺติอิจเจเต ปจฺจยา
 โหติ วา สัพพกาเล กตฺตริ. ปญฺญานิ กาทเว อิจฺจติ, สทฺธมฺมํ โสคฺมิจฺจติ.

1149. คฺมรหสฺกาทิสฺ. อรหสฺกาทิสฺ อตฺเตสฺ สัพพธาตฺหิ คฺุจโย โหติ. โก
 ตํ นินฺทิตฺมรหตี. สกฺกา เชตฺถุ ธเนน วา. ภทฺโป นิชามํ โอกฺกมิตฺตุ. อนุจฺจวิโก ภว
 ทานํ ปฏิกฺกเหตฺตุ, อิทํ กาทฺตุ อนุรูปํ, ทาทฺตุ ยุตฺตุ. ทาทฺตุ วตฺตุ จ ลภตี. เอวํ วมฺมตี
 ภาสิตฺตุ. พนฺธิตฺตุ น จ กปฺปตี, กาลิ ภูตฺติ อิจเจวมาทิ.

1150. ปุพฺพกาเลกตฺตกานํ คฺุทฺวานตฺวา ปาเยน. ปุพฺพกาเล สมานกตฺตกานํ
 ธาตฺนํ คฺุทฺวานตฺวาอิจเจเต ปจฺจยา โหติ ฆเยเยน: กาทฺน กम्मํ กจฺจติ. อกาตฺน
 ปญฺญํ กิลิสฺสนตี สตฺตา. สุตฺวา ฆมฺมํ โมหตี, สุตฺวา ฆานิสฺสาม อิจเจวมาทิ.

1151. กทาจิ สฺมานे จ. สมานกาเล จ สมานกตฺตกานํ ธาตฺนํ คฺุทฺวาน-
ตฺวาอิจเจเต ปจฺจยา โหติ กทาจิ. อนุธการํ นินฺทิตฺวาน, อุตฺโตยํ ทิวากโร. เอตฺถ
 จ คฺุทฺวานปโยคหสฺสเนเนว คฺุทฺวานปโยคานิ หสฺสิตฺวา โหติ.

1152. อปเร จ. อปรกาเล จ สมานกตฺตกานํ ธาตฺนํ คฺุทฺวานตฺวาอิจเจเต
 ปจฺจยา โหติ กทาจิ. ทวารมวาริตฺวา ปวิสตี.

1153. อสมานกตฺตริ. อสมานกตฺตริ ธาตฺหิ คฺุทฺวานตฺวาอิจเจเต ปจฺจยา
 โหติ กทาจิ. สิทํ ทิสฺวา ฆยํ โหติ. ปญฺญาจ สสฺ ทิสฺวา อาสวา ปริกฺชเณ.

1154. ปรปทโยเก จ. ปรปทโยเกปิ ธาตุหิ ตฺวาทโย ปจฺจยา โทหฺติ กทาจิ.
 อปฺปตฺวา นหิ ปพฺพโต, อติกกมฺม ปพฺพตํ นหิ.

1155. ลกฺขณเหตุอาทิปปโยเก จ. ลกฺขณเหตุอาทิปปโยเกปิ ธาตุหิ ตฺวาทโย
 ปจฺจยา โทหฺติ กทาจิ. สหํ ทิสฺวา ภยํ โทหิ. สत्ตํ ปวิตฺวา พลํ ชายเต, "ธฺน"ติ
 กตฺวา ทณฺโท ปติโต.

1156. พฺยตฺตเย สหฺสฺสฺสฺสฺสโยเก จ. พฺยตฺตเย สหฺสฺสฺสฺสฺสโยเกปิ ธาตุหิ
ตฺวาทโย ปจฺจยา โทหฺติ กทาจิ. อฺปาทายรูปํ. นฺหาตฺวา กมฺนํ, ภูตฺวา สยฺนํ อิจฺเจวมาหิ.

1157. วตฺตมาเน วิปฺปกตฺวจเน มานนฺตา. วตฺตมาเน กाले วิปฺปกตฺวจเน
 วตฺตพฺเพ สหฺพธาตฺหิ มานอนฺตอิจฺเจเต ปจฺจยา โทหฺติ. สรมาโน โรหติ. กจฺฉนฺโต
 กณฺหาติ. กจฺฉนฺโต กณฺหาติ. กจฺฉนฺโต โส ภารทฺวาไซ อทฺทส อจฺจตํ อีสึ.

1158. อวิปฺปกตฺวจเน อนิยามิตกाले อนฺโต.

อวิปฺปกตฺวจเน วตฺตพฺเพ อนิยามิตกाले ธาตุโต อนฺตฺปจฺจโย โหติ. โส มหนฺโต
 โหติ, มหนฺโต อโหสิ, มหนฺโต ภาวิสฺสติ, มหา ภาวติ, มหา อาสิ, มหา ภาวิสฺสติ.

1159. สาสฺสํ โท รตฺถุ. สหฺเวกํ โลกํ สาสฺสํ สตฺถา.

1160. ปาหิโต ริตฺ. ปาติ ปุตฺตฺนฺติ ปิตา. ปุตฺตํ ปิยายตีติ วา ปิตา. ปุตฺตํ
 ปิณฺยติ ตฺปฺเปตีติ วา ปิตา. มาตาปิตฺหิ ธาเรยเตติ ธีตา.

1161. มานาหิ ราตุ. ธมฺเมน ปุตฺตํ มานะตีติ มาตา, ปุพฺเพ ภาสตีติ
 ภาตา. เญญฺเยน หิ เชฏฺฐกภาตา ภาสตีติ ภาตาติ วุตฺโต, ตสฺมา อิตโร ปจฺฉา
 ภาสตีติ ภาตาติ วตฺตพฺโพ.

1162. อากมิต ตฺโก. อฺปฺพสฺมา กมิธาทูโต ตฺปฺจฺจโย โหติ. อากจฺฉตีติ
 อากนฺตฺโก.

1163. อิก ภาเพ. กมุอิจฺเจตสฺมา อิกฺปฺจฺจโย โหติ ภาเพ. กมิสฺสติ กนฺตํ
 ภาพฺโหติ กมิโก, ภาภุ.

1164. มณฑลเร ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สีขณฺติ.

กรฺนํ มณฑลเร สงฺขยานามสมาสทหิตาขยาตกิตเกสฺส สปฺปจฺยา เย สหฺทา
อนิฏฺฐงฺกตา, เทปี นิปาตนาว สีขณฺตํติ วุตฺตํ. ยถา เย จ ปโยคา โวหารูปกา
สารุสฺสทา, เต วุตฺตปฺปกาเรหิ ปจฺจเยหิ อนิปฺตนา นิปาตนา สีขณฺตํติ จ วุตฺตํ,
อิทมปิ มนสิกาตพฺพํ.

1165. เก กิ ตตฺสึ. เกอิจฺเจตสฺส ธาตุสฺส กิอาเทโส โหติ ทฺปจฺจยทฺปจฺจเยสฺ.
กิตฺ, กิตฺติ, สงฺกิตฺติ.

1166. นติมฺหา ตสฺส สจฺจกฺกฺขนฺเตน. นติมฺหา ธาตุมฺหา ปรสฺส ทฺปจฺจยสฺส
ธาคฺคฺขนฺเตน สห จจฺจกฺกาเทสา โทนฺติ. นจฺจํ, นกฺกํ.

1167. อิมสฺมานปฺเรหิ ชชชฺช. อิมสฺมานอปฺริจฺเจเตหิ ชชชฺชอิจฺเจเต ปจฺจยา
โทนฺติ. อิมสฺมํ กาลเ อชช, วุตฺตมานาทิวเสณ สฺมานกาลเ สชชฺช, ตสฺมํ ชเ. ตถา
หิ "น หิ ปาปํ กตํ กมฺมํ, สชชฺชชฺรํว มฺจฺจตํ"ติ เอตฺถ สชชฺชชฺรณฺติ ตจฺจณฺเวย เณฺยยา
ถเนหิ นิกฺขณฺตํ อพฺพณฺตชฺรณฺติ อคฺคฺโต. อปรสฺมํ กาลเ อปรชชฺช, อนนฺตราติกฺกนฺตทิวเส,
หิโยโยติ อคฺคฺโต, สุเว วา. ตถา หิ "ปิตฺตปาตปฺปิกฺกนฺเต วิหารํ ปวิสิตฺวา สายํ วา
นิกฺขมฺติ, อปรชชฺช วา กาลเณา"ติ เอตฺถ ปุนทิวเส ปาโต วาติ อคฺคฺตํ วทฺนฺติ.

1168. อิมสฺสตตํ ชชชฺช. อิมสฺสทสฺส ชชชฺช ปเร อคฺคฺตํ โหติ. อชช.

1169. สฺมานสฺส ชชชฺช โส. สฺมานสฺสทสฺส ชชชฺช สกาธาเทโส โหติ. สชช.

1170. สาสฺสเทหิ ริกฺกโร ตสฺส. สาสฺสทสฺสอิจฺเจเตหิ ธาคฺคฺหิ ทฺการปจฺจยสฺส
ริกฺกาเทโส โหติ. อนฺสิริกฺกโร โส มยา. ริกฺกโร เม รูป.

1171. ทิสโต กิจฺจตสฺส ริกฺกโร. ทิสธาคฺคฺโต ปรสฺส กิจฺจตการสฺส ริกฺกโร
อิจฺจา-
เทโส โหติ. ทสฺสนํยํ ริกฺกโรพฺพ.

1172. คฺตฺวานํ ริกฺกโร ทิสโต ปเรสฺส คฺตฺวาอิจฺเจเตสฺ ริกฺกโร
อิจฺจาเทโส โหติ. ริกฺกโรสฺมํ ริกฺกโร วิหารํ กจฺจติ, เนกชชชฺช ริกฺกโร เขมโต. เอตฺถ จ ริกฺกโร
ทิสฺวา,

ทสฺสนเหตุติ อตุโธ.

1173. ทวาตส รฎฺฐา จ. ทิสโต ปรสฺส ทวาปจยสฺส รฎฺฐาอิจจาเทโส
โทติ. อุมฺมาทนต์ิมห์ ทิฎฺฐา อามกุกมณิกุกฺทลฺ. ทิฎฺฐา อนตฺ ปตฺโตติ ทิฎฺฐปฺตฺโต,
ปญฺญาจกฺขนา ทิสฺวา สํสารสฺส อนตฺ นิพฺพานํ ปตฺโต อธิคโตติ อตุโธ.

1174. ทิสฺส วา สโลโปเทเสนิสฺสคฺคฺคฺจ.

ทิสฺอิจเจตสฺส ธาตุสฺส สการโลโป โทติ, อาเทสววยวญฺเณ รุกาเรน สทฺธิ
อิการสฺส จ อตุคฺ โทติ. ทฎฺฐพฺ ทฎฺฐํ. วาติ ก็ ? อหํ ทิฎฺฐา, รูปํ ทิฎฺฐํ.

1175. ทิฎฺฐสฺสิตฺตํ ปตฺเต. ปตฺเต สทฺเต ปเร ทิสฺวาติอตุตฺวาจกฺสฺส ทิฎฺฐา-
อิจเจตสฺส สทฺทสฺส อิการสฺส อิการตฺ โทติ. ทิฎฺฐปฺตฺโต. ทิฎฺฐสฺสาติ ก็ ? ทิฎฺฐํ
ปตฺโต ทิฎฺฐปฺตฺโต. ทิฎฺฐิยา วา ปตฺโตติ ทิฎฺฐปฺตฺโต.

1176. สหาทินา สนตฺปจฺจณชทนส่าทฺทิ ทสฺส ฎฺฐโร. สการนตฺปจฺจณชทนสํอิจเจ-
มาทฺทิ ธาตุทฺ ทฺจยสฺส สหาทิพฺยญฺชเนน ฎฺฐาเทโส โทติ ฐาเน. ทฎฺฐโร, อหินา
ทฎฺฐโร, มยา ปฎฺฐโร, ภฎฺฐโร, ทฎฺฐโร. ปทฎฺฐโร, ยิฎฺฐโร, ชฎฺฐโร, สสฎฺฐโร, ปวิฎฺฐโร.
อญฺญานํปิ โยเชตฺพฺพานิ.

1177. อตุโธ วสา. วสฺอิจเจตสฺมา ธาตุมา ทฺจยสฺส สทฺ อาทิพฺยญฺชเนน
อตุตฺวาเทโส โทติ ฐาเน. วสฺสํวตุโธ.

1178. วสฺส วสฺส วา ว. วสฺอิจเจตสฺส ธาตุสฺส วการสฺส อุการาเทโส
โทติ วา ทฺจยเย ปเร. วสฺสํ พฺรหฺมจริยํ. อฎฺฐโร, วฎฺฐโร วา.

1179. ธตฺทาเทหิ ธตฺทา จ. ธตฺทาอิจเจวมฺเตหิ ธาตุทฺ ทฺจยสฺส ยตฺตาทกฺกมํ
ธตฺทาเทสา โทติ. พทฺโธ ภควา. วุทฺโธ ภิกฺขุ. ลทฺธํ เม ปตฺตจิวรํ, อคฺคินา ทพฺพ
วนํ.

1180. ภนฺชสฺมา กโค จ. ภนฺชสฺมา ธาตุมา ทฺจยสฺส กคาเทโส โทติ
สทฺ อาทิพฺยญฺชเนน. ภคฺโค.

1181. ภาษาพื้นมนโต โน ทวิตตญุ. ภุขิจฺเจวมาทีนํ ธาคูณํ อนโต โน โทติ, ทฺปจฺยสฺส จ ทฺวิตฺตํ โทติ. ภุขโต, ภุขทฺวา, ภุขทฺวาวิ, จตุโต, สตุโต, รตุโต, ยตุโต, วितฺตโต.

1182. วจสฺส วสฺส. วจฺจิจฺเจตสฺส ธาคุสฺส วการสฺส อุการาเทโส โทติ, อนโต จ จกาโร โน โทติ, ทฺปจฺยสฺส จ ทฺวิภาโว โทติ. วุตฺตญฺเหตํ ภกวตา วุตฺตมรหตา.

1183. ภาษาพื้นญุ. ภุขิจฺเจวมาทีนํ ธาคูณํ อนโต จ พฺยญฺชโน โน โทติ, ทฺปจฺยสฺส จ ทฺวิภาโว โทติ. สฺกฺกฺตโต, จิตฺโต, ลิตฺโต, สนฺตฺกฺตโต, อาทิตฺโต, วितฺตโต อิจฺเจวมาที.

1184. ตราทีหิณฺโณ. ตราทีหิ ธาคูหิ ทฺปจฺยสฺส อฺณฺณาเทโส โทติ, อนโต จ โน โทติ. ติณฺโณ ตาเรยฺยํ. อุตฺตฺติณฺโณ, สมฺมฺณฺโณ, ปริปฺณฺโณ, คฺณฺโณ, ปริชิตฺโณ, อาทิตฺโณ.

1185. ภิทาทีหิ วา อินฺนํ นีนฺณา. ภิทาทีหิ ธาคูหิ ทฺปจฺยสฺส อินฺนํ อนฺนํ อฺณฺณาเทโส โทติ วา, อนโต จ โน โทติ. ภินฺโน, สมฺภินฺโน, ฉินฺโน, สญฺฉินฺโน, ทินฺโน, นินฺนินฺโน, ณฺโน, อจฺฉนฺโน, ชินฺโน, รณฺโณ, ซีณา ชาติ. วาติ กิมตฺถํ ? ภิตฺติ.

1186. สฺสฺปจฺสเกหิ ภฺชกฺกา จ. สฺสฺปจฺสภฺชกฺกา ธาคูหิ ทฺปจฺยสฺส ภฺชกฺกา เทโส โทติ, อนโต จ พฺยญฺชโน โน โทติ. สฺกฺกฺชํ ภฺชฺรํ. ปภกํ ผลํ, สภฺกโก.

1187. ภมาทีหิ นโต จ. ภฺมอิจฺเจวมาทีหิ ธาคูหิ ทฺปจฺยสฺส นฺตา เทโส โทติ. ธาคูอนโต จ โน โทติ. ปภฺกนฺโต, วิภฺกนฺโต, สภฺกนฺโต, สนฺโต, ขนฺโต, ทนฺโต, วณฺโต.

1188. ขมาทีหิ นติ จ. ขฺมอิจฺเจวมาทีหิ ธาคูหิ ทฺปจฺยสฺส นฺติ อา เทโส โทติ, ธาคูอนโต จ โน โทติ. ขนฺติ, กนฺติ, สนฺติ.

1189. ชนาทินมนตสสา ติมฺหิ จ. ฆนฺอิจฺเจวมาทินิ ธาตุํ อนฺตสฺส พยฺยฺชนฺสฺส
อาตฺตํ โทติ ฏฺพฺจฺเย ติมฺหิ จ. อชายีติ ชาโต, ฆนํ ชาติ.

1190. กมฺชนฺทรมาทินมนฺโต โสโป. กมฺชนฺทรมอิจฺเจวมาทินิ ธาตุํ อนฺโต
พยฺยฺชนฺโน โสปฺมาปฺชฺชติ ฏฺพฺจฺเย ติมฺหิ จ. สฺกโต, สฺกติ, ชตฺ, อฺพฺทตฺ. สมฺกฺกรโต.
สมฺกฺกรติ, อภฺริโต, อภฺริติ, มโต, มติ.

1191. ธฺาตฺวณฺตรกาโร จ. ธาตุํ อนฺตฺนฺโต รฺกาโร จ โสปฺมาปฺชฺชติ
ฏฺพฺจฺเย ติมฺหิ จ. ปกโต, ปกติ, สโต, สติ.

1192. รฺฐาปณฺมนฺโต อิวฺณฺโณ จ. รฺฐาปอิจฺเจเตสฺ ธาตุํ อนฺโต อิวฺณฺโณ
โทติ ฏฺพฺจฺเย ติมฺหิ จ. รฺฐิโต, รฺฐิติ, ยากุํ ปีโต, ยากุํ ปีตสฺส ภิกฺขุโน. ธมฺมปীติ
สฺขํ เสติ.

1193. ทฺนฺเตหิ โท หสฺส โฟ วา อทฺทหนฺทานิ.

ทฺการณฺเตหิ ธาตุหิ ฏฺพฺจฺยสฺส ทฺการาเทสฺ โทติ, ธาตุอนฺตสฺส จ โฟ วา
โทติ อทฺทหนฺทานิ. อารุโฟฺท, คาโฟฺท, อฺชฺโณคาโฟฺท มทฺณณฺเว. พาโฟฺท, มูโฟฺท.
อทฺทหนฺทานมฺติ ก็ ? ทฺทฺโฆ, สฺนฺนฺทฺโร.

1194. รณฺชสฺส โช ภาวกตฺตฺกรณฺเตสฺ ฌมฺหิ วา.

รณฺชนฺติ สฺตฺตา เตน, สยํ วา รณฺชติ, รณฺชนฺมตฺตฺเมว วาติ ราโก. วาติ
ก็ ? รณฺชตีติ รงฺโก.

1195. ฆาโต ทนฺติสฺส. ทฺนอิจฺเจตสฺส ธาตุสฺส สฺพฺสฺส ฆาตาเทสฺ โทติ
ฌมฺหิ ปจฺจเย ปเร. อฺพฺทหนํ อฺพฺฆาโต โภกานํ. คาโว ทนฺตีติ โภฆาตโก.

1196. สฺพฺทตฺถ วา วโร. ทฺนอิจฺเจตสฺส ธาตุสฺส สฺพฺสฺส วธาเทสฺ โทติ
วา สฺพฺเพสฺ รฺฐาเนสฺ รฺฐาเนสฺ. ทนฺตีติ วโร, ทนํ วา วโร, เอส วโร ชณฺทฺทาลสฺส.
วธตีติ วธโก, อวธิ, อทฺนิ วา.

1197. อาการตานมาโย. อาการตาน ธาตุ อายาเทโส โทติ ฉัจเจ
ปเร. ทาน์ ทาทิตี ทานทายโก, ทานทายี, มชชทายี, นครยายี.

1198. ประสมปรีติ กรสส ขชรา วา ศัจเจ จ. ประสมปรีติ เจเท
กรธาคุส ขชรา เทสา โทติ วา ศัจเจ ณฺมิ จ. ปรกชโต, สงฺชโต, อุกชโต,
สงฺชโต, อุกชโต, ปริกษาโร, สงฺษาโร. วาติ ก็ ? อุกาโร.

1199. ตเวตุนาที่สุ กา. ตเวตุนาที่สุ ปจฺเจ กรธาคุส กาเทโส โทติ
วา. กาคเว, กาคุ, กคฺตุ วา. กาคุน, กคฺตุน วา.

1200. คมชนนาที่น คฺตพทาที่สุ น. คมชนนอิจฺเจ มาที่น ธาตุ อนฺตส
นกาโร โทติ วา คฺตพทาที่สุ ปจฺเจ. กนฺตุ, กมิตุ, กนฺตพฺ, กมิตพฺ, ชนฺตุ,
ชนิตฺ, ชนตพฺ, ชนิตพฺ. หนฺตุ, หนิตฺ, หนตพฺ, หนิตพฺ. มนฺตุ, มนิตฺ, มนตพฺ,
มนิตพฺ. กนฺตุน, ชนฺตุน, หนฺตุน, มนฺตุน, กนฺตฺวาน, ชนฺตฺวาน กาสุ, รนฺตฺวา, รมิตฺวา.

1201. สพฺเพติ ตฺนาที่น โย. สพฺเพติ ธาตุ ตฺนาที่น ปจฺจยान ยการาเทโส
โทติ วา. อภิวทฺย, อภิวทฺติ. โอหาย. โอทฺติ. อุปฺนึย, อุปฺเนตฺวา. ปสฺสึย,
ปสฺสึตฺวา. อุทฺทิสฺส, อุทฺทิสฺติ. อาทาย, อาทิตฺติ.

1202. ยาโน จ. สพฺเพติ ธาตุ ตฺนาที่น ปจฺจยान ยานอิจฺจาเทโส โทติ
วา. อนฺภวียน. ชาทียน อิจฺเจ มาที่. วาติ ก็ ? อนฺภวียน, อนฺภวิตฺวา, อนฺภวิตฺ-
วาน. อนฺภวียน, อนฺภวียน.

1203. รจฺจ จนฺรนาที่. จการนการรการนาที่ ธาตุ ตฺนาที่น ปจฺจยान
รจฺจาเทโส โทติ วา. วิวิจฺเจ กาเม, วิวิจฺ อกุสเล ธฺเม. อาหฺจ.
อุปฺหฺจ, ปทฺกฺชณ กจฺ นปจฺ ปาเท. วาติ ก็ ? อากาน ปฺคฺ, หนฺตฺวา, กตฺวา,
นปิตฺติ.

1204. ทิสฺวา สฺวานสฺวานตฺลฺล จ. ทิสฺธาตฺยา ตฺนาที่น ปจฺจยान สฺวานสฺวาเทสา
โทติ อนฺตฺลฺล จ. ทิสฺวาน, ทิสฺวา. วาติ ก็ ? อุมฺมาทฺนฺติ ทิสฺวา. เอคฺค
จ ทิสฺวา ทิสฺวา.

1205. มทภเทหิ มมยหชชพทธา จ. มทภอิจฺเจวมฺ เทหิ ธาคฺฐิ ทฺนาคฺ ทฺน
 ปรุจฺยณํ มมยหชชพทธา เทสา โหนฺติ วา อนฺตลฺลฺ จ. อากมฺ, อากนฺตฺวา. โอกกมฺ,
โอกกมิตฺวา. นิกฺขมฺ. นิกฺขมิตฺวา. อภฺริมฺ, อภฺริมิตฺวา. ปกฺกยฺ, ปกฺกณฺ
ปคฺกยฺ, ปคฺกณฺ ปคฺกยฺ, ปคฺกณฺ ปคฺกยฺ, ปคฺกณฺ ปคฺกยฺ. อารฺยฺ, อารฺยิตฺวา. โอกายฺ,
โอกายฺ โอกายฺ, โอกายฺ โอกายฺ. อุปฺปชฺ, อุปฺปชฺ อุปฺปชฺ, อุปฺปชฺ อุปฺปชฺ,
อุปฺปชฺ, อุปฺปชฺ อุปฺปชฺ, อุปฺปชฺ อุปฺปชฺ. อจฺฉชฺ, อจฺฉชฺ อจฺฉชฺ,
อจฺฉชฺ, อจฺฉชฺ อจฺฉชฺ. อจฺฉชฺ, อจฺฉชฺ, อจฺฉชฺ. อารฺพ, อารฺพ, อารฺพ.
อุปฺลทฺ, อุปฺลทฺ อิจฺเจวมฺ.

1206. ธฺ เทหิ ทฺธา ทฺธานา ทฺวา ทฺวานานฺ ณฺ.

ธฺ การณฺ เทหิ ธาคฺฐิ ทฺวา ทฺวานานฺ ปรุจฺยณํ ยถากมฺ ทฺธา ทฺธานอิจฺจา เทสา โหนฺติ
อนฺตลฺลฺ จ. โก มํ วิทฺธา นึลฺยสิ. วิทฺธาน. พฺพฺธา, พฺพฺธาน. เอตฺถ จ "วิท-
ธาน" อิจฺจา ทฺนา ภวิทฺพํ, "ลทฺธาน ปฺพฺพาริยํ วิเสสนํ" จ, "โก มํ วิทฺธา นึลฺยสิ"
จ ปโยคทฺสฺ.

1207. ลสฺมา ทฺวานสฺ ทฺธาน. ลสฺมา ธาคฺ โต ทฺวาน ปรุจฺยณํ ทฺธานอิจ-
จา เทโส โหนฺติ วา อนฺตลฺลฺ จ. ยสํ ลทฺธาน ทฺมเมโธ.

1208. อฺกฺ ทฺ กาโร. อฺกฺ ทฺ การ ปรุจฺ โย โหนฺติ. อฺกาโร, อฺกาโร
อิจฺเจวมฺ. กฺกาโร, ชฺกาโร อิจฺจา จ.

1209. น ภาวน ทฺเรน. วตฺ โน อธิ ปฺ นฺ ทฺเรน อฺกฺ ทฺ การ ปรุจฺ โย น
โหนฺติ ทฺ กาโร. กรณํ กาโร, รฺ ทฺ กาโร รฺ กาโร, รฺ ทฺ อจฺ จฺ รณํ, รฺ ทฺ โหนฺติ อฺ
กาโร ทฺ อฺ เอเสว นโย.

1210. ยถาคมฺ กาโร. ยถาคมฺ สพฺ ทฺ สพฺ ปรุจฺ เยสฺ อฺ การ รา คโม โหนฺติ.
เตน กมฺ การิยํ, ภวิทฺพํ, ชฺ นิตฺพํ, ชฺ นิตฺพํ, วิทฺ คํ, กริ ทฺ วา, อิจฺ จิตฺ, คมิ ทฺ พํ,
เวทิตฺพํ, ทริ ทฺ วา, ปจฺ ทฺ วา อิจฺเจวมฺ.

1211. ทฺ นฺ ทฺ กฺ โย. ทฺ การ การณฺ เทหิ ธาคฺฐิ ยถาคมฺ ยการ รา คโม
โหนฺติ กฺ ทฺ ทฺ จ ปรุจฺ เยสฺ. พฺ ทฺ โล เก อุ ปฺ ชฺ ทฺ วา, ธมฺ พฺ ชฺ ทฺ วา. ทฺ ธา-

นตฺโตติ กิมตฺถํ ? ลภิตฺวา. กวจฺติ กิมตฺถํ ? อฺปฺปาเทตฺวา.

1212. นิกฺกหิตฺโต โน สญฺญอฺคฺคาหิ. นกาโร สญฺญอฺคฺคาหิภูโต นิกฺกหิตฺตตฺตมาปชฺชติ
 รงฺโก, ฆงฺโก, สงฺโก.

1213. สทสฺส สีโท. สทฺธาตฺสฺส สีทาเทโส โทติ. นิสฺสินโน, นิสฺสีหติ.

1214. สนฺนิปฺพสฺส สีโว. สนฺนิปฺพสฺส สทฺธาตฺสฺส สีวาเทโส โทติ. อิทานิ
 ปกฺขี สนฺนิสิวา, สนฺนิสิเวสฺส ปกฺขีสุ.

1215. ยชฺสฺส สรสฺส ฏฺเร อี. ยชฺชิจฺเจตฺตาย ธาตุยา สรสฺส อิการาทฺโส
 โทติ ฏฺเร ปเร. ยฺยฺโร, คํ เม สฺยฺยฺโร ฏฺเรติ กิมตฺถํ? ยชนํ.

1216. หจฺจตุตฺถานมฺนตฺถานํ โท เอ. หจฺจตุตฺถานํ ธาตุวณฺตฺถานํ โทอาเทโส โทติ
เอ ปเร. สนฺนทฺโร. กฺทฺโร, ยฺทฺโร, สีทฺโร, ลทฺโร, อารทฺโร.

1217. โท จฺภาเร. หจฺจตุตฺถานํ ธาตุวณฺตฺถานํ โทอาเทโส โทติ จฺภาเร ปเร.
ทฺทฺโร, วฺทฺโร. จฺภาเรติ กิมตฺถํ ? ทาโท.

1218. มตฺนตฺเร กทสฺส ฆร เอ วา. ครุณฺมตฺนตฺเร คทฺธิจฺเจตฺสฺส ธาตฺสฺส
ฆราเทโส โทติ วา ณฺจฺเจ ปเรติ สฺวตฺตฺกํ ลกฺขณฺมมาภตํ, เตสฺส อิมานิ อฺทาหรณานิ.
 กิมฺทาหรณานิ ? ฆรํ, ฆรานิ. วาทิ กิมตฺถํ ? คาโท อิติ. เอตฺถ จ "ฆร เสจฺเน"ติ
 ธาตุวเสน ฆรสฺสทฺโท นิปฺพชฺชติ,

1219. ททสฺส โท พฺตฺตํ. ททฺธาตฺสฺส ทกาโร พฺตฺตมาปชฺชเต ณฺจฺเจ ปเร
วา. ปริฬาโท, ปริฬาโท วา.

1220. ธาทฺวณฺตฺสฺส กวิสฺมี โลโป. ภฺชโก, สงฺโข อิจฺจาติ.

1221. ภฺชสฺส กฺวจิ โลโป ตฺวาตฺวานเนสุ.

ภฺชฺวา, ภฺชฺชิตฺวา, ภฺชฺวาน, ภฺชฺชิตฺวาน.

1222. วิทนเต อุ. โลกวิทู.

1223. นมกรานมนตาน นียุตตมทิ. นการมการกการรการาน ธาตวนตาน น
โลโป โหติ อิการยुते त्पजये परे. नितुं, मनितुं, कमितुं, अङ्गितो, सङ्गितो,
रमितो, स्रितो, गृत्वा. अियुत्तमहि ति कि ? गितो सितो, हितो.

1224. जषा ण्वमि ककतनुज. जकारषकारा गकारककारत् नापषुषुति
ण्वपजये परे. पाङ्गो. याषो.

1225. त्तत् ग्राथिमनसस त्तुमि. ग्रथात्थानि अनसस पयुषुषुस
त्कारत् होति त्पजये परे. गतता, वत्ता अिजेवमाहि.

1226. त्तुत्तपपेष ग्रसस वा. ग्रथात्था अनसस रकारस त्कारत् होति
वा त्तुत्तपपेष अिजेतेस पजयेस. गतुं, गातुं. गतुण, गातुण. गतुत्तु, गातुत्तु.

1227. णानुणु कारित्व. णकारानुणु पजयो कारित्व विय णुणुणु
वा. तातो, तेतो, तायो, नायो, कारि, मायि, तायि अिजेवमाहि. वाति
गिमत्त ? अुपगुषो.

1228. अण्णा यण्वन्. यण्वअिजेतेस पजयान अण्णअिजेते आहेसा
होति. नण्ण, णवन्, कण्ण, नण्णकारो.

1229. ककत् जषान. जषअिजेतेस ธาตวนตาน กการกการาहेसा होति
णानुणु पजये परे. पाङ्गो. यातो.

1230. यथासमा थात्तुनมนत्तुखलो त्तु त्तु पजये. रतो.

1231. गतुत्ति गितु. गतुत्तु गितु पजयो होति. गโรत्ति गारु. गारु.
गारो. पाङ्गो. गतता. ชिता. पจิตา. เนता.

1232. णาวग्म เมस กিজกตुकขต णा. णาวग्म अिजेतेस अत्तेस กিজกตुकขต-

ปจฺจยา โทหฺติ. อุปสมฺปาเทตพฺพํ. สยิตพฺพํ ภวตา. กตฺตพฺพํ กมฺมํ. โภตฺตพฺพโ โอทโน.
 อสิตพฺพํ โภชนํ ภวตา. อสิตํ สยิตํ ปจฺจิตํ ภวตา, อสิตํ โภชนํ ภวตา. สยิตํ สยณํ
 ภวตา. ปจฺจิตํ โอทนํ ภวตา. กิญฺจิสฺสโย, อีสฺสโย, พุสฺสโย, สฺสโย ภวตา. กิญฺจิสฺ-
 สฺสโย มนฺนุจ. อีสฺสโย. พุสฺสโย. สฺสโย.

1233. กมฺมนิ ทฺติยาย กโต. กมฺมอิจฺเจตสฺมี อตฺเต ทฺติยายํ วิกตฺติยํ วิชฺช-
 มานายํ กตฺตริ กตฺตฺจโย โหติ. ทานํ ทินฺโน เทวทฺตโต. สีสํ รกฺขิตโต เทวทฺตโต.
 ภุตฺตํ ภูตฺโต เทวทฺตโต. กรุํ ฐฺปาสิตโต เทวทฺตโต.

1234. ชฺยาทิต มนฺ อทโต จ มสฺส โต วา.

ชฺยีสฺสรุทฺวาธฺทิลฺลูปฺโ อทอิจฺเจวมาทฺทึ ธาตุทฺติ มนฺปฺจโย โหติ, อทธาตฺโต จ มนฺปฺจ-
 จโย โหติ, มสฺส จ โต โหติ วา. ชฺยณฺติ เอตฺถ ฐฺปทฺตฺวปฺสกุทฺทโยติ เขโม.
 ภาณฺติ เอตฺตฺมาติ ภาโม. สวติ อภิสวตฺตีติ โสโม. รวติ กจฺจตฺตีติ โรโม. หุยตฺตีติ โทโม.
 วาติ กจฺจติ ปวายติ จาติ วาโม. ฐฺนาตฺตีติ ฐฺโม. ทินาตฺตีติ เทโม. ลฺนาตฺตีติ โลโม.
 ปีนํ เปโม. สฺชทฺทฺชฺ อทตฺตีติ อตฺตา.

1235. ทฺโฆ อทสฺสาทฺติ มนฺ ปเร ทสฺส ตตฺตมฺการากโม มชฺเฒ จ. อทธา-
 ตฺสฺส อาทฺทฺโต สโร ทฺโฆ โหติ มนฺปฺจเย ปเร, ทสฺส ตฺการคฺตํ โหติ, มชฺเฒ ปน
อุการากโม โหติ วา. สฺชทฺทฺชฺ อทตฺตีติ อาคฺมา.

1236. สมาทิต โธ โม จ. สมทฺมทฺรอิจฺเจวมาทฺทึ ธาตุทฺติ ตฺจโย โหติ
มนฺปฺจโย จ. กิลเส สเมตฺตีติ สมโธ. ทมฺนํ ทมโธ. ทรณํ ทโร. รหฺยติ ฐฺปาทฺยตฺตี
 รโธ. สปนํ สโป. อวสฺนติ ตสฺมินฺติ อวสโธ. ยวติ มิสฺสวตฺตีติ ยฺโธ. ทวติ วุทฺธิ
 กจฺจตฺตีติ ทฺโฆ. ทินตฺตีติ ทฺโฆ. สยติ พฺนุชฺยตฺตีติ สฺโฆ, สฺมา. ภาณฺติ เอตฺตฺมาติ ภาโม.
 ทาติ อวชฺณํ กรตฺตีติ ทาโม. ยาศฺตีติ ยาโม. ตฺกฺรฺนฺติ เอเตนาติ ตาโม. อิตฺโต จิตฺโต
 จ ภตฺตีติ ภสฺมา. สกฺโกตฺตีติ สวาโม. เทหิ เทหิ กฺุณฺเนหิ พฺรุทฺติ วพฺพตฺตีติ พฺรุทฺมา.
 อฺสนํ ทนํ อฺสฺมา. อญฺญานํ โยเชตพฺพานิ.

1237. อนตฺกฺขรโต ปุพฺพกฺขรมฺปฺธา. อนตฺกฺขรโต ปุพฺพกฺขรํ ฐฺปธา สญฺญํ ภวติ.

1238. กหสฺสฺยฺสฺสเสตฺตํ อสฺมาเส นิจฺจํ. กหฺอิจฺเจตฺยา ยถายา ภูตฺสฺส เอตฺตํ
 โทติ นิจฺจํ อสฺมาสฺวิเส. ตํ ตํ วตฺถุ กณฺหาตีติ เกหํ, "เกโท"ติปี ปุณฺณิมฺมิจฺฉนฺติ.
อสฺมาเสติ ก็ ? กหการํ กเวสนฺโต. กหการก ทิฏฺฐโรสิ. กหฺกฺกฺ, ราชกํ.

1239. มฺสฺสฺส สฺสฺส จฺจฺจฺจเรธา. มฺสฺอิจฺเจตฺสฺส ปาฏิปาทิกสฺส สฺสฺส จฺจฺจฺจ-
เรธา เทสา โทติ. เอตฺถ จ มฺสฺตี อนิปนฺนปาฏิปทิก, นิปนฺนปาฏิปทิก วา. ทฺวิโร
 ทิ ปาฏิปทิก นิปนฺโน จ อนิปนฺโน จ. ตฺถ นิปนฺโน "การโก ปางโก"อิจฺจาติ.
อิตโร "ขฺโย ปโย"อิจฺจาติ. ตฺถ มฺสมฺจฺจเรติ หสฺสนฺโต "มฺสฺสตีติ มฺจฺจเร"ติ จ
 อิจฺฉนฺติ.

1240. อาจฺรสฺส จฺจฺริโย จ รสฺโส. อาปฺพสฺส จฺจฺจฺจเรธา เทสา
 โทติ จฺจฺริยา เทโส จ, อาภาโร ปน รสฺโส โทติ. อาภุโส จริตฺพฺพฺติ อจฺจฺรํ,
 เอวํ อจฺจฺเร, อจฺจฺริยํ. อถวา อจฺจฺริยนฺติ อจฺจฺราย โยคฺคฺนฺติ อจฺจฺริยํ. วิมฺหิตฺทเย
 อจฺจฺรํ ปหฺริตฺถุ ยฺตฺตฺนฺตี อจฺจฺริยนฺติ ตฺทฺธิตฺนฺตฺนํ ภาวติ.

1241. อลกฺลสฺสโต โล โย จ. อล ปริยตฺถิยํ, กฺล สงฺขฺยาเน, สฺล
 คฺถิยํ. อลลํ, กฺลลํ, สฺลลํ, อลฺยํ, กฺลฺยํ, สฺลฺยํ.

1242. กฺลสฺสโต ยานฺโณ ลานฺโณ จ.

กฺลฺยณํ, ปฏิสฺสฺยณํ, กฺลฺลานฺโณ, ปฏิสฺสฺลานฺโณ. ยทา ปน "ลี ลีเลสน"ติ
 ธาตุ, ททา ปฏิสฺสฺลฺยณํ ปฏิสฺสฺลานฺนฺติ ญฺยฺจฺเยน สิทฺธํ.

1243. มฺติสฺส ติสฺส ลลฺลกา. มฺอิจฺเจตฺยา ยถายา ติสฺส ลฺลา เทโส จ
ลฺลกา เทโส จ โทติ. มฺถ วิโลถเน-- มฺลฺโล, มฺลฺลโก, มฺลฺโล เอว มฺลฺลโกติ วา.

1244. เปสฺสาคฺคปฺตฺทกาเลสฺ กิจฺจา. เปสเน อธิสฺสฺสฺส ปตฺทกาเล จ
 อิจฺเจตฺสฺสวตฺถุเสสุ กิจฺจฺจฺจยา โทติ. เอตฺถ จ เปสนํ นาม "กตฺตฺพฺพมิตํ ภาวตา"ติ
 อนฺยตฺตฺสฺส อชฺเชสนํ. อติสฺสฺส นาม "กิมิตํ มยา กตฺตฺพฺพ"ติ ปุณฺณสฺส วา "อุปสม-
 ปนฺเนน ภิกฺขฺวา สณฺุจฺจ ปาโณ ชีวตา น โวโรเปตฺพฺโพ"ติ อาทินา นเยน ปฏิปตฺติ-
 หสฺสนมฺเชน วา อนฺนฺญา. ปตฺทกาโล นาม สมฺปตฺตฺสมโย, ตสฺส อาโรจเน จ กิจฺจ-

จจุยา โทษุติ. กคตุพหฺ กมุมี ภาวตา. กรณียํ กิจจํ ภาวตา. โภตพฺ ภาชนํ ภาวตา.
 ภาชนียํ ภาชชํ ภาวตา. อชฺฌณียิตพฺ อชฺฌณียํ ภาวตา. อชฺฌณีนียํ อชฺฌณียํ ภาวตา.

1245. อวสฺสกาธมฺเณสุ ณี จ. อวสฺสกาธมฺเณสุ ณี จ. อวสฺสกาธมฺเณสุ เณสุ ณี จ. โหติ
 กิจจํ จ. การีสิ เม กมุมี อวสฺส. ทารีสิ เม ภาวํ อวสฺส. เอตถ จ "อวสฺสนุ"ติ
 วจนํ น วคฺตพฺ, "การีสิ เม กมุมี, ทารีสิ เม ภาวณุ"ติ เอตถกเมว วคฺตพฺ,
 เอิํ สนุเทปี อวสฺสกาธมาวิกาคุํ "อวสฺสนุ"ติ วคฺต. ตถ กอารีสิติ อวสฺส ภาคํ
 ยคฺโตสิติ อคฺโธ, ทารีสิติ อวสฺส หริคํ ยคฺโตสิติ, อธมฺเณ ทายีสิ เม สคํ อณิ,
 ธารีสิ เม สหสฺส อณิ. เอตถ จ ทายีสิติ ทาคํ ยคฺโตสิ. กคฺตพฺ เม ภาวตา กมุมี
 อวสฺส. ทาทพฺ เม ภาวตา สคํ อณิ. ธาริตพฺ เม ภาวตา สหสฺส อณิ, กรณียํ
 ภาวตา กิจจํ, อวสฺส การียํ, กณฺยํ ภาวตา วคฺต.

1246. อรทสฺสกาทททิ คุ. อรทสฺสกาททพิจฺเจวมาททิ โยเค สพฺพธาตุหิ คุํ จ. โหติ.
 อรทา ภาวํ วคฺต. สกฺกา ภาวํ เชคฺ. ภทฺโพ ภาวํ อรทคฺตผลํ สจฺฉิกาคุ.
 อณฺจฉวิโก ภาวํ ทูเตยฺยํ กณฺค.

1247. จชฺชิตฺตชฺชสฺสทาทิโต ฌ. สรณาทิกกทโต ปฐมฺเวย วชิตฺตพฺพาทิ ปพฺพ-
 ชฺชา, อชฺชํ อชฺชา. สมชฺชชฺชํ สมชฺชชฺชา. นีสชฺชํ นิสชฺชชฺชา. วิชานนํ, เวเทตฺติ वा วิชฺชา,
 วิสชฺชชฺชํ วิสชฺชชฺชา, นิชฺชชฺชํ นิชฺชชฺชา, ทนนํ วชฺชา, ทนคฺตพฺโพ วชฺช, สชฺชํ, สชฺชนุติ
 เอตถภาติ वा เสยฺยา, จรณํ จริยา, สชฺชํ สชฺชชฺชา. ปทนํ ปชฺชชฺชา.

1248. สนฺธาโต อ. สฺนฺพพาย ธาธาตุยา ฌ จ. โหติ. สมฺมา จิตฺตํ
 นิเรติ เอตาย, สยํ वा สทฺททตฺติ สทฺธา.

1249. ญาทิตโต จ. ญาธาตาทิตโต จ ฌ จ. โหติ. สญฺญา, ปญฺญา.
 ปภา, นิภา, ปุจฺฉา อิจฺเจวมาทิ.

1250. รชฺชาทิตโต ฌ. รชฺชนํ รชฺฉา. รัจณนํ รัจฉา. ติกิจฺจนนํ ติกิจฺฉา.
 สจฺจโกจณนํ สจฺจฉา. มชฺชนํ อภิกุชณนํ มชฺชชฺชนนุติ वा มจฺฉา. ลณนํ ลจฺฉา. รชฺชยติ วิเลชฺชยติ
 ปติเกทฺติ รจฺฉา, มคฺโค. รคฺสสฺส หิตาทิ वा รจฺฉา, มหามคฺโค. อโรคฺคณนํ ทิรจฺฉา.

สหกรณ์ สาคจฉา, สุปุพสุส กุมาตสุส วเสเนว วุตติ. ทุราสน์ ทุพุกุขน์ โทภจฉา.
 ทุฏฐุ โรสน์ โทรจฉา. มุหน์ มุจฉา. วสน์ วจฉา. กจัน ทิตติ กจฉา. สห กถน์
 สากจฉา. ตุหน์ ตุจฉา. วิสน์ วิจฉา. ตถ์ อวิตตติ ตจฉ. วิรูปุ กายิตพพติ วิกจฉ.

1251. ติรโต จฉฉานา. ติรธาตโต จฉฉาปจฉยา โทติ. ติรจโจ,
ติรจฉา, ติรจฉาโน, ติรจฉานา, ทุกข์ ติรจเจสุ ติรจฉานกโต.

1252. ปิสโต ฉิลโล. ปิสน์ ปิจฉิลลา.

1253. มสโต ตยฎฎ. มสธาตโต ตยฎฎอิจเจเต ปจฉยา โทติ. ปาว
จชตีติ มจจ, เอวี่ มฎฎ.

1254. อดวา มรโต รตย. อปเรน อฎฐกถาจริยาน์ นเยน มรธาตโต
รตยปจจโย โทติ. มริตพพสทาวตาย มจโจ, เอวี่ ชาเตน มจเจเน กตตพพ์ กุสล์
พพ์. อิทมเปตถ สลลกชิตพพ์. "มจจา"ติ วุตตพพฎฐาเน "มาติยา"ติ ปทံ ทิสส์ติ
"กมมพพนฐุ ทิ มาติยา"ติ.

1255. อุฐโต โทย. อุพพาย ฐธาตยา ตยปจจโย โทติ. อุทฐ์ อุทฐ์
ฐนน์ อุทฐจจ.

1256. อดวา อุทตโต ภาเว โฉย. อุทตสุส ภาโว อุทจจ. ททธิตต-
เมต ปท.

1257. กกรโต จ. กพพาย กรธาตยา ตยปจจโย โทติ. กจฉิต์ กถ
กรณ์ กุกจจ.

1258. อดวา กุกโต ภาเว โฉย.

กจฉิต์ กถ กุก, กุกสุส ภาโว กุกจจ.

1259. อชสโต โช. อช กติกุเขเน: อชน์ อชชา. สห วิสธคตยา-
สาเนสุ: สหน์ สชชา.

1260. สตนตนิโต โตย. สจจ, นจจ, นิจจ.

1261. กุกตสส โก ทวิตตมสสคต ณยมติ. กุกตสส สหสส กกาโร ทวิตต-
มาปชชเต, อการสส จ อุตต ณยมติ ปจเจ. กุกกจจ.

1262. ฉาที่สุ โจ ธาควนโต. ฉาที่สุ ปจเจ ธาควนโต พยุชโน จกา-
โร โทติ. มหน มจจา, ลน ลจจา, รหน รจจา อิจเจวมาติ.

1263. โทย ชชยค. ทการยการสญโ ชชการทวยมาปชชเต. สหน
สชชา.

1264. มสสสกาโร อตต ตยญญ. มสธาคสส อกาโร ตยญญ ปจเจ ปเร
อตตมาปชชเต มจจ, มญญ.

1265. ฐสส จ ตยมติ. ฐธาคสส อกาโร จ อตตมาปชชเต ตยมติ
ปจเจ ปเร. อุท ฐน อุทจจ.

1266. เยติ กวิ เทติ กัญญาที่หิส โลโป.

กวิปจโย เยติ ธาคูหิ ปโร โทติ, เทติ กัญญาที่หิ อส กวิโน โลโป
โทติ. วิญ, สยญ, อภิญ, สนธ, อุท, วิภา, นิภา, สภา, ปภา, อาภา,
ภุชโค, ตุรโค. ยม อุปรเม: วิโย, มน ญาณ: สุโม, ตญ วิธธาร: ปริโต
อิจเจวมาติ.

1267. สจชาน กคา ณานพนธ ปเร. สจชาน ธาคูน จชานมณฑน
กคาเทศา โทนติ ยธากกม ณานพนธ ปจเจ ปเร. อุจ วียตติย วาชาย: อุจ
โอโก, ปาโก, เสโก, โสโก, วิเวโก, จโค, โยโค, โกโค, โรโค, ราโค,
ภาโค, ภจโค, สงโค.

1268. นุหاتی ยญวนมนานากานนกา สการิเทติ จ. นุสทชนอิจเจวมาตี
ธาคูหิ นุทจติ อธอิจเจวมาตี สการิเทติ จ ยญวปจจยว อนอาน อกอานนกา เทศา
โทนติ ยธากกม กตุตริ ฉาवरณ จ. ปนุทตี ปนุทโน, เอว สุทโน, ชนโน, สวโน,

ลวโน, หวโน, ปวโน, ภวโน, ฉวโน, อสโน, สมโน, เหว กตฺตริ. ภาเว ปน: ปนฺชชเต ปนฺทฺ, สฺชชเต สฺทฺ, ชยเต ชนฺ, สฺยยเต สวฺ, ลฺยเต ลวฺ, หฺยเต หวฺ, ปฺยเต ปวฺ, ญฺยเต ภวฺ, ฉฺยเต ฉวฺ, อสเต อสนฺ. สมเต สมณฺ, สยฺชานฺยเต สยฺชานฺ, กฺยเต กายฺ. การิตะ จ: ฌทฺทปฺยเต ฌทฺทปฺ, เจตฺทปฺยเต เจตฺทปฺ, อาณฺทปฺยเต อาณฺทปฺ, เหว ภาเว.

กรณ: นุทฺติ อเนนาติ นุทฺ, สฺทฺ, ชนฺ, สวฺ, ลวฺ, หวฺ, ปวฺ, ภวฺ, ชานฺ, อสนฺ, สมณฺ. ปน กตฺตริ: นุทฺตฺติ นุทฺโก, สฺทฺตฺติ สฺทฺโก, ชเนตฺติ ชนโก, สฺโณตฺติ สวโก, ลฺนาตฺติ ลวโก, ชฺโหตฺติ หวโก, ปฺนาตฺติ ปวโก, ภวตฺติ ภวโก, ชานาตฺติ ชานโก, อสฺตฺติ อสโก, อฺปาสฺตฺติ อฺปาสโก, สมตฺติ สมโก. ปน การิตะ วา: อาณฺทปฺยตฺติ อาณฺทปโก. เหว ฌทฺทปโก, เจตฺทปโก, สยฺชานนโก อิจฺเจวมาหิ.

1269. อียตมกเอสานมนตสสโร ที่มิ กุจิจิ หุสสส คุณิ โท ริ สกขี จ.

อียตมกเอสอิจฺเจเตส สพฺพนามานมนฺโต สโร ที่มมาปชฺชเต, กุจิจิ หุสอิจฺเจตสฺส ฌาคฺสฺส อุกาโร คุณฺมาปชฺชเต, ทฺกาโร รการมาปชฺชเต, ฌาคฺชนตสฺส จ สกข อี จาเทสา โหนฺติ ยถาสมาวฺ. เอตฺถ จ อการาถินํ วุทฺธิตฺติ กนิตฺตฺตา คุณฺนติ อิการาถินิ สงฺกฺกฺทาติ. ตตฺถ ออิติอาทิกฺขเรน อิมสฺทฺ สงฺกฺกฺทาติ, มิติอาเทเสกเทเสน อมฺทสฺทฺ, เออิติ เอตสฺทฺ, สอิติ สมานสฺทฺ. อิมมิว นํ ปสฺสตฺติ อีทิส, ยมิว นํ ปสฺสตฺติ ยาทิส. เหว ตาทิส, มาทิส, กีทิส, เอทิส, สาทิส, อีริส, ยาริส, ทาริส, มาริส, กีริส, เฮอร์ิส, สาริส, อีทิกฺโข, ยาทิกฺโข, ตาทิกฺโข, มาทิกฺโข, กีทิกฺโข, เอทิกฺโข, สาทิกฺโข, อีทึ, ยาทึ, ตาทึ, มาทึ, กีทึ, เอทึ, สาทึ. จสฺทฺทกฺกฺทณฺณ เตสเมว สทฺทานํ อียอิจฺเจวมาถินํ อนฺโต จ สโร กุจิจิ ที่มคฺตฺมาหุ. อีทิกฺโข, ยาทิกฺโข, ตาทิกฺโข, มาทิกฺโข, กีทิกฺโข, เอทิกฺโข, สาทิกฺโข, อีริกฺโข, สาริกฺโข, อีทิส, สทิส, สริส, สริกฺโข.

1270. ภฺยาทิตฺ มติพฺพทฺธิชฺาที่หิ จ กฺโต. ภิสฺปมิทอิจฺเจวมาที่หิ ฌาคฺหิ,

มคฺยาทิต จ, พฺทฺธาทิต จ, ปุชฺาทิต จ กฺทฺจฺโย โทติ. ภิโต, สฺคฺโต, มิคฺโต,

สมมุโต, สงกบโปโต, สมปาทีโต, อวธาริโต, พุโธ, อีโต, วิทีโต, ตกุกิโต, ปุชิตโต,
อปจายีโต, มานีโต, อปจิตโต, วนทีโต, สกุกโต, ครุกโต.

1271. เวปฺสิทววมฺโต ฤ นีพฺพตฺตเถ. เวปฺนํ เวโป, เตน นีพฺพตฺโต
เวปฺถ. สยฺนํ สโย, เตน นีพฺพตฺโต สยฺถ. ทวฺนํ ทโว. เตน นีพฺพตฺโต ทวฺถ. วมฺนํ
วโม, เตน นีพฺพตฺโต วมฺถ.

1272. ภุกฺกาทโต ตฺติโม. ภูติ ภวฺนํ, เตน นีพฺพตฺตํ โภคฺติมํ. กุตฺติ กรณํ,
เตน นีพฺพตฺตํ กุตฺติมํ. ทาติ ทานํ, เตน นีพฺพตฺตํ ทตฺติมํ.

1273. หุโต ฌโม. อวฺหฺติ อวฺหนํ, เตน นีพฺพตฺตํ โหทวิมํ.

1274. อญฺญโตปิ เต. เต อุตฺติมณฺเฒปจฺจยา อญฺญสฺมาปि ธาตุโต โทนฺติ, เต
มกฺกิตฺตพฺพา. ตถา ทิ กจฺจายนปฺปกรเณ อาทิกฺกหณํ กตฺ "เวปฺสิทววมฺภุกฺกาทฺวาทิ อุตฺติม-
ณฺเฒ นีพฺพตฺเต"ติ.

1275. กุ กรสฺส ตฺติเม. กรอิจฺเจตสฺส ธาตุสฺส กุอาเทโส โหติ ตฺติมฺปจฺจเย
ปเร. กรณเณ นีพฺพตฺตํ กุตฺติมํ.

1276. กุตฺติโต วา อิม. อถวา กุตฺติสทฺโต อิมฺปจฺจโย โหติ. กรณํ
กุตฺติ, กุตฺติยา นีพฺพตฺตํ กุตฺติมํ. เอกฺถ จ "อาทปฺปํ สรฺกฺตฺติ วา น รญฺญา สทิสมา-
จเร"ติ ปาฬิ นิสฺสนํ, อยํ นีติ สาธุกํ มนสิกาตพฺพา.

1277. ตพฺภาวกิริยายมิโม. ตพฺภาวกิริยายํ คมฺยมานายํ นิปฺสนนปฏฺปิเททฺติ ว
อนิปฺสนนปฏฺปิเททฺติ วา อิมฺปจฺจโย โหติ. อณฺเฒ, มหิมา, ลหิมา. สกุกฺกาสาวเสณ
ปน "ลหิมา"ติ อจฺจารยติ. ตตฺถ ปรมานฺโน วิย อิทฺธิมฺนตฺนํ อตฺตโน สรฺริสฺส อติสฺซุม-
ภาวกรณํ อณฺเฒ, อณฺเฒสทิสภาวกิริยา อณฺเฒ นีพฺพจฺนํ, มทฺนตพฺภาวกิริยา มหิมา, ลหฺภาว-
กิริยา ลหิมา, สา เอว ลหิมา, เอตานิ อิตฺถิลิงฺกานิ.

1278. อหํ ปุพฺพนฺติ กิริยายํ อิก. "อหํ ปุพฺพํ คมิสฺสามิ, อหํ ปุพฺพํ
คมิสฺสามิ"ติ วา "อหํ อฺปฏฺฐหิสฺสามิ, อหํ อฺปฏฺฐหิสฺสามิ"ติ วา เอวํ ปวตฺตายํ กิริยายํ

คฺมฺยมาณายํ อหํ อหนฺติ สหฺโต อฺภฺจฺโย โหติ. อหฺมฺหิกา. อิตฺถิลฺลฺกมฺหิ ปหํ.

1279. อโพรฺสโต ทปฺเน ณฺโก. อหฺงการทปฺเน อโหสฺทปฺพุสฺมา
ปฺริสฺสทฺโต ณฺภฺจฺโย โหติ. อโพรฺสิกา, อหํ อิตฺถิลฺลฺกํ.

1280. ตมิว ปฺริกฺปิตฺกํ พฺภณฺเต ปฺตฺตาทฺโต ลฺโก. ตํ วตฺถุํ อิว ปฺริกฺปิตฺ
กํ พฺภณฺเต วตฺตพฺเพ ปฺตฺตสฺสทฺทาทฺโต ณฺภฺจฺโย โหติ. ปฺตฺตลิกา, อิตฺลิกา, อิตฺถิลฺลฺกา-
 เนตานิ.

1281. นฺมฺหิ อฺภฺโกเส อานิ. อฺภฺโกเส คฺมฺยมาเน นฺมฺหิ นิปาเต อฺภฺ
สฺติ อานิ ณฺภฺจฺโย โหติ สพฺพชฺาตฺติ. อฺกฺมานิ เต ชฺมฺมฺ เทโส, ลามก ปฺริส เทโส
ตฺยา น กตฺตพฺโหติ อฺตฺโต. อฺกรานิ เต ชฺมฺมฺ กมฺมํ, ลามก ปฺริส อหํ กมฺมํ ตฺยา
น กตฺตพฺพฺหฺติ อฺตฺโต. ตฺตฺถ น คฺมานิ อฺกฺมานิ. น กรานิ อฺกรานีติ กมฺมฺชฺารยสฺมาโส.
เอตฺถ จ อานิ ณฺภฺจฺยวณฺตานิ ปทานิ ทิสฺสํ ลฺลฺกฺเส กตฺรานิ ลฺลฺกานิ, สฺตฺตฺส วิกฺตฺตฺส
กตฺราย วิกฺตฺตฺย ยฺตฺตานิ, ทฺวิสฺส วจฺเนสฺ กตฺรวจฺนกานีติ เจ ? ทิสฺ ทาว ลฺลฺกฺเส
อนิยตฺลฺกฺตฺตา สพฺพลฺลฺกิกานิ. สฺตฺตฺส วิกฺตฺตฺส ปฺรฺมฺาย เอว วิกฺตฺตฺย ยฺตฺตานิ, ทฺวิสฺ
วจฺเนสฺ เอว วจฺนณฺตานิ เจว ปฺถวจฺนณฺตานิ จ. กถํ ? อฺกฺมานิ เต ชฺมฺม เทโส.
อฺกฺมานิ เต ชฺมฺม นานา เทสา. อฺกฺมานิ เต ชฺมฺม ราชานี. อฺกฺมานิ เต ชฺมฺม
ราชานิโย. อฺกฺมานิ เต ชฺมฺม นกรํ. อฺกฺมานิ เต ชฺมฺม นกรานิ. อฺกรานิ เต
ชฺมฺม กมฺมํ. อฺกรานิ เต ชฺมฺม กมฺมานิ. อฺกรานิ เต ชฺมฺม ชฺฏ. อฺกรานิ เต
ชฺมฺม ชฺฎา. อฺกรานิ เต ชฺมฺม กมฺมํ, อฺกรานิ เต ชฺมฺม กมฺมํ โยติ อฺหฺมฺ ปเนตฺถ
วตฺตพฺพ. อานิ ณฺภฺจฺยวณฺตานิ ปทานิ เสยฺโย อฺมิตฺโต. เอสว ปฺชฺนา เสยฺโย. เอกาหํ
ชิวิตํ เสยฺโย. เอวํ ลฺลฺกฺตฺตฺยานุกล เสยฺโย อิตฺถิ อຍํ สทฺโท วีย ลฺลฺกฺตฺตฺยานุกลานิ
อพฺยยสฺสํ ปทานีติ วตฺตพฺพ. ตฺตา หิ เอเตสํ วิกฺตฺตฺมาลา นตฺถิ, วจฺเนสฺ
รฺูป ภทฺโท นตฺถิ. อຍํ นิตฺถิ สาธุกํ มนฺสิกาตฺพฺพา. นฺมฺหิตฺถิ กํ ? วิกฺตฺติ เต. อฺภฺ
เสติ กํ ? อฺกฺ เต.

1282. เอกาหํ โต วารตฺถ กฺชฺตฺ. เอกาหํ วิกฺตฺตฺย เจว มาหิ โต คณฺโต

กษัตริย์ปัจจุโย โหติ วารตฺเต. เอโก วาโร เอกกษัตริ. เทว วารวา หุวิกษัตริ.
 ตโย วารวา ติกษัตริ. จตุตฺตารโ วารวา จตุกษัตริ อิจฺเจวมาติ. เอเตถ จ "ติกษัตริ
 ปุริเส เปเสสิ"ติอาทีสุ ตโย วาเร เปเสสิติ อุกโยคพหุจนวนเสน อตุโถ หฎฺฐุพุโพ.

1283. ช้ตเถ วา กวจิ กษัตริ. อถวา ช้สทฺสสุ อตุเถ เอกาทีโต
 กวจิ กษัตริปัจจุโย โหติ. เอเตถ จ ช้ตโถ นาม วิภาคตุโถ, วิภาคตุเถ ช้ปะจฺยสฺส
 ปวตฺตนโ. สหสฺสกษัตริ อตุตฺตานิ นิมมิิตฺวาน ปนฺถโก. เอกกษัตริ. หุวิกษัตริ อิจฺเจว-
 มาติ. ตตุถ สหสฺสกษัตริ สหสฺสธา อตุตฺตานิ นิมมิิตฺวาติ สมฺปนฺนโ. ตถา ที "เอโกปี
 หุตุวา พุธา โหตี"ติ ช้สทฺสทฺสโยโค ทีฏฺฐุ. อตุโถ ปน สหสฺส อตุตฺตานิ นิมมิิตฺวาติ
 อตุโถ. ตถา ที "เอกเมกา กุมาริวณฺณาทีวเสน สํ สํ อตุตฺตาเว อภินิมมิี"ติ
 อุกโยคจวนปฺโยโค ทิสฺสตี. อยมฺปี นีติ สารุกํ มนสิกาตพฺพา.

1284. มตนฺตเร เอกาทีโต สทิสฺส กษัตริ.

กรฺนํ มตนฺตเร เอกวิทฺติจฺชนฺณจสฺสจจฺจกฺกรฺณวทสาทโ กณฺโถ สทิสฺส กษัตริ อาเทโส
 โหติ. ยถา เอกกษัตริ หุวิกษัตริ อาทีกํ วจัน อาคตํ. เอกสฺส สกี เอกกษัตริ
ตปฺปุริสสมาโส วุตฺโต. อิมินา นเยน หุวินัน สกี หุวิกษัตริ ปะ ทสนัน สกี ทสกษัตริ
ตฺนตี วิกุโท จ วุตฺโตเยว โหติ. เอเตถ จ "สกี เทว สุตฺโตสม สหฺมิตี โหติ สมาค-
 โม"ติ จ "สมฺเปเวเชตี วาเตน สกี ปีตาว มาณวา"ติ จ อาทีสุ สกี สทฺส อัสกตุ-
วาทโก, อปฺปมตฺตกตุวาทโก. เอวารนฺตี ที ตสฺสตุโถ. ยสมฺมา ปน เอวารนฺตี อตุโถ,
ตสมฺมา "เอกสฺส สกีนุ"ติ วุตฺเต "เอกสฺส เอวารนุ"ติ อตุโถ ลียา. "สหสฺส สกีนุ"ติ
วุตฺเต "สหสฺส เอวารนุ"ติ อตุโถ ลียา. ตถา ที สกีนุ เอวารัน, อสกีนุ อนก-
วารนฺตี อตุโถ, สฏฺฐุ วิจาเรตพฺพมิตํ ฐานัน.

1285. สนฺสสนฺสโสณวานฺวานฺณชฺชานา.

สนฺอิจฺเจตสฺส ปาฏีทิกสฺส อฺนสฺส โธณวานฺวานฺณชฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอนฺชอน เทสา โหนตี.
โสโณ. สุวาโน. สุวาโน. สุโณ. สนฺช. สุโณ. สา. सानอ. เอเตถ จ นิปฺตฺน-
ปาฏีทิกวเสน สุณาทิ กจฺจตี โสโณ, เอวํ สุวาโน อิจฺจาที.

1286. สโนติสมา วา โอนาทโย. อดวา สุ สวเนอิจเจตสมา ธาตุโต
โอนวานอวานอิจจาทย ปจฺจยา โทนติ. สามิกสฺส วณฺ สุณาศิตฺติ โสโณ, เอวํ สุวาโน,
สุวาโน อิจฺจาติ.

สุสุวาเทโส ตรณสฺส . กโต เนท กเต สติ
อิท ปตฺติตสททาติ ธีรโยคาทิกํ ลภ.

นानาปกคิภาเว สุสฺตรฐวาทโย
ฐิตา อิจฺเจวมฺนทานํ น อิกฺุโร ทาติโส วิธิ.

1287. อฺวานอฺนอฺนา วา ยฺวสฺสวสฺส. ยฺวอฺิจเจตสฺส ปาฏฺพิทกสฺส อฺวสฺส อฺวาน
อฺน อฺนา เทสา โทนติ วา. ยฺวาโน, ยฺโน, ยฺโน ติฏฺฐติ. วาติ กี? ทฺโร ยฺวา
นาติพฺรหา.

1288. วตฺตมานาตีเตสฺ ณฺยฺตา. การุ, วายุ, ภูตํ.

1289. ภวิสฺสติกาล ณฺมิณ คมาทิตฺ.

คมิตฺ สีลํ ปกคิ ยสฺส โส โทติ คามิ, เอวํ ภาซี, ทสฺสาวี, ปฏฺฐายี.

1290. ณฺวฺตุ กิริยายํ กราทิตฺ. กิริยายํ คฺมฺยมานายํ ธาตุทิ ณฺวฺตุอฺิจเจเต
ปจฺจยา โทนติ ภวิสฺสติกาล, กริสฺสตีติ การโก วชติ, ภฺวฺชิสฺสตีติ โกตุตา วชติ.

1291. ภาววจน จตุตฺตี. ภาวสงฺฆวตาย กิริยาย วจน สติ ภาววจากสทฺทโต
จตุตฺตีวีกฺตติ โทติ ภวิสฺสติกาล. ปจนํ ปาโก, ปากาย วชติ. โกชนํ โกโค, โกคาย
วชติ, นจฺจนํ นจฺจํ, นจฺจาย วชติ.

1292. กมฺมฺปเต โณ. กมฺมฺนิ กฺปเต ณฺจฺจโย โทติ ภวิสฺสติกาล. นกรํ
กริสฺสตีติ นกรกาโร วชติ. สาลี ลาวิสฺสตีติ สาลีลาโว วชติ. ธณฺญํ วปิสฺสตีติ ธณฺญวาโป
วชติ. โกกํ ทสฺสตีติ โกคทาโย วชติ. สินฺธุํ ปวิสฺสตีติ สินฺธุปาโย วชติ.

1293. เสสตุเถ สุสันตุมานานา. เสสตุเถ สุสันตุมานานา อิจฺเจเต ปัจจยา
โหนติ ภวิสฺสติกาลे กम्मणि อุปปเท. กम्म กริสฺสตีติ กम्म กริสฺส, กम्म กโรนุโต,
กम्म กुरुมาโน, กम्म กราโน วชติ. โกชน ภุชฺชิสฺสตีติ โกชน ภุชฺชิสฺส, โกชน
ภุชฺชุนุโต, โกชน ภุชฺชมาโน. โกชน ภุชฺชานุ วชติ. ชาหน ชาทิสฺสตีติ ชาหน ชา-
ทิสฺส, ชาหน ชาหนุโต, ชาหน ชาทมาโน, ชาหน ชาทาโน วชติ. มคฺค จริสฺสตีติ
มคฺค จริสฺส, มคฺค จรฺนุโต, มคฺค จรฺมาโน, มคฺค จราโน วชติ. ภิกฺข ภิกฺขิสฺสตีติ
ภิกฺข ภิกฺขิสฺส, ภิกฺข ภิกฺขุนุโต, ภิกฺข ภิกฺขมาโน, ภิกฺข ภิกฺขานุ วชติ.

1294. อนิยตฺกाले กมาทิตฺ ณ. จตุมคฺคสงฺฆาต สมโพธ กฺจฺจตีติ สมโพ-
ธคาม, ธมฺโม. กาเม ภุชฺชตีติ กามโกตี, ปุริโส.

1295. จทาทิตฺ โต. จท จินต สุ นี วิท ปท ตนุ ยต ยติ อท ยฺช
วตุ มิต มา ปุ กล วร เว คุ ทาจฺเจวมาทิตฺ ธาทฺธิ ตฺปัจจโย โหตี. จตุต,
จิตต, สุตต, เนตต, ปวิตต, ปตต, ตนต, ยตต, ยนต, อตต, โยตต, วตต, มิตต,
มตฺตา, ปฺตุโต, กลตต, วตต, เวตต, โกตต. ทาทต. ปาวจนสมฺมุตฺติ น กทาจิ
"จตุร โกตุร" อิจฺจาที ทิสฺสนฺติ, โกตุร ภูติ ปเท ปน สมาเส วตฺตมานตฺตา ตฺกาโร
ตุรฺการ ปฺโปติ วา "อตุรไซ" ติ อาทิสฺปิ.

1296. ตุรฺณตี จ กรู. กรู จทจินตอิจฺเจวมาทิตฺ ตุรฺณตี ปัจจโย โหตีติ
วทฺนตี, เตส มเต จตุร จิตฺร, โสตุร, เนตุร, ปวิตฺร, ปตุร, ตนตุร, ยตุร,
ยนตุร, อตฺร, โยตุร, วตุร, มิตฺร, มตุร, ปฺตุร, กลตุร, วตฺร, เวตุร,
โกตุร, ทาทฺร อิจฺเจวมาทิต.

1297. วทาทิตฺ กณ ณิตฺโต. วทิตาน กณ วาทิตต, เอว จาริตต,
วาริตต อิจฺเจวมาทิต.

1298. มิตาทิตฺ ตฺตติโย. เมตฺติ, ปตฺติ, รตฺติ, ตนฺติ, ธาทิต.

1299. อุสรนชโต พจนานุกรม. อุชฺโฆ, ฤๅโร, "รรุญญาปี วินัสสู"ติ อิมสูมี
ฐานเ รุญสูสทโท นปฺสโก.

1300. มตฺนตเร หัสสูส ทชฺโฆ. กรุณํ มตฺนตเร หัสฺชาตฺสูส ทชฺชทาเทโส โทตีติ
วจนํ อากตํ. ทชฺโฆ, "ทท ภสฺมีกรณเ"ติ ชาตฺวเสน ทชฺชสททปวตฺติเยว ปสฺสิทธา, น
หัสฺชาตฺวเสน.

1301. สูวอสโต โถ อูออสานมโต.

สูวอสฺอิจเจเทหิ ชาตฺหิ ฏฺจโย โหติ, เตสฺ ชาตฺนํ อูออสานํ อตาเทโส
โหติ. สตฺถํ, วตฺถํ. อตฺถโ.

1302. รณชฺฐาทิตอ ธททททรา กตฺถจิ ชทโลโป จ. รนชฺ อฺหิ อฺหิอิจเจวมาทฺหิ
ชาตฺหิ ธทททททอิจเจเต ปจฺจยา โหนติ, กตฺถจิ ชทโลโป, จ. รนชฺ, สมฺทโท,
อินฺโท, จนฺโท, มนฺโท, ชุทฺโท, ฉิทฺโท, รุทฺโท, หลิทฺโท, สุกฺกํ, ปกฺกํ, วชิรํ
อิจเจวมาทฺหิ.

1303. ปฏฺิทรตฺวิยา หสฺสโร เอการิการาการตฺตํ ปฏฺิพฺพสมฺมา หรฺชาตฺโต
ฏฺจโย จ อฺยฏฺจโย จ โหติ, ทการสฺส สโร เอการอิการอการตฺตมาปชฺชเต.
ปฏฺิปกฺเช หรฺตีติ ปาฏฺิเหริ. เอวํ ปาฏฺิหิรํ. ปาฏฺิหาริยํ.

1304. มตฺนตเร ปฏฺิตอ หิสฺส เทรณฺ หิเรณฺ.

กรุณํ มตฺนตเร ปฏฺิอิจเจตฺสมา หิสฺส ชาตฺสูส เทรณฺหิเรณฺอาเทสา โหนติ.
ปาฏฺิเหริ, ปาฏฺิหิรํ.

1305. ก กชฺฐาทิตอ. กชฺชทททอิจเจวมาทิตอ ชาตฺโต ฏฺจโย โหติ. กณฺโท,
มณฺโท, วณฺโท, กรณฺโท, มณฺโท, สณฺโท. กุฏฺุโร, ภณฺทํ, ปณฺทโก, ทณฺโท, รณฺโท,
วิตณฺโท, อีสิตณฺโท, จณฺโท, คณฺโท, อณฺโท, ลณฺโท, เมณฺโท, เอรณฺโท, ชณฺโท
อิจเจวมาทโย, อณฺณเณปี สททา ภวนติ.

1306. ชาตโต จสฺส ชนฺโธ. ชาตอิจเจวมาทิตอ ชาตฺโต ฏฺจโย โหติ,
อสฺส จ ชาตชาตฺสูส ชนฺธาเทโส โหติ. ชาตฺชราทรณาทฺหิ สฺสสารทฺกฺเชหิ ชชฺชตีหิ ชนฺโธ.

1307. มตฺตเร ชาทามคมานํ ชนฺธณฺธกนฺธา. กรฺนํ มตฺตเร ชาทอมคฺมอิจฺเจเตสํ
ธาคฺคํ ชนฺธณฺธกนฺธา เทสา โหนฺติ กฺปจฺโย จาติ สฺวตฺตํ ลฺกฺขณฺมคฺคํ, อฺตฺริมาณํ
อุทฺทหรณานิ: ชนฺโธ, อนฺโธ, กนฺโธ, เอวํ ชนฺธโก, อนฺธโก, กนฺธโกติ. เอเตสํ
อนฺธกนฺธสฺสทา "อนฺธ ทิกฺกุปฺสฺสหาเร, กนฺธ สฺวเน" ติ ธาคฺควเสนาปิ สิชฺเณติ.

1308. ปฺภาทิโต อลํ. ปฺภ กฺล กฺสอิจฺเจวมาทํ ทํ ธาคฺคํ ปาภฺปิเท เก จ
อฺตฺตรปเท อฺลปจฺโย โหนฺติ. ปฺภ อลมิติ ปฺภลํ, เอวํ กฺลลํ, กฺสลํ, กฺทลํ, ภคณฺทลํ,
เมชลํ, วภฺกฺลํ, ตภฺกฺลํ, ปลลลํ, สทฺทลํ, มฺลลลํ, พิลลลํ, วิทลลํ, จณฺฑาโล, ปญฺจาโล,
วาลํ, วสโล, ปจโล, มจโล, มุสโล, โกตฺถโล, ปฺถโล, พฺถโล, พฺทลํ, มจฺกฺลํ,
พทลํ, กมฺพลํ, สมฺพลํ, พิลลลํ, อฺกฺกฺลํ อิจฺเจวมาทโย, อญฺญเณ สทฺทา ภวนฺติ.

1309. ปฺถสฺส ปฺถปฺถา. ปฺถอิจฺเจตสฺส ปาภฺปิทิกสฺส ปฺถปฺถอิจฺเจเต อา เทสา
โหนฺติ. ปฺถวี, ปถโม, ปฺถุชฺชโน, ปถวี วา.

1310. อฺวสฺสกาโร อฺตฺตํ. อา เทสฺสทฺสส อฺวสฺส อฺกาโร อฺตฺตมาปชฺชติ. ปฺถวี.

1311. ปฺถสฺสกาโร จ ถสฺส ฐตฺตํ. ปฺถสทฺสส อฺกาโร จ อฺตฺตมาปชฺชติ,
ถการสฺส ปน ฐการตฺตํ โหนฺติ. ปฺถวี.

1312. ปฺฐโต อโม. ปฺถสทฺสส อา เทสฺสทฺสมา ปฺฐสทฺสโต อฺมปจฺโย โหนฺติ.
ปฺฐโม โส ปราทโว.

1313. สฺสาทิโต ตฺทโว. สฺสทฺสอฺทอิจฺเจวมาทํ ทํ ธาคฺคํ ตฺทอิจฺเจเต ปจฺจยา
โหนฺติ. สฺตฺต, ททฺ, อทฺ, มทฺ.

1314. จิอาทิโต อิวโร. จิวโร, ปิวโร, ปิวโร, เอตฺถ จ ปิวโร กจฺจเป
ถฺเล" ติ อภิธานํ ญาคพฺ,

1315. อฺ มฺนาทิโต. มฺนิ, ยติ, อฺกฺกิ, ปติ, กวิ, สฺจิ, รฺจิ, มฺทาลิ,
ภทฺทาลิ, มณิ. เอตฺถ จ มณิ" ติ วชิโร มทานํ โล อินทนิ โล มรฺกญฺ เวพฺุริโย ปฺทุมฺราโค

ปัสสุราโค กฤเกตโน ปุโลโก วิมโล โลหิตงโก ผลิโก ปวาโพ โชติรส โคมุตตโก
โคเมทโก ไสคนธิโก มุตตา สงฺโข อญฺชนฺมูโล ราชวฺภูฏ อมตฺสโก ปิยโก พฺรหฺมณฺ
จาติ จตุวีสติ มณฺี นาม.

1316. อุโร วิทาติโต. เวหฺุโร, วลฺลฺุโร, มสฺุโร, สินฺหฺุโร, หุโร, กุโร,
กบฺุโร, มยฺุโร, อุนฺหฺุโร, ชชฺุโร, กุโร.

1317. ณฺุตุ หนาติโต. หนฺุ, ภาณฺุ, เรณฺุ, ชาณฺุ, อณฺุ, เวณฺุ, เชนฺุ,
ธาณฺุ, เสณฺุ, เกณฺุ, เทณฺุ.

1318. กฺุภาติโต ไร. กฺุภฺุไร, โภภฺุไร, กภฺุไร.

1319. มฺุปรฺุสณฺุสอฺุลาติโต อฺุสสฺุ นฺุสิสา.
มฺุสฺุส, มานฺุส, ปฺุริส, สฺุณฺุสา, กรฺุส, สิริส, อิลิส, อลิส, มหิส,
สฺุส, กิส.

1320. อรฺุโต ตฺุ ตมฺุหิ อรฺุสฺุ. อฺุธฺุธาตฺุโต ตฺุปจฺุโย โหติ, ตฺุสฺุมี ตฺุปจฺุเย
ปเร อฺุธฺุธาตฺุสฺุ อฺุการาเทสฺุ โหติ. ตํ ตํ ปตฺุตฺุกิจฺุจํ อรฺุติ วตฺุเตตฺุติ อฺุตฺุ.

1321. กรฺุภิเรหิ รฺุโณ. กรฺุโรตฺุติ กรฺุณา, กิ กรฺุโรติ ? สาณฺุํ หยกรฺุณํ,
กิสฺุมี สติ ? ปฺุรทฺุกฺุเช สติ, อิติ ปฺุรทฺุกฺุเช สติ สาณฺุํ หยกรฺุณํ กรฺุโรตฺุติ กรฺุณา,
กิริติ ปฺุรทฺุกฺุชฺุ วิกฺุชิปฺุตฺุติปิ กรฺุณา.

1322. กรฺุธิโต โณ ธฺุโลโป ฼. กสฺุทฺุทฺุปทฺุสฺุมา รฺุธฺุธาตฺุโต ฼ปจฺุโย
โหติ. ตฺุสฺุมี ฼ปจฺุเย ปเร ฼การสฺุส พฺุยณฺุชนฺุสฺุส โลโป โหติ. ฼ตฺุถ จ อนฺุพฺุนฺุเชน
กิจฺุจํ นตฺุถิ, กํ รฺุณฺุตฺุติ กรฺุณา, ฼ตฺุถ กสฺุทฺุโท สฺุชตฺุถวาทโก.

1323. ธาตฺุสฺุรฺุสฺุตฺุ. กิริตฺุติ กรฺุณา.

1324. จฺุรฺุสฺุมา ฼โก ภกฺุชเน. จฺุรฺุธาตฺุสฺุมา ฼ปจฺุโย โหติ ภกฺุชนฺุตฺุเด.
อฺุตฺุณฺุ ปเวสิเต สฺุตฺุเต จฺุรฺุติ ภกฺุชฺุตฺุติ จารโก, จารพฺุณฺุณจารโก จ สฺุสฺุวารจารโก จ,

ณบุจจเยน สิหุเชปี ปโยเค ณบุจจยกรณ "เทศจารโก, จาริกญจรมาโน"ติ จ จรรธาตุ
กติอตุตวาจโก, โส น หุลลโก, อยเมว หุลลภคโรติ ทสฺสนตุถ.

1325. เมธรุทานโต อ. "เมสฺหุโท อาทาน, ธ ธารณ"ติ เอว
มจฺจุทานํ วิย ยํ โหติ ธาตุทานํ, ตโต ณบุจจโย โหติ. สฺซุขมมปี อตุถํ ธมฺมญฺจ
ชิปปํ เมติ กณฺหาติ ธาเรติ จาติ เมธา. เตนาท อฏฺฐสาลินีย "ชิปปํ กณฺธธารณฺญเรณ
เมธา"ติ

1326. มิธฺโต ฌ. มิธฺธาตุโต ณบุจจโย โหติ. สมฺโมหํ เมธติ หีสติ วินา-
เสตีติ เมธา.

<u>ชาธาตุวสา</u> วาปี	<u>ชนฺธาตุวเสน</u> วา
<u>ชนฺโต</u> วาปี ธาตุมหา	<u>ธฺโต</u> <u>ชิปปุพฺโต</u> วา
<u>ชนฺธสฺส</u> นิปฺสฺสตี	สฺสทฺสตุถวิหุ วเท.
เอวมาทฺปิปการเห	นानาพฺยุปฺตติ เม รุตา
เทฏฺฐา ตสฺสา อีมานฺสา	ลกฺขณานิ ภวนฺติ หิ.

อิมสฺมี ปน ฐาเน กรณฺวิเสสฺสลกฺขณานิ วตุวา อิทานิ สามญฺญลกฺขณานิ จ
วิเสสฺสลกฺขณานิ จ อีสํกํ วทาม.

1327. ฐาเน วณฺณาคโม.

1328. ฐาเน วณฺณวปริยโย.

1329. ฐาเน วณฺณวกาโร.

1330. ฐาเน วณฺณวินาโส.

1331. ฐาเน ธาตุนมตฺถาติสยโยโค.

1332. ฐาเน รสฺसानํ ทิมฺมตฺต.

1333. ฐาเน ทิมฺมานํ รสฺสตฺต.

1334. ฐานะ สราน์ อดุณฺสสรตฺตํ.

1335. ฐานะ พยญุชานัน อดุณฺสสรตฺตํ.

"ปพฺพชิตฺ ปพฺพชิตฺ" อิจฺจาทีสุ ยถากุณฺม
 น ทีโฆ รสสํ ยาทิ น รสโส ยาทิ ทีฆตฺ:
 "วโก พโก"ติอาทิมฺหิ น วพานํ พวตฺตนํ
 น ยาทิ ญนฺติ เจ เตสํ อตฺโต ทุฏฺฐโร ภเว ทเว.

1336. ฐานะ สราน์ พยญุชตฺตํ.

1337. ฐานะ พยญุชานัน สรตฺตํ. อิมานิ สามญฺญลฺกฺษณานิ, อิทานิ
 วิเสสลฺกฺษณานิ ภวนฺติ.

1338. ยถารหมิวณฺณาคโม ภูกระสุ. ภูชาตฺตฺรธาตฺตฺสฺ ปเรสุ นามิกปทโต
 ยถารหํ อิกฺการอิกฺการากโม โหติ. สํคฺคฺกโต, พฺยญฺตฺกฺกโต. พฺยญฺตฺกฺกโต, พฺยญฺตฺ อกาสิ,
 ยานิกตา, พฺลฺลิกตา. จิตฺตฺกตํ อิจฺจาที. เอวํ อิกฺการากโม. อางริยา ปน "ยานิกตา"ติ
 เอกฺตฺ อิกฺการสฺส รสสํตฺตฺตฺรณมิจฺจนฺติ, เตสํ มเต เอกฺ อิกฺการากโมเยว, อิกฺการากมนกฺิจจํ
 นตฺติ. อสฺมากํ ปน มเต ยถารหํ อิกฺการอิกฺการากมานํ วุตฺตฺตฺตา รสสํตฺตฺตฺรณณ กิจจํ
 นตฺติ. อิกฺการากโม ยถา "สมฺมุชฺชฺกโต, กทฺหมฺชฺชฺกํ, เอกฺโกทฺกฺกํ, สรณฺชฺชฺกํ, ภสฺมฺกํ"
 อิจฺจาที. เอวํ อิกฺการากโม.

ยถารหนฺติ กิ ? มนุสฺสญฺโต, กมฺมกาโร. อิหํ ปเนตฺตฺ สลฺลลฺกฺษณตฺตฺ,
 วิคตฺนฺโต ญฺโต พฺยญฺตฺกฺกโต, พฺยญฺโต กโต พฺยญฺตฺกฺกโต ปาปณฺมโม, พฺยญฺตา กตา
 พฺยญฺตฺกฺกตา กิเลสํ, พฺยญฺตํ กตํ พฺยญฺตฺกํ ตณฺหาวันํ, พฺยญฺตานิ กตานิ พฺยญฺตฺกฺกตานิ
 อุกฺสลาณิ, พฺยญฺตา กตา พฺยญฺตฺกฺกตา ตณฺหา, กิเลสํ พฺยญฺตํ อกาสิ, พฺยญฺตํ อกาสิ,
 กิเลสํ พฺยญฺเต อกาสิ พฺยญฺตํ อกาสิ, ปาปํ พฺยญฺตํ อกาสิ พฺยญฺตํ อกาสิ, ปาปานิ
 พฺยญฺตานิ อกาสิ พฺยญฺตํ อกาสิ. ตณฺหาโย พฺยญฺตา อกาสิ พฺยญฺตํ อกาสิ. จิตฺเต กตํ
 จิตฺตฺกตํ. ตถา หิ "จิตฺตฺกตฺกฺกเรณ เจตฺตฺน"ติ วุตฺตํ, คุรฺกตฺกฺกเรณ ปุชารทฺกฺกเรนาติ จ
 วุตฺตํ โหติ. อิหํ ปเนตฺตฺ นินฺพพฺพนํ: เจเต, เจตฺสิ จิตฺเต กตํ รูปินฺตฺติ เจตฺยํ,

จิตต์กตฺตฺยเรณ รตนนฺติ อิทํ ปน นินฺพจนตฺตวเสณ วุตฺตํ น โหติ. อถ กิณฺติ เจ ?

โลก "รตนนฺ"ติ สมฺมตฺสส วตฺตโน กรุภาตพฺพภาเวณ วุตฺตํ. ตถา ทิ อฏฺฐกถาสฺ วุตฺตํ:

"จิตต์กตํ มหคฺขณฺญ

อตุลํ พุทฺธมฺหสฺสนํ

อโนมสฺตคฺคปริภวํ

รตฺนํ เตน วุจฺจตี"ติ.

ตฺตร จิตต์กตฺตฺยเรณ รตฺนํ, มหคฺขณฺญเรณปิ รตฺนํ, อตุลฺญเรณปิ รตฺนํ, พุทฺธมฺหสฺสนฺญเรณปิ รตฺนํ, อโนมสฺตคฺคปริภวณฺญเรณปิ รตฺนนฺติ อธิปฺปาโย. อิทํ ปเนตฺต นินฺพจนํ: ยถา "คเตเนตา ปโลเภนตี"ติอาทิสฺส กมนํ กตฺนฺติ วุจฺจตี, เอวเมว รตฺนํ รตฺนฺติ วุจฺจตี. โลกสฺส รตํ รตฺนํ อภิรตี ชเนตีติ รตฺนํ ชฺการโลปวเสณ. ตํ รตฺนํ สรฺูปโต โลกิยมหาชเนน สมฺมตํ หิรณฺยสฺวณฺณาทิกณฺญ จกฺกวตฺติริณฺญเณ อฺปฺปนฺนํ จกฺกรตฺนาทิกณฺญ สพฺพกฺกณฺญปริจฺเจทวเสณ พุทฺธาทิสฺรตฺตคฺคยณฺญ กตฺตณฺญกตเวทปฺกฺกลาทิกณฺญ ทฺฐรฺูปํ.

เกจฺจ ปน จิตต์กตฺตฺยเรณาติ เอตฺตจฺจ วิจิตฺตรกตฺตฺยเรณาติ อตฺถํ วทฺนฺติ, ตํ น กเหตุพฺพํ, อถ จิตฺตฺสทฺทสฺส หทยวาทจกฺกตา "จิตฺตี กตฺวา สฺวณฺณ เม"ติ อาทจฺจปาหิย วิย, ตสฺมา เกทฺจิจฺจ วุตฺตํ ตํ อตฺถํ อคฺคเหตุวา "จิตฺเต กตํ จิตฺตีกตฺน"ติ อตฺถเณว กเหตุพฺพโ, ตถา ทิ พุทฺธาทิสฺรตฺตคฺคยเณ อฺปฺปนฺเน เทวมนฺยสฺสา อณฺญตฺตจฺจ รตฺนสฺถณฺญมฺปิ อณฺปปาเหตุวา ตเมว สาทิสฺสํ จิตฺเต กโรนฺติ สกฺกโรนฺติ กรํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนตีติ ทฺฐรฺูปํ. อยํ นีติ อตีว สฺขุมา, สาทฺธํ มนฺสิกาตพฺพา. "ปสฺส จิตต์กตํ พิมฺพํ มณฺเฒา กุณฺตเลน จา"ติ อาทิสฺส ปฺพเพ อวิจิตฺตรํ อิทานิ วิจิตฺตรํ กตฺนฺติ จิตต์กตฺนฺติ อตฺถเณว กเหตุพฺพโ. อยํ นีติ ปริมา วิย สฺขุมา, วาจาปิ จิตต์กาทพฺพา.

1339. สฺถณฺญาณมฺหคฺคมฺขสฺส ฐมโลโป อฺโต อกํ ชโต อลํ. สฺถณฺญาณมฺหิเชยฺยายํ อฺทฺธมฺขสฺทสฺส ชฺการมฺการโลโป โหติ, อฺการสฺมา อกํอาคโม โหติ, ชฺการสฺมา ปน อฺลปฺจฺจโย โหติ. อฺทฺธํ มฺขมฺสฺสาติ อฺทฺทฺชลํ. สฺถณฺญาณนฺติ กิ ? อฺทฺธมฺโข ทฺตฺวา นิสฺสี.

1340. วาริสฺส โว วาทเก วาทกสฺส วสฺส โล. สฺถณฺญาณมฺหิเชยฺยายํ วาริสฺทสฺส สพฺพสฺเสว วการาเทโส โหติ วาทกสฺทเท ปเร, ตสฺส จ วาทกสฺทสฺส วการสฺส วการาเทโส โหติ. วาริ วทตีติ วาริวาทโก, โส เอว อเนน ลกฺขณฺเณ

วลาทโก. วาทเกติ ก็ ? ยดา วาริวโท ปุโร.

1341. สยเน ฉวสส ส ยสส โลโป สสสโร ที่นี้. สญญาณภิกษุ ยาย สยนสทเท. ปเร ฉวสทสส สพสเสว สุอาเทโส โหติ, สยนสทสส ยการโลโป จ โหติ, สการสส สโร จ ที่นี้ ปโปติ. ฉวาน สย ฉวสย, ตเทว อนเนน ลกขณ สุสาน.

1342. พฺรโน ภิ สเท สทสส จ โส อัจจเย.

สญญาณภิกษุ ยาย พฺรธาตสส สพสเสว ภิอาเทโส โหติ สทชามุหิ ปเร, สทชามุหิ จ สการาเทโส โหติ อิจจเย ปเร. พฺรวนโต เอตสส สันทติ ภิส.

1343. พวทกขเรส สญญาณมิฏฐกคาโท.

สญญาณ อิจจาณ สตिया พวทกขเรส อิจจิตพพาน อกุชราน คณ โหติ, อิตเร โลปมาปชฺชนติ. ติ ยดา ? ภเวส วณตคมโนติ วา ภเวส กม วณโตติ วา ภควา. เมहनสส ชสส มาลา เมชลา. เกจิ ปนาจริยา "เมช กฏวิจิตเต" ติ ชาตุ วทนติ, เตส มเต อปลจโย โหติ. ชวณสส มุโต. สทสคตวิห ปน "ปิโสทรานิ ยโณทิกฺขน" ติ ปริภาสา ลกขณ วตุวา ปิโสทร- วลาทก- เมช- ชมุต- สุสาน- อุทกขล- ปิสาจ- ภิส- มยฺรสทเท อวิทล ลกขณ สาเชตุ "วณนาคโม" ติ อาทินา ปญฺจวิธ นिरฺตติ วทิส, มูลวิษาทโย สทเท จ สาเชตุ "มูลวิษาทโย อุปลงฺขยาน" ติ ลกขณ วทิส, สาสนิ เกสุ นिरฺตตฺตฺตฺตฺต อาจริยา ปญฺจวิธ นिरฺตติ อาทิส:

"วณนาคโม วณนปริโย จ
เทว จาปเร วณนวิการนาสา
ธาตุนมตฺตาทิสเยน โยโค
ตทฺจเต ปญฺจวิธ นिरฺตติน" ติ.

1344. ทาโต กขิโณ. ทาธาตโต กขิปลจโย โหติ. ทาทพพา ทกขินา.

1345. ทกขโต อโณ. ทกขธาตโต อปลจโย โหติ. ทกขนติ วทณนติ สตตา

เอตายาติ ทกฺขิณา, อิธ อนิหฺมิฏฺฐานิ อญฺญานิปี อุตฺทาทรณานิ ยถาวุตฺเตหิ ลกฺขณฺเหติ
 สาเรตฺตพฺพานิ.

1346. ภาววาจโก โฉ ปุสฺสลิงเก. ปวิสนํ ปเวโส. ศุสนํ ผสฺโส อิจฺจาติ.

1347. โต นฺนฺสเก. ภาววาจโก ทฺปจฺจโย นฺนฺสกลิงเก โหติ. กมนํ กตํ.
 สฺปนํ สุตฺตํ, อาสีสนํ อาสิฏฺฐํ. พุชฺฌนํ พุทฺธํ. นิสินฺนํ นิสินฺนํ อิจฺจาติ.

สหฺตฺตเต- สาสเน สตฺถุ สหฺพคฺคตฺตมกิตฺติโน
 อภิจฺจตุถาย โสตุณํ กิพฺพิธานํ ปกาสิตํ.

อิติ นวฺงเก สาฏฺฐกเถ ปิฏฺฐกตฺตเย พุชฺชปฺปถคตฺสํ วิญฺญูณํ
 โกสฺลลตุถาย กเต สหฺนํตีปฺปกรเณ
 กิพฺพิธานกฺปโป นาม จพฺพีสติโม ปริจฺเจโท.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

คำแปลกัมภีร์สหพันธนิพนธ์ตอนกติกักัปป์

ต่อจากนี้ไป ข้าพเจ้า (พระอัครวงศาจารย์) จะได้กล่าวถึงวิธี
ของกติกัก ซึ่งมีประโยชน์แก่วิद्यชน เพื่อความเป็นผู้ฉลาดในพระ
บาลีธรรม ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว.

1106. สุตต. ลง ฌ บัจจัย หลังธาตุ ที่มีกรรมเป็นบพหน้า.
วุตติ. ลง ฌ บัจจัย หลังธาตุ ที่มีกรรมเป็นบพหน้า.
อุทาหรณ. ชื่อว่า กุมภการ เพราะทำกรงาน. คำว่า มาลกาโร (ผู้ทำดอกไม้,
ช่างดอกไม้), กุมภกาโร (ผู้ทำหม้อ, ช่างหม้อ) เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.
1107. สุตต. เมื่อเป็นชื่อเฉพาะ ลง นุ อากม.
วุตติ. เมื่อชื่อเฉพาะ ลง อ บัจจัย หลังธาตุ ที่มีกรรมเป็นหน้า และลง นุ อากม
ที่ค่านาม.
อุทาหรณ. ชื่อว่า อรินทม เพราะย้ายเข้าศึก. คำว่า เวสสุนทรโร (ผู้ข้ามตรอกพ้อค้า,
พระเวสสันดร) เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.
1108. สุตต. และให้แปลง อ แห่ง ปุร ศัพท์ เป็น อี เพราะ ทท ธาตุ.
วุตติ. เมื่อมี ปุร ศัพท์ เป็นบพหน้า ลง อ บัจจัย หลัง ทท ธาตุ และให้แปลง
อ แห่ง ปุร ศัพท์ เป็น อี ด้วย.
อุทาหรณ. ชื่อว่า ปุรินุท เพราะให้ทานในกาลก่อน.
1109. สุตต. ลง ฌว, ฑ, อาวี (และ อ) บัจจัย หลังธาตุทั่วไปได้.
วุตติ. เมื่อมีกรรมเป็นบพหน้าก็ดี ไม่มีก็ดี ลง อ, ฌว, ฑ และ อาวี บัจจัย
หลังธาตุทั่วไปได้.
อุทาหรณ. อ บัจจัย
ชื่อว่า ตกกร เพราะทำสิ่งนั้น, ชื่อว่า หิตกกร เพราะทำประโยชน์,

ชื่อว่า วินย เพราะเป็นเครื่องแนะนำ หรือเป็นที่แนะนำ, ชื่อว่า นิสุสย เพราะเป็นที่อาศัย(ของศิษย์).

ณู ปัจจัย

ชื่อว่า รถการก เพราะสร้างรถ, ชื่อว่า อนุทหายก เพราะให้ข้าว,
ชื่อว่า วินายก เพราะแนะนำสัตว์, ชื่อว่า การก เพราะทำ, ชื่อว่า
ทหายก เพราะให้, ชื่อว่า นายก เพราะนำไป.

ตุ ปัจจัย

ชื่อว่า ตกกตุตา เพราะทำกรรมนั้น, ชื่อว่า โภชนทาดา เพราะให้โภชนะ,
ชื่อว่า กตุตา เพราะทำ, ชื่อว่า สริตา เพราะระลึกถึง.

อาวี ปัจจัย

ชื่อว่า ภยทสุสาวี เพราะเห็นภัย เป็นต้น.

1110. สุตต. ลง ณ ปัจจัย หลัง วิส, รุช และ ปท ธาตุ เป็นต้น.
วุตติ. -
อุทาหรณ. ชื่อว่า ปเวส เพราะเข้าไป, ชื่อว่า โโรค เพราะเสียดแทง, ชื่อว่า
อุบุบาท เพราะเกิดขึ้น, ชื่อว่า ผสฺส เพราะถูกต้อง, ชื่อว่า โลก
เพราะสั่งสม, ชื่อว่า ภาว เพราะเป็นอยู่, ชื่อว่า อาย เพราะ-
เป็นไป (เกิดขึ้น), ชื่อว่า สมุโพธ เพราะรู้ชอบ.
1111. สุตต. ใช้ในความหมายที่เป็นภาวะได้ด้วย.
วุตติ. เมื่อกล่าวถึงภาวะ ลง ณ ปัจจัย หลังธาตุทั้งหลาย.
อุทาหรณ. การหุง ชื่อว่า ปาก, การสละ ชื่อว่า จาก, ความมี ชื่อว่า ภาว
เป็นต้น.
1112. สุตต. ลง กุวิ ปัจจัย หลังธาตุทั่วไปได้.
วุตติ. ลง กุวิ ปัจจัย หลังธาตุทั่วไปได้.
อุทาหรณ. ชื่อว่า สมฺภู เพราะเป็นเอง, ชื่อว่า สยมฺภู เพราะเป็นเอง, คำว่า
วิฏ, อภิฏ ก็เช่นเดียวกัน. ชื่อว่า ภูชค เพราะเลื้อยไป. ชื่อว่า สงฺข

เพราะชุกด้วยดี.

1113. สุตต. ลง รumm บัจจย หลัง ฐ ธาตุเป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ชื่อว่า รumm เพราะทรงไว้ซึ่งสัตว์ทั้งหลายปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอนไม่ให้
 ตกไปในอบาย 4. หรือชื่อว่า รumm เพราะเป็นเครื่องทรงไว้. ชื่อว่า
 กumm เพราะถูกทำ.
- 1114 สุตต. ลง ณี, ตุ, อาวี บัจจย หลังธาตุทั่วไปได้ในความหมายที่เป็น ตัสสี่ละ และ
 ตัทธัมมะ และตัสสาธุกาโร.
 วุตติ. เมื่อมีความหมายว่า ตัสสี่ละ (เป็นปกติของสิ่งนั้น) ตัทธัมมะ (เป็นธรรมคา
 ของสิ่งนั้น) และตัสสาธุกาโร (เป็นผู้กระทำดีในสิ่งนั้น) ลง ณี, ตุ, อาวี
 บัจจย หลังธาตุทั่วไปได้.
 อุทาหรณ. การสรรเสริญซึ่งสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นปกติของพระราชาใด พระราชานั้น
 ชื่อว่า ปิยบุปฺปสสี หรือชื่อว่า ปิยบุปฺปสสี เพราะมีการสรรเสริญสิ่งอันเป็นที่รัก
 เป็นปกติ หรือชื่อว่า ปิยบุปฺปสสี เพราะมีการสรรเสริญสิ่งเป็นที่รักเป็น
 ธรรมคา หรือชื่อว่า ปิยบุปฺปสสี เพราะเป็นผู้กระทำดีในการสรรเสริญสิ่ง
 อันเป็นที่รัก. การประพดติสิ่งอันประเสริฐ เป็นปกติของบุคคลใด บุคคล
 นั้นชื่อว่า พุทฺทมจาร์ หรือชื่อว่า พุทฺทมจาร์ เพราะมีการประพดติสิ่งอัน-
 ประเสริฐเป็นปกติ หรือชื่อว่า พุทฺทมจาร์ เพราะมีการประพดติสิ่งอันประ-
 เสริฐเป็นธรรมคา หรือชื่อว่า พุทฺทมจาร์ เพราะเป็นผู้กระทำดีในการ
 ประพดติสิ่งอันประเสริฐ แม้นในบทอื่น ก็นัยนี้เหมือนกัน. การประพดติ
 ย้ายเป็นปกติของพระราชาใด พระราชานั้นชื่อว่า ปสยฺหบุปฺปวตฺตา อีก
 อย่างหนึ่ง ชื่อว่า ปสยฺหบุปฺปวตฺตา เพราะการกล่าวชมเป็นปกติของเขา.
 การเห็นภัยเป็นปกติของสมณะใด สมณะนั้นชื่อว่า ภัยทสฺสาวี. ชื่อว่า
 มลฺลการี เพราะมีการทำการปล้ำเป็นปกติ, คำว่า ปาปการี, สี่ขมายี
 ก็เช่นเดียวกัน บรรดาคำที่กล่าวมา เมื่อจะกล่าวให้เป็นอิติถึลึงค์ ฟิง
 กล่าวด้วยคำเป็นต้นว่า ปิยบุปฺปสสินี พุทฺทมจารินี เมื่อจะกล่าวให้เป็น
 นบุงฺสกลึงค์ ฟิงกล่าวด้วยอำนาจแห่งรัสสะเป็นต้นว่า ปยบุปฺปสสี, พุทฺทมจารี

ให้สัมพันธ์กับคำว่า กุล หรือ จิตต์ แม้นในคำอื่น ก็นัยนี้.

1115. สุตต. ลง โร ปัจจัย ซึ่งมี โอ เป็นเสียงท้าย หลัง กมุ ธาตุ.
 วุตติ. ลง โร ปัจจัย ซึ่งมี โอ เป็นเสียงท้าย หลัง กมุ ธาตุ.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า โโก เพราะไป.
1116. สุตต. ลง อา ปัจจัย หลัง สุ ธาตุ.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ชื่อว่า สา (สุนัข) เพราะฟัง.
1117. สุตต. ลง ยู ปัจจัย หลังธาตุที่มีความหมายว่า "ออกเสียง, โกรธ, ห้วนไหว, ประคับ" และหลัง รุจ ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. ลง ยู ปัจจัย หลังธาตุที่มีความหมายว่า "ออกเสียง, โกรธ, ห้วนไหว, ประคับ" และหลัง รุจ ธาตุ เป็นต้น ในความหมายที่เป็นตัสสี่ละ เป็นต้น.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า โฆสน เพราะเป็นผู้มีการประกาศเป็นปกติ (หรือ) เป็นผู้มีการมีการประกาศเป็นธรรมดา (หรือ) เป็นผู้กระทำดีในการประกาศ.
 คำว่า ภาสโน, โกธโน, โรสโน, จลโน, กมุปนโน, สนุทโน, มณฺชโน, วิภูสโน, โรจโน, เตชโน, วฑฒโน เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.
1118. สุตต. ลง รู ปัจจัย หลัง กมุ ธาตุ ที่มี ปาร เป็นบทหน้า.
 วุตติ. ลง รู ปัจจัย หลัง กมุ ธาตุ ที่มี ปาร เป็นต้น เป็นบทหน้า ในความหมายที่เป็นตัสสี่ละ เป็นต้น.
 อุทาหรณ. การถึงฝั่งแห่งภพเป็นปกติของบุรุษใด บุรุษนั้นชื่อว่า ภวปารกุ. คำว่า อนุตกุ, เวตกุ, อหุตกุ ก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่ลงในความหมายที่เป็นตัสสี่ละ เป็นต้น ก็ไม่ต้องลง รู ปัจจัย เช่น ปารงุคโต. ถ้าไม่ใช่หลัง กมุ ธาตุ ที่มี ปาร เป็นบทหน้า ก็ไม่ลง รู ปัจจัย เช่น อนุคามิ.
1119. สุตต. หลัง ภิกุช ธาตุ เป็นต้น ค้วย.
 วุตติ. ลง รู ปัจจัย หลัง ภิกุช ธาตุ เป็นต้น ในความหมายที่เป็นตัสสี่ละ เป็นต้น.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ภิกุช เพราะเป็นผู้มีการขอเป็นปกติ, ชื่อว่า วิญญู เพราะเป็นผู้

มีการรู้แจ้งเป็นปกติ.

1120. สุตต. ลง ญก ปัจจัย หลัง ทน ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. ลง ญก ปัจจัย หลัง ทน ธาตุ เป็นต้น ในความหมายที่เป็นคัสสี่ละ เป็นต้น.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า อาฆาตูก เพราะเป็นผู้มีการฆ่าเป็นปกติ, ชื่อว่า การุก เพราะเป็นผู้มีการกระทำเป็นปกติ.
1121. สุตต. ลง ณี ปัจจัย ในความหมายอื่นด้วย.
 วุตติ. ลง ณี ปัจจัย ในความหมายตามที่กล่าวมา และในความหมายอื่นจากที่กล่าวมา.
 อุทาหรณ. ปณฺฑิตมานี เพราะสำคัญตนเองว่าเป็นบัณฑิต. คำว่า พหุสสุตมานี ก็เช่นเดียวกัน. ชื่อว่า สตุตฺตชาติ เพราะฆ่าศัตรู, ชื่อว่า ทิมชิวี เพราะเป็นอยู่ตลอดเวลายาวนาน, ชื่อว่า ธมฺมวาที เพราะกล่าวธรรม, ชื่อว่า สีหนาที เพราะบันลืออย่างไม่วันเกรงเหมือนราชสีห์, ชื่อว่า ภูมิสาयी เพราะนอนบนแผ่นดิน เป็นต้น.
1122. สุตต. ให้แปลง นุ อากม ที่ท้ายบทเป็น นิคคหิต.
 วุตติ. นุ อากมที่ท้ายบท ย่อมกลายเป็น นิคคหิต.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า อรินฺทม เพราะย้ายย้ายช้ำศึก, ชื่อว่า เวสฺสนฺตร เพราะข้ามการค้าขายได้แก่ พระราชา, ชื่อว่า ปภงฺกร เพราะกระทำแสงสว่าง ได้แก่ พระผู้มีพระภาค.
1123. สุตต. ลง ร ปัจจัย หลัง ทน ธาตุ ที่มี ส เป็นบทหน้า หรือ หลังธาตุอื่น (และ) แปลง ทน ธาตุ เป็น ม.
 วุตติ. ลง ร ปัจจัย หลัง ทน ธาตุ ที่มี ส เป็นบทหน้า หรือหลังธาตุอื่น และแปลง ทน ธาตุ เป็น ม.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า สฺม เพราะไปสู่กรรมที่พร้อมเพรียง หรือฆ่าความกระวนกระวาย คือ กิเลส โดยชอบ, ชื่อว่า ปฏฺิฆ เพราะกระทบกระทั่ง, ชื่อว่า พยคฺฆ เพราะฆ่าสัตว์ต่าง ๆ อย่างคร้าย, ชื่อว่า ปริชา เพราะชุกภายนอกพระ-

นกรโคจรอบ, ชื่อว่า อนุตก เพราะกระทำที่สุด. ถ้าไม่ใช่ สี่ เป็น-
บทหน้า ก็ไม่ต้องแปลง ทน ธาตุ เป็น ข เช่น อุปมาโต.

1124. สุตต. เพราะ ร (อนุพันธะ) ให้ลบที่สุดธาตุ รวมทั้ง ร (อนุพันธะ) ด้วย.
 วุตติ. เพราะปัจจัยที่มี ร (อนุพันธะ) อยู่เบื้องหลัง ให้ลบที่สุดธาตุทั้งหมด
 รวมทั้ง ร (อนุพันธะ) ด้วย.
 อุทาหรณ. อนุตก (ผู้กระทำที่สุด, ความตาย), ปารก (ผู้ถึงฝั่ง), สตุธา (ผู้สอน,
 พระศาสดา), ทิฏฐุ (ผู้ถูกพยาบาท, ผู้ถูกเห็น).
1125. สุตต. ลง ตพฺพ และ อนีเย ปัจจัย ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ และกัมมสาธนะ.
 วุตติ. ลง ตพฺพ และ อนีเย ปัจจัย หลังธาตุทั่วไป ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ
 และกัมมสาธนะ.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ภวิตพฺพ เพราะ (อันเขา) เป็นอยู่ ได้เป็นแล้ว (หรือว่า) จักเป็น.
 คำว่า ภวนีเย, อสิตพฺพ, อสนีเย, ปชฺชิตพฺพ, ปชฺชนีเย, กคฺคพฺพ, กรณีเย,
 กนฺตพฺพ, กมนีเย, รमितพฺพ, รมนีเย ก็เช่นเดียวกัน.
1126. สุตต. ลง ฌย และ เตยฺย ปัจจัย ด้วย.
 วุตติ. ลง ฌย และ เตยฺย ปัจจัย หลังธาตุทั้งหลาย ได้ตามสมควร ในความ-
 หมายที่เป็นภาวสาธนะ และกัมมสาธนะ.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า การีย เพราะอันเขาฟังกระทำ, ชื่อว่า เจยฺย เพราะอันเขาฟัง
 สั่งสม, ชื่อว่า เนยฺย เพราะอันเขาฟังนำไป, ชื่อว่า ฌาเตยฺย เพราะ
 อันเขาฟังรู้, ชื่อว่า ทิฏฐฺเอยฺย เพราะอันเขาฟังเห็น.
1127. สุตต. ลง रिज् ปัจจัย หลัง กร ธาตุ.
 วุตติ. ลง रिज् ปัจจัย หลัง กร ธาตุ ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ และกัมม-
 สาธนะ.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า กิจฺจ เพราะอันเขาฟังกระทำ.
1128. สุตต. หลัง ภู ธาตุ แปลง ฌย กับ อู เป็น อพฺพ.
 วุตติ. หลัง ภู ธาตุ แปลง ฌย ปัจจัย กับ อู เป็น อพฺพ.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ภพฺพ เพราะเป็นผู้ควร. ชื่อว่า ภพฺพ เพราะเป็นสิ่งที่ควร.

1129. สุตต. หลัง วท, มท, กม, ยุช, ครท และธาตุที่ลงท้ายด้วย อา เป็นต้น จะเป็น
 ชุช มุม กุก ยุท และ เอยุย (และแปลง ครท) เป็น คาร บ้าง.
 วุตติ. หลัง วท, มท, กม, ยุช, ครท และธาตุที่ลงท้ายด้วย อา เป็นต้น ให้
 แปลง ญย ปัจจัย กับที่สัทธาตุเป็น ชุช มุม กุก ยุท และ เอยุย ตาม
 ลำดับ และแปลง ครท เป็น คาร ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ และ
 กัมมสาธนะ.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า วชุช เพราะอันเขาฟังกล่าว, ชื่อว่า มชุช เพราะอันเขาฟังมัวเมา
 ชื่อว่า คมม เพราะอันเขาฟังไป, ชื่อว่า โยคุก เพราะอันเขาฟังประกอบ,
 ชื่อว่า คารยุท เพราะอันเขาฟังติเตียน, ชื่อว่า เทยุย เพราะอันเขาฟัง
 ให้, ชื่อว่า เปยุย เพราะอันเขาฟังคัม, ชื่อว่า เหยยุย เพราะอันเขาฟัง
 ละทิ้ง, ชื่อว่า เมยุย เพราะอันเขาฟังนับ, ชื่อว่า ญยุย เพราะอันเขา
 ฟังรู้ เป็นต้น.
1130. สุตต. ตามพระบาลี ลง ตพพ ปัจจัย ในความหมายที่เป็นกัตตุสาธนะได้ด้วย.
 วุตติ. ลง ตพพ ปัจจัย ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ กัมมสาธนะ และกัตตุ-
 สาธนะได้ตามสมควรแก่พระบาลี.
 อุทาหรณ. กาเมสุ ปาตพฺยตํ อวชฺชิสฺสุ (ถึงการบริโภคนอก ในกามทั้งหลาย). และ
 ในที่นี้ คำว่า "ปาตพฺยตํ" มีความหมายว่า "เป็นสิ่งที่น่าบริโภค หรือ
 ได้ทำการบริโภคแล้ว". ก็ ปา ศัพท์ มีความหมายว่า "บริโภค".
1131. สุตต. ปัจจัยเหล่านั้นชื่อว่า กิจฺจ.
 วุตติ. ฟังทราบทั่ว ตั้งแต่ ตพพ ปัจจัยถึง ริจฺจ ปัจจัย มีชื่อว่า กิจฺจ.
 คำว่า กิจฺจ มีใช้ในสูตรนี้คือ "ภาวกมฺเมสุ กิจฺจกฺกชฺชตฺตา".
 อุทาหรณ. -
1132. สุตต. ปัจจัยเหล่านี้ชื่อว่า กิตฺ.
 วุตติ. ปัจจัยเหล่านี้มีชื่อว่า กิตฺ คำว่า กิตฺ มีใช้ในสูตรนี้คือ "กตฺตริ กิตฺ.
 อุทาหรณ. -
1133. สุตต. ลง ยุ ปัจจัย หลัง นนฺท ธาตุ เป็นต้น.

- วุคฺติ. ลง ยุ บัจจัย หลังธาตุ นนฺท ธาตุ เป็นต้น ในความหมายที่เป็นภาว-
 สาธนะ และกัมมสาธนะ.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า นนฺท เพราะอันเขาย่อมบังเหิง หรือชื่อว่า นนฺท เพราะอันเขา
 ฟิงบังเหิง, ชื่อว่า กถณ เพราะอันเขาฟิงถือเอา, ชื่อว่า จรณ
 เพราะอันเขาฟิงประพคฺติ.
1134. สุตฺต. ในความหมายที่เป็นกัตตฺตฺสาธนะ และอธิกรณสาธนะด้วย.
- วุคฺติ. ลง ยุ บัจจัย ในความหมายที่เป็นกัตตฺตฺสาธนะ กรณสาธนะ และอธิกรณ-
 สาธนะด้วย.
- อุทาหรณ. กัตตฺตฺสาธนะ เช่น ชื่อว่า โรชทรณ เพราะนำไปซึ่งรุลี. กรณสาธนะ เช่น
 ชื่อว่า กรณ เพราะเป็นเครื่องกระทำ. อธิกรณสาธนะ เช่น ชื่อว่า ฐาน
 เพราะเป็นที่ขึ้น.
1135. สุตฺต. หลัง ร และ ท เป็นต้น แปลง อน เป็น ณ.
- วุคฺติ. หลังธาตุที่มี ร และ ท อยู่ท้าย แปลง อน เป็น ณ.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า กรณ เพราะเป็นเครื่องทำ, ชื่อว่า ปุรณ เพราะเป็นเครื่องเต็ม,
 การถือเอา ชื่อว่า กถณ. แม้ทอื่น ๆ ก็ประกอบโดยวิธีนี้.
1136. สุตฺต. ในคำว่า "วนคทน" เป็นต้น ไม่ต้องแปลง (อน เป็น ณ).
- วุคฺติ. ในคำว่า "วนคทน" เป็นต้น ไม่ต้องแปลง อน เป็น ณ.
- อุทาหรณ. วนคทน, อุทกคทน, กลลคทน เป็นต้น ถ้าไม่ใช่ในคำว่า "วนคทน"
 เป็นต้น ก็แปลงได้ เช่น ปฏิสนฺธิคทณ.
1137. สุตฺต. ณ บัจจัย เป็นต้น เป็นได้ 3 กาล.
- วุคฺติ. ตั้งแต่ ณ บัจจัย จนถึง ยุ บัจจัย ฟิงทราบว่าเป็นได้ 3 กาล.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า กุมฺภการ เพราะกระทำอยู่ ได้กระทำแล้ว (หรือ) จักกระทำ
 หม้อ, ชื่อว่า กรณ เพราะกระทำอยู่ ได้กระทำแล้ว (หรือ) จักกระทำ
 ด้วยสิ่งนั้น. แม้ทอื่น ๆ ก็ประกอบเช่นเดียวกัน.
1138. สุตฺต. เมื่อเป็นชื่อเรียก ลง อี บัจจัย หลัง ทา และ ธา ธาตุ.

- วตุติ. เมื่อเป็นชื่อเรียก ลง อี ปัจจัย หลัง ทา และ ธา ธาตุ.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า อาทิ เพราะอันเขาย่อมถือเอา. คำว่าอุทพาติ ก็เช่นเดียวกัน. ชื่อว่า อุทธิ เพราะทรงน้ำไว้, ชื่อว่า มโทธิ เพราะทรงน้ำไว้มาก. คำว่า ชลธิ ก็เช่นเดียวกัน. ชื่อว่า วาลธิ เพราะเป็นที่ทรงขนหางไว้, ชื่อว่า สนุติ เพราะถูกต่อ หรือต่อ, ชื่อว่า นิธิ เพราะถูกฝังไว้. บทอื่นก็เช่นเดียวกัน คือ ชื่อว่า วิธิ เพราะถูกทำ หรือทำ, อีกอย่างหนึ่ง การกระทำชื่อว่า วิธิ, ชื่อว่า สฺมาธิ เพราะตั้งจิตไว้ชอบหรือสมาธิเสมอ.
1139. สุตต. ลง ทิ และ กิตฺ ปัจจัย ในความหมายที่เป็นความหวัง.
- วตุติ. เมื่อเป็นชื่อเฉพาะ ลง ทิ และ กิตฺ ปัจจัย หลังธาตุทั่วไป ในความหมายที่เป็นความหวัง.
- อุทาหรณ. (ติ ปัจจัย เช่น) ชื่อว่า ชินพุทธิ เพราะวิเคราะห์ว่า ขอพระชินเจ้า จงรู้ซึ่งประชาชน, ชื่อว่า ธนภูติ เพราะวิเคราะห์ว่า ขอเขาจะมีทรัพย์. กิตฺปัจจัย เช่น ชื่อว่า ภูต เพราะวิเคราะห์ว่า ขอจงมี, ชื่อว่า ธมฺมทินฺน เพราะวิเคราะห์ว่า ขอพระธรรมเจ้าจงประทานซึ่งเด็กคนนี้, ชื่อว่า วัฑฒมาน เพราะวิเคราะห์ว่า ขอจงเจริญ. แม้บทอื่น ๆ ก็ประกอบเช่นเดียวกัน
1140. สุตต. ในอิตฺติลึงค์ ลง อ, ทิ และ ญ ปัจจัย ได้ตามสมควร.
- วตุติ. ในอิตฺติลึงค์ เมื่อเป็นชื่อเรียก ลง อ, ทิ และ ญ ปัจจัย หลังธาตุทั่วไปได้ตามสมควรแก่พระบาลี.
- อุทาหรณ. อ ปัจจัย
ชื่อว่า ชรา เพราะทรุดโทรม, อีกอย่างหนึ่ง ความทรุดโทรม ชื่อว่า ชรา, ชื่อว่า ปฏิสมฺภิตา เพราะแตกฉาน, ชื่อว่า ปฏิปทา เพราะเป็นเครื่องดำเนินไป. คำว่า สมฺปทา, อาปทา ก็เช่นเดียวกัน. ชื่อว่า อุปาทา เพราะเข้าไปดี้อมั่น, ความคิด ชื่อว่า จินฺตา, การดำรงอยู่ ชื่อว่า ปติฏฺฐา, การศึกษา ชื่อว่า สิกฺขา, อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า สิกฺขา เพราะถูกศึกษา. คำว่า ภิกฺขา ก็เช่นเดียวกัน. ชื่อว่า อภิษฺฎา เพราะเพ่งเฉพาะสมบัติ (ของคนอื่น), การเข้าไปเพ่งโทษน้อยใหญ่ ชื่อว่า อุปษฺฎา ได้แก่ ความ

เป็นอุปชฌาย์. สมจริงตามที่ท่านกล่าวไว้ว่า "ควรให้ถืออุปชฌาย์" พึงสัมพันธ์กับคำว่า "อุปสมบทาเปกข".

ติ ปัจจัย

ชื่อว่า มติ เพราะรู้ คือ ทราบ, อีกอย่างหนึ่ง ความรู้ ชื่อว่า มติ, การระลึกได้ ชื่อว่า สติ.

ยุ ปัจจัย

ชื่อว่า เจตนา เพราะตั้งใจ, ชื่อว่า เวทนา เพราะเสวยอารมณ์. แม้บพอื่น ๆ ก็ประกอบเช่นเดียวกัน.

1141. สุตต. ลง ริริย ปัจจัย หลัง กร ธาตุ.
 วุตติ. เมื่อเป็นชื่อเรียก ลง ริริย ปัจจัย หลัง กร ธาตุได้ ในอดีตฉิลิงค์ หรือนปุงสกฉิลิงค์.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า กิริยา เพราะอันเขาพึงกระทำ, การกระทำ ชื่อว่า กิริย.

1142. สุตต. ลง ต, ทวนตุ และ ตาวิ ปัจจัย ในความหมายที่เป็นอดีตกาล.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. พุทฺหมจาริยํ วุสิโต วุสิตวา วุสิตาวี (ผู้อยู่พรหมจรรย์แล้ว), อคฺคิ หุโต หุตวา หุตาวี (ผู้บูชาไฟแล้ว), โอนฺนํ ภูตฺโต ภูตฺตวา ภูตฺตาวี (ผู้บริโภคน้ำแล้ว). คำว่า "วุสิโต" คือ ได้อยู่แล้ว. คำว่า "หุโต" คือ ได้บูชาแล้ว. คำว่า "ภูตฺโต" คือ ได้บริโภคแล้ว. แม้ในคำที่เหลือก็นัยนี้เหมือนกัน. ในคำเหล่านั้น คำที่มีรูปแบบอย่างนี้ คือ วุสิตวา ก็ด้วยอำนาจการแจกศัพท์ เช่นเดียวกับ คุณวณฺตุ ศัพท์. ส่วนคำที่มีรูปแบบ วุสิตาวี ก็แจกตาม ทนฺตํ ศัพท์. เมื่อลง อนิ ปัจจัย คำเหล่านั้น จะได้รูปเป็น วุสิตาวินิ. ในนปุงสกฉิลิงค์ มีรูปเป็น วุสิตาวิ ด้วยความเป็นรัสสะ.

1143. สุตต. ลง ต ปัจจัย ในภาวสาธนะ และกัมมสาธนะ.
 วุตติ. ลง ต ปัจจัย หลังธาตุทั่วไป ในความหมายที่เป็นอดีตกาล ทั้งที่เป็นภาว-สาธนะ และกัมมสาธนะ.

- อุทาหรณ. ภาวสาธนะ เช่น การขับร้อง ชื่อว่า คีต, อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า คีต เพราะได้ขับร้องแล้ว, การพ้อนรำ ชื่อว่า นัจจ, อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า นัจจ เพราะได้พ้อนรำแล้ว. คำว่า นฏฺฏี, หสนี, หสตี ก็เช่นเดียวกัน.
- กัมมสาธนะ เช่น ชื่อว่า ภาสิต เพราะอันบุรุษได้กล่าวแล้ว. คำว่า เทลิต, กต, สิต, สยิต ก็เช่นเดียวกัน. ชื่อว่า โรทิต เพราะอันเขาได้ร้องไห้แล้ว, เป็น รุณฺณ ก็มี เป็นต้น.
1144. สุตต. หลัง พุช และ คมฺ ฐาตุ เป็นต้น ในความหมายที่เป็นกัตตุสาธนะได้ทุกกาล.
 วุตติ. ลง ต ปัจจัย หลัง พุช และ คมฺ ฐาตุ เป็นต้น ในความหมายที่เป็นกัตตุ-
 สาธนะได้ทุกกาล.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า พุทฺโธ เพราะรู้อยู่, ได้รู้แล้ว, จักรู้ ธรรมะทั้งที่เป็นสังขตธรรม และอสังขตธรรมทั้งหมด. คำว่า สรณฺจกโต (ถึงเป็นที่พึ่ง), สมณฺจกโต (ถึงความสงบ), ญาโต (รู้) เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.
1145. สุตต. ลง อิน ปัจจัย หลัง ชิ ฐาตุ.
 วุตติ. ลง อิน ปัจจัย หลัง ชิ ฐาตุ ในความหมายที่เป็นกัตตุสาธนะได้ทุกกาล.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า ชิน เพราะชนะอยู่, ได้ชนะแล้ว, จักชนะ ซึ่งบาปอกุศลธรรม-
 ทั้งหลาย.
1146. สุตต. หลัง สุป ฐาตุ ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ (กิลง อิน ปัจจัยด้วย).
 วุตติ. ลง อิน ปัจจัย หลัง สุป ฐาตุ ในความหมายที่เป็นกัตตุสาธนะ และภาว-
 สาธนะ.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า สุปิน เพราะหลับ, อีกอย่างหนึ่ง การหลับ ชื่อว่า สุปิน.
1147. สุตต. ลง ข ปัจจัย หลัง อีส, ฑุ, สฺ ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ และ
 กัมมสาธนะ.
 วุตติ. ลง ข ปัจจัย หลัง ฐาตุที่มี อีส, ฑุ, สฺ เป็นบทหน้า ในความหมายที่เป็น
 ภาวสาธนะ และกัมมสาธนะ.
- อุทาหรณ. อันผู้เจริญยอมนอนหนุนหนึ่ง ชื่อว่า อีสสุสย, อันผู้เจริญยอมนอนโดย
 ยากลำบาก ชื่อว่า ฑุสฺสย, อันผู้เจริญยอมนอนโดยสบาย ชื่อว่า สฺสฺสย,
 การงาน อันผู้เจริญยอมทำหนุนหนึ่ง ชื่อว่า อีสกฺกร, ประโยชน์ อันผู้-

เจริญยอมกระทำโดยยาก ชื่อว่า ทุกร, บาบ อันคนพาลยอมกระทำโดยง่าย ชื่อว่า สุกร, ชื่อว่า ทุกร เพราะอันเขาเลี้ยงได้โดยยาก ได้แก่ ผู้มีความปรารถนามาก, ชื่อว่า สุกร เพราะอันเขาเลี้ยงได้โดยง่าย ได้แก่ ผู้มีความปรารถนาล้น, ชื่อว่า ทุกรช เพราะอันบุคคลพึงรักษาโดยยาก ได้แก่ จิต, ชื่อว่า ทฤษ เพราะอันบุคคลพึงเห็นโดยยาก ได้แก่ ธรรมะ, ชื่อว่า สุตส เพราะอันบุคคลพึงเห็นโดยง่าย ได้แก่ โทษของบุคคลอื่น, ชื่อว่า ทูรนุโพธ เพราะอันบุคคลพึงรู้ตามโดยยาก ได้แก่ ธรรมะ, ชื่อว่า สโพธ เพราะอันบุคคลพึงรู้โดยง่าย.

1148. สุตต. เมื่อมีความหมายว่า ปรารถนา (และ) มีกัตตาร่วมกัน ลง ตเว และ ตุ บัจจย ได้บ้าง.

วุตติ. เมื่อธาตุมีความหมายว่า ปรารถนา (และ) มีกัตตาร่วมกัน ลง ตเว และ ตุ บัจจย หลังธาตุทั่วไป ในความหมายที่กัตตสาธนะ ได้ทุกกาล.

อุทาหรณ. ย่อมปรารถนาเพื่อจะทำบุญ, ย่อมปรารถนาเพื่อจะฟังพระสัทธรรม.

1149. สุตต. เมื่อมีความหมายว่า "ควร และ สามารถ" เป็นต้น ลง ตุ บัจจย.

วุตติ. เมื่อมีความหมายว่า "ควร และ สามารถ" เป็นต้น ลง ตุ บัจจย หลังธาตุทั่วไป.

อุทาหรณ. ใครยอมควรเพื่อจะนินทาเขา, หรือ (ใคร) อาจเพื่อจะเอาชนะด้วยทรัพย์, เป็นผู้ควรเพื่อจะก้าวล่วงการกำหนด, ท่านเป็นผู้สมควรจะรับทาน, สิ่งนี้เหมาะเพื่อจะทำ, ควรแล้วเพื่อจะให้, ย่อมได้ เพื่อจะให้ และกล่าว, ย่อมควรเพื่อจะกล่าวอย่างนี้, และย่อมไม่ควรเพื่อจะผูก, เป็นเวลาที่เหมาะสมเพื่อจะบริโภคน เป็นต้น.

1150. สุตต. เมื่อมีกัตตา (ผู้กระทำ) ร่วมกัน ลง ตุน, ตวาน และ ตวา บัจจย ในบุพพกาล โดยมาก.

วุตติ. เมื่อธาตุมีกัตตาร่วมกัน ลง ตุน, ตวาน และ ตวา บัจจย ในบุพพกาล โดยมาก.

อุทาหรณ. (เขา) ทำการงานแล้วจึงไป, สัตว์ทั้งหลายไม่กระทำแล้วซึ่งบุญ จักเสร้างามอง, (เขา) ฟังแล้วซึ่งธรรมะ ย่อมบันเทิงเบิกบาน, เรา

ทั้งหลาย ฟังแล้ว รู้จัก เป็นต้น.

1151. สุตต. บางครั้ง ลงในสมานกาลด้วย.
 วุตติ. บางครั้งเมื่อธาตุมีกัตตาร่วมกัน ก็ลง ทูน, ตฺวาน และ ตฺวา ปัจจัย ในสมานกาลได้ด้วย.
 อุทาหรณ. ดวงอาทิตย์ขึ้นไปกำจัดความมืด. ก็ในที่นี้ ด้วยการแสดงตัวอย่างประโยคที่ประกอบด้วย ตฺวาน ปัจจัย แม้ประโยคที่ประกอบ ทูน และ ตฺวา ปัจจัย ก็เป็นอันแสดงแล้วด้วย.
1152. สุตต. ลงใน อปรกาล ด้วย.
 วุตติ. และบางครั้งเมื่อธาตุมีกัตตาร่วมกัน ก็ลง ทูน, ตฺวาน และ ตฺวา ปัจจัย ใน อปรกาล ได้.
 อุทาหรณ. (เขา) ย่อมเข้าไป (ในห้อง) แล้วจึงปิดประตู.
1153. สุตต. แม้นในธาตุที่ไม่มีกัตตาร่วมกัน.
 วุตติ. บางครั้ง แม้นในธาตุที่ไม่มีกัตตาร่วมกัน ก็ลง ทูน, ตฺวาน และ ตฺวา ปัจจัย หลังธาตุทั้งหลายได้.
 อุทาหรณ. ความกลัวย่อมมี เพราะเห็นราชสีห์, ก็อัสวะของเขาสิ้นไป เพราะเห็นด้วยปัญญา.
1154. สุตต. ในการประกอบกับบทอื่นด้วย.
 วุตติ. บางครั้ง แม้นในการประกอบกับบทอื่น ก็ลง ตฺวา ปัจจัย เป็นต้น หลังธาตุทั้งหลายได้.
 อุทาหรณ. ภูเขายังไม่ถึงแม่น้ำ, แม่น้ำไหลผ่านภูเขา.
1155. สุตต. ในประโยคที่เป็นลักษณะและเป็นเหตุ เป็นต้น ด้วย.
 วุตติ. บางครั้ง แม้นในประโยคที่เป็นลักษณะและเป็นเหตุ เป็นต้น ก็ลง ตฺวา ปัจจัย เป็นต้น หลังธาตุทั้งหลายได้.
 อุทาหรณ. ความกลัว ย่อมมี เพราะเห็นราชสีห์, กำลังย่อมเกิดขึ้น เพราะคัมภีร์ไส, ท่อนไม้ตกเสียงคังคัง.

1156. สุตต. ในประโยคที่สำเร็จเป็นศัพท์ซึ่งใช้เป็นส่วนขยายด้วย.
 วุตติ. บางครั้ง แม้ในประโยคที่สำเร็จเป็นศัพท์ซึ่งใช้เป็นส่วนขยาย ก็ลง ทวา บัจจย เป็นต้น หลังธาตุทั้งหลายได้.
 อุทาหรณ. อุปทนายรูป, การไปอาบน้ำ, การกินแล้วนอน เป็นต้น.
1157. สุตต. ลง มาน และ อนุต บัจจย ในปัจจุบันกาลซึ่งกล่าวความยังไม่เสร็จ.
 วุตติ. ลง มาน และ อนุต บัจจย หลังธาตุทั่วไปได้ในปัจจุบันกาลซึ่งกล่าวความยังไม่เสร็จ.
 อุทาหรณ. ร้องให้ระลึกถึง, ถือเดินไป, การทวาชพราหมณ์นั้นเดินไปพบอัจจุตฤษี.
1158. สุตต. ลง อนุต บัจจย ในเวลาที่ไม่ได้กำหนดซึ่งกล่าวความสำเร็จแล้ว.
 วุตติ. เมื่อมีการกล่าวถึงการกระทำที่เสร็จแล้ว ลง อนุต บัจจย หลังธาตุ ในเวลาที่ไม่ได้กำหนดไว้.
 อุทาหรณ. เขาเป็นใหญ่, ใต้เป็นใหญ่, จักเป็นใหญ่, เป็นใหญ่, ใต้เป็นใหญ่, จักเป็นใหญ่.
1159. สุตต. ลง รตฤ บัจจย หลัง สาส ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ชื่อว่า สตุธา เพราะสั่งสอนชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก.
1160. สุตต. ลง ริด บัจจย หลัง ปา ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ปิตา เพราะรักษามบุตร, อีกอย่างหนึ่งชื่อว่า ปิตา เพราะรักใคร่บุตร, หรือชื่อว่า ปิตา เพราะเลี้ยงดูบุตรให้อิ่มหนำ, ชื่อว่า ธีตา เพราะบิดา-มารดา รักษาไว้.
1161. สุตต. ลง ราตุ บัจจย หลัง มาน ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ชื่อว่า มาตา เพราะโดยธรรมชาติย่อมรักบุตร, ชื่อว่า ภاتا เพราะพูดได้ก่อน. เพราะโดยมาก พี่ชาย ท่านเรียกว่า ภاتا เพราะพูด, เพราะฉะนั้น น้องชาย เรียกว่า ภاتا เพราะพูดภายหลัง.

1162. สุตต. ลง ตุก ปัจจัย หลัง คมฺ ธาตุ ที่มี อา เป็นบทหน้า.
 วุตติ. ลง ตุก ปัจจัย หลัง คมฺ ธาตุ ที่มี อา เป็นบทหน้า.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า อากนตฺก เพราะมา.
1163. สุตต. ลง อิก ปัจจัย ในความหมายว่า "ควร".
 วุตติ. ลง อิก ปัจจัย หลัง คมฺ ธาตุ ในความหมายว่า "ควร".
 อุทาหรณ. ชื่อว่า คมิก เพราะจักไป, เป็นผู้ควรเพื่อจะไป ได้แก่ ภิกษุ.
1164. สุตต. ในมคิอื่น คำที่มีปัจจัยที่ยังไม่ได้แสดงไว้ ย่อมเป็นคำที่สำเร็จแล้ว.
 วุตติ. ในมคิอื่นของครูทั้งหลาย มีคำกล่าวว่า "ศัพท์เหล่าใด ที่มีปัจจัยที่ยังไม่ได้แสดงไว้ใน สังขยา นาม สมาส ตัทธิต อาชยาค และกิตก์, ศัพท์เหล่านั้น ย่อมเป็นคำที่สำเร็จแล้ว". ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า "ตัวอย่าง ที่มีใช้ อยู่ในสำนวนภาษา เป็นศัพท์ที่มีใช้อยู่แล้ว ซึ่งไม่ได้สำเร็จรูปด้วยปัจจัยตามที่กล่าวมา ย่อมเป็นคำที่สำเร็จแล้ว". สูตรนี้พึงจำให้ดี.
 อุทาหรณ. -
1165. สุตต. แปลง เก ธาตุ เป็น กิ เพราะ ต และ ทิ ปัจจัย.
 วุตติ. แปลง เก ธาตุ เป็น กิ เพราะ ต และ ทิ ปัจจัย.
 อุทาหรณ. กิตฺ (เพลงขับ), กิตฺติ (การขับ), สงฺกิตฺติ (การร้อยกรอง).
1166. สุตต. หลัง นติ ธาตุ แปลง ต ปัจจัย พร้อมตัวท้ายธาตุเป็น จฺจ และ ญฺญ.
 วุตติ. หลัง นติ ธาตุ แปลง ต ปัจจัย พร้อมตัวท้ายธาตุเป็น จฺจ และ ญฺญ.
 อุทาหรณ. นจฺจ (การพ้อนรำ), นญฺญ (การพ้อนรำ).
1167. สุตต. ลง ชฺช และ ชฺชฺช ปัจจัย หลัง อิม, สมาน และ อปร ศัพท์.
 วุตติ. ลง ชฺช และ ชฺชฺช ปัจจัย หลัง อิม, สมาน และ อปร ศัพท์.
 อุทาหรณ. ในกาลนี้ ชื่อว่า อชฺช, ในเวลาเดียวกัน ด้วยอำนาจของปัจจุบันกาล ชื่อว่า สชฺช ได้แก่ ในขณะนั้น. จริงอย่างนั้น ในคาถาว่า "น ทิ ปาปํ กตํ มมํ สชฺชชฺชิวํ มุจฺจติ" คำว่า สชฺชชฺชิวํ มีอธิบายว่า นันมสฺส ที่ไหลออก จากนมแม่โคในขณะนั้น. ในเวลาอื่นชื่อว่า อปรชฺช ได้แก่ ในวันที่ผ่านไป โดยไม่มีระหว่างคือ เมื่อวาน หรือวันพรุ่งนี้. จริงอย่างนั้น ในพระบาลีนี้

มีว่า "ภิกษุ เมื่อกลับจากบิณฑบาตแล้ว เข้าไปสู่วิหาร แล้วออกมาในเวลาเย็น หรือตามกาลในเวลาอื่น" พระโบราณจารย์ทั้งหลาย กล่าวอธิบายว่า "แต่เช้าตรู่ในวันรุ่งขึ้น".

1168. สุตต. เพราะ ชุช ให้แปลง อิม เป็น อ.
 วุตติ. เพราะ ชุช อยู่เบื้องหลัง ให้แปลง อิม เป็น อ.
 อุทาหรณ. อชช (วันนี้).
1169. สุตต. เพราะ ชุช ให้แปลง สมาน เป็น ส.
 วุตติ. เพราะ ชุช ให้แปลง สมาน เป็น ส.
 อุทาหรณ. สชช (วันนี้).
1170. สุตต. หลัง สาส และ ทิส ธาตุ ให้แปลง ต ปัจจัยเป็น ริญฺฐ.
 วุตติ. หลัง สาส และ ทิส ธาตุ ให้แปลง ต ปัจจัยเป็น ริญฺฐ.
 อุทาหรณ. อนุสิญฺฐ โส มยา (เรา ตามพร่ำสอนเขา). ริญฺฐ ฺรูป (เราเห็นรูปแล้ว).
1171. สุตต. หลัง ทิส ธาตุ ให้แปลง ต แห่งกิจปัจจัย เป็น ริญฺฐ.
 วุตติ. หลัง ทิส ธาตุ ให้แปลง ต แห่งกิจปัจจัย เป็น ริญฺฐ.
 อุทาหรณ. (อันเขา) ควรดู ชื่อว่า ทญฺฐพ.
1172. สุตต. ให้แปลง ตุ และ ตฺวา ปัจจัย เป็น ริญฺฐ.
 วุตติ. หลัง ทิส ธาตุ ให้แปลง ตุ และ ตฺวา ปัจจัย เป็น ริญฺฐ.
 อุทาหรณ. เขาไปวัดเพื่อเยี่ยมภิกษุสงฆ์, เพราะเห็นการออกบวชโดยความเป็นแดนเกษม. ก็ คำว่า "ริญฺฐ" ในที่นี้ ได้แก่ ทิสฺวา มีอธิบายว่า "เพราะเห็น".
1173. สุตต. แปลง ตฺวา ปัจจัย เป็น ริญฺฐา ได้ด้วย.
 วุตติ. หลัง ทิส ธาตุ ให้แปลง ตฺวา ปัจจัย เป็น ริญฺฐา.
 อุทาหรณ. เรา เห็นนางอุมาทันตีสวมตุ้มหูแก้วมณี. ชื่อว่า ริญฺฐบุตฺต เพราะถึงที่สุด เพราะเห็น, อธิบายว่า "ถึง คือ บรรลุที่สุดแห่งสังสาร ได้แก่พระนิพพาน เพราะเห็นด้วยดวงตาคือปัญญา".

1174. สุตต. ลบ ส แห่ง ทิส ธาตุ และให้แปลง อี กับตัว อาเทศ (ร) เป็น อ.
 วุตติ. ลบ ส แห่ง ทิส ธาตุ และแปลง อี กับ ร อันเป็นส่วนหนึ่งของตัวอาเทศ เป็น อ.
 อุทาหรณ. ทฎฐพพิ (ควรเห็น), ทฎฐุ (เพราะเห็น). บางทีก็ไม่เป็นเช่นนั้น เช่น อหิ ทฎฐา (เราเห็นแล้ว), รูป ทฎฐุ (เราเห็นรูปแล้ว).
1175. สุตต. แปลง อา แห่ง ทฎฐา เป็น อี เพราะ ปตฺต คัพพ.
 วุตติ. แปลง อา แห่ง ทฎฐา คัพพ. ซึ่งมีความหมายว่า ทิสฺวา เป็น อี เพราะ ปตฺต คัพพ. อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. ทฎฐุปตฺโต (ถึงเพราะเห็น ชื่อว่า ทฎฐุปตฺต). อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า ทฎฐุปตฺต เพราะถึง ด้วยทฎฐุ.
1176. สุตต. แปลง ต ปัจจัย กับพยัญชนะต้น หลังธาตุที่ลงท้ายด้วย ส และหลัง ปุจฺจ, ฃ, และ หนฺส ธาตุ เป็นต้น เป็น ฎฐ.
 วุตติ. แปลง ต ปัจจัย กับพยัญชนะต้น หลังธาตุที่ลงท้ายด้วย ส และหลัง ปุจฺจ, ฃ และ หนฺส ธาตุ เป็นต้น เป็น ฎฐ ได้บ้าง.
 อุทาหรณ. ตฎฐุ (ยินดีแล้ว), อหิณา ทฎฐุ (ถูกงูกัดแล้ว), มยา ปฎฐุ (อันเรา ถามแล้ว), ภฎฐุ (บูชาแล้ว), สสฎฐุ (สรรเสริญ), ปวิฎฐุ (เข้าไปแล้ว); แม้ทเหล่าอื่น ก็ประกอบอย่างนี้.
1177. สุตต. หลัง วส ธาตุ แปลง ต ปัจจัย เป็น อุตฺต.
 วุตติ. หลัง วส ธาตุ แปลง ต ปัจจัย กับพยัญชนะต้น เป็น อุตฺต ได้บ้าง.
 อุทาหรณ. วสสูตฺโต (อยู่ตลอดกาลฝน).
1178. สุตต. แปลง ว แห่ง วส ธาตุ เป็น วุ ได้บ้าง.
 วุตติ. แปลง ว แห่ง วส ธาตุ นี้เป็น วุ ได้บ้าง เพราะ ต ปัจจัย อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. วุสิตํ พรหมจรรย์ (เราอยู่พรหมจรรย์แล้ว). อฎฐุ หรือ วฎฐุ (อยู่แล้ว).
1179. สุตต. ธาตุที่ลงท้ายด้วย ฐ, ฃ, ภ และ ท (แปลง ต ปัจจัย) เป็น ฐ และ ฃ ได้บ้าง.

- วุดติ. - ธาตุที่ลงท้ายด้วย ธ, ฒ, ภ และ ท ให้แปลง ต บัจจัย เป็น ธ และ ฒ ได้ตามลำดับ.
- อุทาหรณ. พุทุโธ ภควา (พระผู้มีพระภาค ผู้รู้แจ้ง). วุทุโธ ภิกขุ (ภิกษุผู้เจริญแล้ว).
ลหุธึ เม ปตุจิวริ (เราได้บาตร และจิวรแล้ว), อุกินา ทพฺพิ วณิ
(ไฟไหม้ป่าแล้ว).
1180. สุตต. หลัง ภนฺช ธาตุ (แปลง ต บัจจัย) เป็น กุก ได้.
วุดติ. หลัง ภนฺช ธาตุ แปลง ต บัจจัย กับพยัญชนะต้น เป็น กุก.
อุทาหรณ. ภกุโก (หักแล้ว).
1181. สุตต. ลบที่สุดแห่ง กฺช ธาตุ เป็นต้น และซ้อน ต.
วุดติ. ลบที่สุดแห่ง กฺช ธาตุ เป็นต้น และซ้อน ต.
อุทาหรณ. กุกฺโต (บริโภคนแล้ว), กุกฺตวา (บริโภคนแล้ว), กุกฺตาวิ (บริโภคนแล้ว),
จตุโต (สละแล้ว), สตุโต (ช้องแล้ว), รตุโต (ยินดีแล้ว), มุตุโต (ประกอบ-
แล้ว), วิวิตฺโต (สังคแล้ว),
1182. สุตต. แปลง ว แห่ง วจ ธาตุ เป็น อุ.
วุดติ. แปลง ว แห่ง วจ ธาตุ เป็น อุ ลบ จ ที่สุดธาตุ และซ้อน ต.
อุทาหรณ. วุตฺตญฺเหติ ภควตา (สมจริงตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้), วุตฺตมรหตา
(พระอรหันต์ได้กล่าวไว้).
1183. สุตต. แห่ง กฺป ธาตุ เป็นต้น ด้วย.
วุดติ. ลบ พยัญชนะที่สุด แห่ง กฺป ธาตุ เป็นต้น และซ้อน ต.
อุทาหรณ. สุกฺกฺโต (คุ้มครองดีแล้ว), จิตฺโต (คิดแล้ว), ลิตฺโต (ฉาบทาแล้ว),
สนฺตฺตฺโต (ร้อนแล้ว), อาทิตฺโต (สว่างแล้ว), วิวิตฺโต (สังคแล้ว)
เป็นต้น.
1184. สุตต. หลัง ตร ธาตุ เป็นต้น (แปลง ต บัจจัย) เป็น อิญณ.
วุดติ. หลัง ตร ธาตุ เป็นต้น แปลง ต บัจจัย เป็น อิญณ และลบที่สุดธาตุ.
อุทาหรณ. คินฺโดหิ ตาเรยฺยิ (เราข้ามแล้วยอมย้งคนอื่นให้ข้ามด้วย). อุตฺตินฺโด
(ข้ามขึ้นแล้ว), สมฺบุณฺโด (เต็มแล้ว), ปริปนฺโด (บริบูรณ์แล้ว), ทุณฺโด

- (เร็ว, พลัน), ปริชนีโณ (คร่ำคร่าแล้ว), อากิญโญ (เรียวยาวแล้ว).
1185. สุตต. หลัง ภิก ฐาตุ เป็นต้น (แปลง ต ปัจจัย) เป็น อินฺน, อนฺน และ อีณ ใต้.
 วุตติ. หลัง ภิก ฐาตุ เป็นต้น แปลง ต ปัจจัย เป็น อินฺน, อนฺน และ อีณ ใต้ และลบที่สุคฐาตุ.
 อุทาหรณ. ภินฺโน (แตกแล้ว), สมฺภินฺโน (แตกแล้ว, ปนกันแล้ว), ฉินฺโน (ตัดแล้ว), สญฺฉินฺโน (ทำลายแล้ว), ทินฺโน (ให้แล้ว), นิสินฺโน (นั่งแล้ว), ฉนฺโน (เปิดแล้ว), อจฺฉนฺโน (ปกปิดแล้ว), ชินฺโน (ลำบากแล้ว), รุณฺโณ (ร้อง-ให้แล้ว), ชีณา ชาติ (ชาติสิ้นแล้ว). ที่ไม่แปลงก็มี เช่น ภิกฺคฺติ.
1186. สุตต. หลัง สฺส, ปจ และ สก ฐาตุ (แปลง ต ปัจจัย) เป็น กฺช และ กฺก ใต้.
 วุตติ. หลัง สฺส, ปจ และ สก ฐาตุ แปลง ต ปัจจัย เป็น กฺช และ กฺก ใต้ และลบที่สุคฐาตุ.
 อุทาหรณ. สุกฺขํ กฺกฺขฺ (ไม้แห้งแล้ว), ปกฺกํ ผลํ (ผลไม้สุกแล้ว), สกฺโกหํ (เรา สามารถแล้ว).
1187. สุตต. หลัง กฺม ฐาตุ เป็นต้น (แปลง ต ปัจจัย) เป็น นฺต ใต้.
 วุตติ. หลัง กฺม ฐาตุ เป็นต้น แปลง ต ปัจจัย เป็น นฺต และลบที่สุคฐาตุ.
 อุทาหรณ. ปกฺกนฺโต (หลีกเลี่ยงแล้ว), วิพฺภนฺโต (สีกแล้ว, หมุนไปผิดแล้ว), สงฺกนฺโต (ก้าวไปแล้ว), สนฺโต (สงบแล้ว), ขนฺโต (อดทนแล้ว), ทนฺโต (ฝึกแล้ว), วนฺโต (คายแล้ว).
1188. สุตต. หลัง ขฺม ฐาตุ เป็นต้น (แปลง ต ปัจจัย) เป็น นฺติ ใต้.
 วุตติ. หลัง ขฺม ฐาตุ เป็นต้น แปลง ต ปัจจัย เป็น นฺติ ใต้ และลบที่สุคฐาตุ.
 อุทาหรณ. ขนฺติ (ความอดทน), กนฺติ (ความใคร่), สนฺติ (ความสงบ).
1189. สุตต. แปลงที่สุคแห่ง ชน ฐาตุ เป็นต้น เป็น อา เพราะ ติ ปัจจัย.
 วุตติ. แปลงพยัญชนะที่สุคแห่ง ชน ฐาตุ เป็นต้น เป็น อา เพราะ ต และ ติ ปัจจัย.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ชาต เพราะได้เกิดแล้ว, การเกิดชื่อว่า ชาติ.
1190. สุตต. ลบที่สุคแห่ง กม, ขน, ทน และ รม ฐาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. ลบพยัญชนะที่สุคแห่ง กม, ขน, ทน และ รม ฐาตุ เป็นต้น เพราะ ต และ ติ ปัจจัย.

- อุทาหรณ. สุกโต (ไปค้แล้ว), สุกติ (การไปค้), ชค (ชคแล้ว), อุพค (ชจคแล้ว), สมกฺครโต (ยินค้แล้วในความพร้อมเพรียง), สมกฺครติ (ความยินค้ในความพร้อมเพรียง), อภิรโต (ยินค้แล้ว), อภิรติ (ความยินค้), มโต (รู้แล้ว), มติ (ความรู้).
1191. สุตต. (ลป) ร ที่สุดแห่งธาตุด้วย.
 วุตติ. ลป ร ซึ่งเป็นที่สุดแห่งธาตุทั้งหลายได้ เพราะ ต และ ติ ปัจจัย.
 อุทาหรณ. ปกโต (ทำท้วแล้ว), ปกติ (ธรรมคา), สโต (ระลึกได้แล้ว), สติ (ความระลึกได้).
1192. สุตต. แปลงที่สุดแห่ง รฐา และ ปา ธาตุ เป็น อิ วรรณะ ได้ด้วย.
 วุตติ. แปลงที่สุดแห่ง รฐา และ ปา ธาตุ เป็น อิ วรรณะ เพราะ ต และ ติ ปัจจัย.
 อุทาหรณ. ฐิโต (คำรงอยู่แล้ว), ฐิติ (การคำรงอยู่), ยาคุ ปิโต (ค้มีข้าวยากแล้ว), ยาคุ ปิตสฺส ภิกฺขุโน (แห่งภิกฺขุ ค้มีข้าวยากแล้ว), ฐมฺปิติ สุขิ เสติ (ค้มีปีติในธรรม ย่อมนอนเป็นสุข).
1193. สุตต. ธาตุที่ลงท้ายด้วย ห (แปลง ต ปัจจัย) เป็น ห แปลง ห เป็น ฟ ได้บ้าง (ส่วน) ทห และ นห ธาตุ ไม่ต้องแปลง (ที่สุดธาตุ).
 วุตติ. ธาตุที่ลงท้ายด้วย ห แปลง ต ปัจจัย เป็น ห และ แปลงที่สุดธาตุเป็น ฟ ได้บ้าง (ส่วน) ทห และ นห ธาตุ ไม่ต้องแปลง.
 อุทาหรณ. อารุโพห (ขึ้นแล้ว) คาโพห (มั่นคง, แข็งแรง). อชฺโณคาโพห มหฺณณเว (จมลงในทะเล), พาโพห(มากยิ่งขึ้น), มุโพห (หลงแล้ว). ที่ไม่แปลงก็มี เช่น ทหฺโฆ (ไหม้แล้ว), สนฺนทฺโธ (ผูกสอดแล้ว).
1194. สุตต. แปลง นช ที่สุดแห่ง รนช ธาตุ เป็น ช ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ กัตตุสาธนะ และ กรณสาธนะ เพราะ ฌ ปัจจัย ได้บ้าง.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ราก เพราะเป็นเครื่องยินค้ของสัตว์, หรือ ยินค้เอง, อีกอย่างหนึ่ง ความยินค้ันเอง ชื่อว่า ราก. ที่ไม่แปลงก็มี เช่น ชื่อว่า รุก เพราะยินค้.
1195. สุตต. แปลง ทน ธาตุ เป็น ฆาต.

- วุตติ. แปลง หน ธาตุ เป็น ฆาต เพราะ ฌ ปัจจัย อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. การเข้าไปขจัดโทษ ชื่อว่า อุปฆาต. ชื่อว่า โขฆาตก เพราะฆ่าโค.
1196. สุตต. ในที่ทั่วไป (แปลง หน ธาตุ) เป็น วธ ได้บ้าง.
 วุตติ. ในที่ทั่วไป แปลง หน ธาตุทั้งหมด เป็น วธ ได้บ้าง.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า วธ เพราะฆ่า, อีกอย่างหนึ่ง การฆ่า ชื่อว่า วธ, เอส วโธ
 ขณฺพหาลสุส (นี่คือ การฆ่าขณฺพหาละ). ชื่อว่า วธก เพราะฆ่า, อวธิ
 (ได้ฆ่าแล้ว), เป็น อหนิ บ้าง.
1197. สุตต. ธาตุที่ลงท้ายด้วย อา แปลง (อา) เป็น อาย.
 วุตติ. ธาตุที่ลงท้ายด้วย อา แปลง (อา) เป็น อาย เพราะ ฌ ปัจจัย อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ทานทายก เพราะให้ทาน, ทานทายี (ผู้ให้ทาน), มชฺชทายี ผู้ให้น้ำ-
 เมา, นครยายี (ผู้ไปสู่มือง).
1198. สุตต. กร ธาตุ ที่อยู่เบื้องหลัง ปุร, ส, อุป และ ปรี (แปลง กร ธาตุ) เป็น ข
 และ ขร เพราะ ต ปัจจัยได้.
 วุตติ. แปลง กร ธาตุ ที่อยู่เบื้องหลังอุปสัค และ นิบาตเหล่านี้ คือ ปุร, ส, อุป,
 และ ปรี เป็น ข และ ขร ได้ เพราะ ต และ ฌ ปัจจัย.
 อุทาหรณ. ปุรกฺขโต (ทำไว้ในเบื้องหน้าแล้ว), สงฺขโต (ตกแต่งแล้ว), อุปฺกฺขโต
 (จัดแจงแล้ว), สงฺขโต (ตกแต่งแล้ว), อุปฺกฺขโต (จัดแจงแล้ว),
 ปริกฺขาโร (บริหาร), สงฺขารो (สังหาร). ที่ไม่แปลงก็มี เช่น อุปกาโร.
1199. สุตต. (แปลง กร ธาตุ) เป็น กา เพราะ ตเว และ ตุน ปัจจัย เป็นต้น.
 วุตติ. แปลง กร ธาตุ เป็น กา ได้บ้าง เพราะ ตเว และ ตุน ปัจจัย เป็นต้น.
 อุทาหรณ. กาทเว (เพื่อจะทำ), กาทฺ (เพื่อจะทำ) เป็น กตฺตฺ บ้าง. กาทุน
 (ทำแล้ว) เป็น กตฺตุน บ้าง.
1200. สุตต. แปลงที่สุกแห่ง กม, ขน และ หน ธาตุ เป็นต้น เป็น น เพราะ ตฺ และ
 ตพฺพ ปัจจัย เป็นต้น.
 วุตติ. แปลงที่สุกแห่ง กม, ขน และ หน ธาตุ เป็นต้น เป็น น ได้บ้าง เพราะ
 ตฺ และ ตพฺพ ปัจจัย เป็นต้น.

- อุทาหรณ. - อนุต์, อนุต์ (เพื่อจะไป), อนุตพพ์, อนุตพพ์ (ควรไป),
 อนุต์ อนุต์ (เพื่อจะชุก), อนุตพพ์, อนุตพพ์ (ควรชุก),
 อนุต์, อนุต์ (เพื่อจะฆ่า), อนุตพพ์, อนุตพพ์ (ควรฆ่า),
 อนุต์, อนุต์ (เพื่อจะรู้), อนุตพพ์, อนุตพพ์ (ควรรู้),
 อนุตุน (ไปแล้ว) อนุตุน (ชุกแล้ว), อนุตุน (ฆ่าแล้ว), อนุตุน (รู้แล้ว),
 อนุตวาน (ไปแล้ว), อนุตวาน กาสู้ (ชุกหลุมแล้ว), อนุตวา, อนุตวา
 (ยินดีแล้ว).
1201. สุตต. หลังธาตุทั่วไป แปลง อนุ บัจจย เป็นต้น เป็น ย.
 วุตติ. หลังธาตุทั่วไป แปลง อนุ บัจจย เป็นต้น เป็น ย ใต้ข้าง.
 อุทาหรณ. อนุวิญย ได้แก่ อนุวิญยิตวา (ไหวแล้ว). โอนุหย ได้แก่ โอนุหิตวา
 (ละแล้ว). อนุปนีย ได้แก่ อนุปนตวา (นำไปแล้ว). อนุสสิย ได้แก่
 อนุสสิตวา (เห็นแล้ว). อนุทิสส ได้แก่ อนุทิสิตวา (เจาะจงแล้ว).
 อนุทาย ได้แก่ อนุทยิตวา (ถือเอาแล้ว).
1202. สุตต. (แปลง อนุ บัจจย เป็นต้น) เป็น ยาน ใต้ซ้าย.
 วุตติ. หลังธาตุทั่วไป แปลง อนุ บัจจย เป็นต้น เป็น ยาน ใต้ข้าง.
 อุทาหรณ. อนุภวียน (เสวยแล้ว), อนุทียน (เกี่ยวกินแล้ว) เป็นต้น. ที่ไม่
 แปลงเป็น ยาน ก็มี เช่น อนุภวิตุน, อนุภวิตวา, อนุภวิตวาน, อนุภวีย,
 อนุภยุย (เสวยแล้ว).
1203. สุตต. ธาตุที่ลงท้ายด้วย จ, น และ ร เป็นต้น แปลง อนุ บัจจย เป็นต้น เป็น รจจ.
 วุตติ. ธาตุที่ลงท้ายด้วย จ, น และ ร เป็นต้น แปลง อนุ บัจจย เป็นต้น เป็น รจจ.
 อุทาหรณ. วิวิจเจว กาเมหิ (สังคแล้วจากกาม), วิวิจจ อกุสเลหิ ฌมเมหิ
 (สังคจากอกุศลธรรม). อนุหจจ (กระทบแล้ว). อนุพหจจ (กระทบแล้ว)
 ปทกขณิ กจจ (ทำปทกขณ), อนุปจจ ปาเท (หมอบลงที่เท้า). ที่ไม่
 แปลงเป็น รจจ ก็มี เช่น อนุกาตุน อนุญญ (ไม่ทำบุญ), อนุตวา (ฆ่าแล้ว),
 อนุตวา (ทำแล้ว), อนุติตวา (หมอบแล้ว).
1204. สุตต. หลัง ทิส ธาตุ แปลง อนุ บัจจย เป็นต้น เป็น สุวาน และ สุวา และลบ
 ที่สุค (ธาตุ).

- วृत्ติ. หลัง ทิส ธาตุ แปลง ตูน ปัจจัย เป็นต้น เป็น สุวาน และ สุวา และ
 ลบที่สุด (ธาตุ).
- อุทาหรณ. ทิสวาน (เห็นแล้ว), ทิสวา (เห็นแล้ว). ที่ไม่แปลงก็มี เช่น อุมมา-
 ทนุติมที่ ทิฏฐา (เราเห็นนางอุมมาทันที). ก็ คำว่า ทิฏฐา ในที่นี้
 ได้แก่ ทิสวา.
1205. สุตต. ธาตุที่ลงท้ายด้วย ม, ท, ท และ ภ (แปลง ตูน ปัจจัย เป็นต้น) เป็น
 มุม, ยท, ชช, พภ และ ทุธา ได้ด้วย.
- วृत्ติ. ธาตุที่ลงท้ายด้วย ม, ท, ท และ ภ แปลง ตูน ปัจจัย เป็นต้น เป็น มุม
 ยท, ชช, พภ และ ทุธา ได้บ้าง และลบที่สุดธาตุ.
- อุทาหรณ. อากุม ได้แก่ อากนตุวา (มาแล้ว). โอกุม ได้แก่ โอกุมิตวา (ก้าว
 ลงแล้ว). นิกุม ได้แก่ นิกุมิตวา (ออกแล้ว). อภิรัม ได้แก่
 อภิรมิตวา (ยินดีแล้ว). ปกุกยท ได้แก่ ปกุกยทิตวา, ปกุกเหตุวา (ยกย่อง-
 แล้ว). สมมุยท ได้แก่ สมมุยทิตวา (หลงแล้ว). สนุนยท ได้แก่ สนุนทิตวา
 (ผูกแล้ว). อารุกยท ได้แก่ อารุกยทิตวา (ขึ้นแล้ว). โอคายท ได้แก่ โอคาย-
 เหตุวา (หยั่งลงแล้ว). อุปปชช ได้แก่ อุปปชชิตวา (เกิดขึ้นแล้ว). อุปสม-
 ปชช ได้แก่ อุปสมปชชิตวา (เข้าถึงแล้ว). ปมชช ได้แก่ ปมชชิตวา (ประ-
 มาทแล้ว). อัจฉชช ได้แก่ อัจฉฉนิตวา (ตัดแล้ว). ฉชช ได้แก่ ฉนุทिय,
 ฉนุทิตวา (ตัดแล้ว). อารพภ, อารทุธา ได้แก่ อารภิตวา (เริ่มแล้ว).
 อุปลทุธา ได้แก่ อุปลภิตวา (ได้แล้ว). เป็นต้น.
1206. สุตต. ธาตุที่ลงท้ายด้วย ธ แปลง ตฺวา ปัจจัย เป็น ทุธา และ ตฺวาน ปัจจัย
 ทุธาน ได้ด้วย.
- วृत्ติ. ธาตุที่ลงท้ายด้วย ธ แปลง ตฺวา และ ตฺวาน ปัจจัย เป็น ทุธา และ ทุธาน
 ตามลำดับ และลบที่สุดธาตุ.
- อุทาหรณ. โก มํ วิทูธา นิลียสิ (ใครแทงเราแล้วแอบ). วิทูธาน (แทงแล้ว),
 พุทูธา (รู้แล้ว), พุทูธาน (รู้แล้ว). ก็ในที่นี้ พึงมีคำ วิทูธาน เป็นต้น โดย
 เทียบประโยคว่า "ลทุธาน ปุพฺพปาริยํ วิเสสํ" และ "โก มํ วิทูธา
 นิลียสิ".
1207. สุตต. หลัง ลภ ธาตุ แปลง ตฺวาน ปัจจัย เป็น ทุธาน.

- วุตฺติ. หลัง ลภ ธาตุ แปลง ความ บัจจย เป็น ทุธาน ใค้บ้าง และลบที่สุคธาตุ.
 อุทาหรณ. ยสี ลตุธาน ทุมเมโร (คนโง่ไค้ยศ).
1208. สุตฺต. ลง การ บัจจย หลังตัวอักษร.
 วุตฺติ. ลง การ บัจจย หลังตัวอักษร.
 อุทาหรณ. อกาโร (อ อักษร), อากาโร (อา อักษร), กกาโร (ก อักษร) และ
 ขกาโร (ข อักษร) เป็นต้น.
1209. สุตฺต. เพราะจุกประสงค้อย่างอื่น ก็ไม่ใช่ (การ บัจจย).
 วุตฺติ. บางครั้ง หลังตัวอักษร ก็ไม่ใช่ การ บัจจย เพราะผู้พูดมีจุกประสงค้อย่าง-
 อื่น.
 อุทาหรณ. การกระทำ ชื่อ การ, การกระทำว่า "ร" ชื่อว่า รการ หมายถึง การ
 เปล่งเสียงว่า "ร" ไค้แก่ ร ศัพท์. แม้นใน อการ เป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน.
1210. สุตฺต. ลง อี อากม ไค้ตามสมกวร.
 วุตฺติ. เพราะบัจจยทั้งหลาย ลง อี อากม หลังธาตุหวัไค้ตามสมกวร.
 อุทาหรณ. เตน กมฺม การิยฺ (เขาควรทำการงาน), ภวิตพฺ (ควรมี), ชนิตพฺ (ควรให้เกิด),
 วิทิตฺ (รู้แล้ว), กริตฺวา (ทำแล้ว), อิจฺจิตฺ (ปรารณา
 แล้ว), กมิตพฺ (ควรไป), เวทิตพฺ (ควรทราบ), ทริตฺวา (นำไป
 แล้ว), บจิตฺวา (หุงแล้ว) เป็นต้น.
1211. สุตฺต. ธาตุที่ลงท้ายด้วย ท และ ธ ลง ย อากมไค้บ้าง.
 วุตฺติ. ธาตุที่ลงท้ายด้วย ท และ ธ ลง ย อากมไค้บ้าง ตามลำดับ เพราะ ฑนาทิ
 บัจจย.
 อุทาหรณ. พุทฺโธ โลเก อูปฺชชิตฺวา ธมฺมํ พุชฺฌิตฺวา (พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น
 ในโลก ไค้ตรัสรู้ธรรมแล้ว). ถ้าไม่ลงท้ายด้วย ท และ ธ ก็ไม่ลง ย
 อากม เช่น ลภิตฺวา (ไค้แล้ว)... และถึงแม้จะลงท้ายด้วย ท และ ธ ก็ไม่ลง
 ย อากมเสมอไป เช่น อูปปาเทตฺวา (ให้เกิดขึ้นแล้ว).
1212. สุตฺต. แปลง น ที่เป็พยัญชนะสังโยค เป็นต้น เป็ นิคคหิต.
 วุตฺติ. แปลง น ที่เป็พยัญชนะสังโยค เป็นต้น เป็ นิคคหิต.

- อุทาหรณ. รงุโค (ความยินดี), ฆงุโค (การหัก, การทำลาย), สงุโค (ความซึ้ง).
1213. สุตต. แปลง สท ธาตุ เป็น สීท.
 วุตติ. แปลง สท ธาตุ เป็น สීท.
 อุทาหรณ. นิสินฺโน (นั่งแล้ว), นิสีทติ (นั่งอยู่).
1214. สุตต. (แปลง สท ธาตุ) ที่มี ส และ นิ เป็นบทหน้า เป็น ลิว.
 วุตติ. แปลง สท ธาตุ ที่มี ส และ นิ เป็นบทหน้า เป็น ลิว.
 อุทาหรณ. อิทานิ ปกฺขี สนฺนิสิวา (ขณะนั้น ก เกาะแล้ว), สนฺนิสิเวสุ ปกฺขีสุ (เมื่อกำลังหลาย เกาะแล้ว).
1215. สุตต. แปลง สระ แห่ง ยช ธาตุ เป็น อิ เพราะ ฐ.
 วุตติ. แปลง สระ แห่ง ยช ธาตุ เป็น อิ เพราะมี ฐ อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. ยิกฺกุโร (บูชาแล้ว), คํ เม สฺยิกฺกุโร (สิ่งนั้นเราบูชาแล้ว). ถ้าไม่มี ฐ อยู่เบื้องหลัง ก็ไม่ต้องแปลง เช่น ยชนํ (การบูชา).
1216. สุตต. แปลง ท และพยัญชนะตัวที่ 4 (ของวรรค) ซึ่งเป็นพยัญชนะท้ายธาตุ เป็น ท เพราะ ฐ.
 วุตติ. แปลง ท และพยัญชนะตัวที่ 4 (ของวรรค) ซึ่งเป็นพยัญชนะท้ายธาตุเป็น ท เพราะ ฐ อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. สนฺนทฺโท (ผูกสอแล้ว), กุทฺโท (โกรธแล้ว), มุทฺโท (รบแล้ว), สิทฺโท (สำเร็จแล้ว), ลทฺโท (ได้แล้ว), อารทฺโท (เริ่มแล้ว).
1217. สุตต. แปลงเป็น ท เพราะ ฒ.
 วุตติ. แปลง ท และพยัญชนะตัวที่ 4 (ของวรรค) ซึ่งเป็นพยัญชนะท้ายธาตุ เป็น ท เพราะ ฒ อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. ททฺโฒ (ไหม้แล้ว), วุทฺโฒ (เจริญแล้ว). ถ้าไม่มี ฒ อยู่เบื้องหลัง ก็ไม่ต้องแปลง เช่น ทาโท (การเผาไหม้).
1218. สุตต. ในมคติน (เพราะ ณ ปัจจัย) แปลง กท ธาตุ เป็น ฆร ใคฺบัง.
 วุตติ. ในมคตินของครูทั้งหลาย มีตัวอย่างพร้อมทั้งคำอธิบายว่า แปลง กท ธาตุ

- เป็น ขร เพราะ ณ ปัจจัย อยู่เบื้องหลัง.
- อุทาหรณ. ขร (เรื่อน), ขรานิ (เรื่อนทั้งหลาย). ที่ไม่แปลงก็มี เช่น คาโท (การยัดถือ). และ ขร ศัพท์ในที่นี้ ย่อมสำเร็จรูปด้วยอำนาจ ขร ธาตุ ในความหมายว่า "ราด, รด".
1219. สุตต. แปลง ท แห่ง ทท ธาตุ เป็น ฟ.
 วุตติ. แปลง ท แห่ง ทท ธาตุ เป็น ฟ ได้บ้าง เพราะ ณ ปัจจัย อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. ปริพาโท (ความเร่าร้อน), เป็น ปริทาโท ก็มี.
1220. สุตต. ลบที่สุดธาตุ เพราะ กุวิ ปัจจัย.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. กุชโค (งู), สงุโข (สังข์) เป็นต้น.
1221. สุตต. ลบ(ที่สุดธาตุ)แห่ง กุช ธาตุ ได้บ้าง เพราะ ตฺวา และ ตฺวาน ปัจจัย.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. กุตฺวา (บริโภคนแล้ว), กุชฺชิตฺวา (บริโภคนแล้ว), กุตฺวาน (บริโภคนแล้ว), กุชฺชิตฺวาน (บริโภคนแล้ว).
1222. สุตต. หลัง วิท ธาตุ ลง อู อากม.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. โลกวิทู (ผู้รู้แจ้งโลก).
1223. สุตต. ไม่ลบ น, ม, ก และ ร ห้ายธาตุ เพราะ ต ปัจจัยที่ประกอบด้วย อี.
 วุตติ. ไม่ลบ น, ม, ก และ ร ห้ายธาตุ เพราะ ต ปัจจัยที่ประกอบด้วย อี
 อักษร อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. ทนิตฺุ (เพื่อจะฆ่า), มนิตฺุ (เพื่อจะรู้), คมิตฺุ (เพื่อจะไป), องฺกิตฺุ (กำหนดแล้ว), สงฺกิตฺุ (สงสัยแล้ว), รमितฺุ (ยินดีแล้ว), สริตฺุ (ระลึกถึงแล้ว), กริตฺุวา (ทำแล้ว). ถ้าไม่ประกอบด้วย อี อักษร ให้
 ลบ เช่น กิตฺุ (ทำแล้ว), สิตฺุ (ระลึกถึงแล้ว), หิตฺุ (ฆ่าแล้ว).
1224. สุตต. (ไม่แปลง) จ เป็น ก, ช เป็น ค เพราะ ญว ปัจจัย.
 วุตติ. ไม่แปลง จ เป็น ก, ช เป็น ค เพราะ ญว ปัจจัย อยู่เบื้องหลัง.

- อุทาหรณ. ปาโก (ผู้หุง), ยาโก (ผู้บูชา).
1225. สุตต. แปลงพยัญชนะท้ายแห่ง กร ธาตุ เป็นต้น เป็น ต เพราะ ตุ ปัจจัย.
 วุตติ. แปลงพยัญชนะท้ายแห่ง กร ธาตุ เป็นต้น เป็น ต เพราะ ตุ ปัจจัยอยู่
 เบื้องหลัง.
- อุทาหรณ. กตฺตา (ผู้ทำ), วตฺตา (ผู้กล่าว) เป็นต้น.
1226. สุตต. (แปลงพยัญชนะท้าย) แห่ง กร ธาตุ (เป็น ต) เพราะ ตุ, ตุน และ
 ตพฺพ ปัจจัย ได้บ้าง.
 วุตติ. แปลง ร อันเป็นพยัญชนะท้ายแห่ง กร ธาตุ เป็น ต เพราะ ตุ, ตุน
 และ ตพฺพ ปัจจัย ได้บ้าง.
- อุทาหรณ. กตฺตุ ได้แก่ กาคฺตุ (เพื่อจะทำ), กตฺตุน ได้แก่ กาคฺตุน (ทำแล้ว),
 กตฺตพฺพ ได้แก่ กาคฺตพฺพ (ควรทำ).
1227. สุตต. ปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ เหมือน การิต ปัจจัย.
 วุตติ. ปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ ฟังทราบว่า เหมือน การิต ปัจจัย บ้าง.
- อุทาหรณ. ทาโท (การเผาไหม้), เทโท (ร่างกาย), ทายโก (ผู้ให้), นายโก
 (ผู้นำ), การี (ผู้ทำ), ขายี (ผู้สวดคม), ทายี (ผู้ให้) เป็นต้น. ที่ไม่
 เหมือน การิต ปัจจัย ก็มีบ้าง เช่น อุปกฺขโร (เพลารถ).
1228. สุตต. แปลง ยฺ เป็น อน และ ญฺ เป็น อก.
 วุตติ. แปลง ยฺ ปัจจัย เป็น อน และ ญฺ ปัจจัย เป็น อก.
 อุทาหรณ. นนฺทนํ (ความเพลิดเพลิน), ภวนํ (ความมี), คณฺณ (การถือเอา),
 นพการโก (ช่างसान).
1229. สุตต. แปลง จ เป็น ก และ ช เป็น ค.
 วุตติ. แปลงพยัญชนะท้ายธาตุ คือ จ เป็น ก และ ช เป็น ค เพราะปัจจัยที่
 เนื่องด้วย ณ อยู่เบื้องหลัง.
- อุทาหรณ. ปาโก (การหุง), ยาโก (การบูชาวงสรวง).
1230. สุตต. ลบอักษรท้ายธาตุ ตามที่มี เพราะปัจจัยนั้น ๆ.
 วุตติ. -

อุทาหรณ. รโถ (รถ).

1231. สุตต. ลง กิตฺ บัจจัย ในกัตตุสาธนะ.

วุตฺติ. ลง กิตฺ บัจจัย ในกัตตุสาธนะ.

อุทาหรณ. ชื่อว่า การุ เพราะกระทำ, การุโก (ผู้ทำ), การโก (ผู้ทำ), ปาจโก (ผู้หุง), กตฺตา (ผู้ทำ), ชนิตา (ผู้ให้เกิด), ปจิตา (ผู้หุง), เนตา (ผู้นำ).

1232. สุตต. ลง กิจฺจ, กุต และ กุช บัจจัย ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ และกัมม-
สาธนะ.

วุตฺติ. ลง กิจฺจ, กุต และ กุช บัจจัย ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ และกัมม-
สาธนะ.

อุทาหรณ. อุปสมฺปาเตตฺพุทฺ (ฟังให้อุปสมบท), สยิตฺพุทฺ ภวตา (อันผู้เจริญฟังนอน), กตฺตฺพุทฺ กมฺม (ฟังทำการงาน), โภคฺตฺพุทฺ โอทโน (ฟังบริโภคข้าว), อสิตฺพุทฺ โภชน (อันผู้เจริญฟังบริโภคโภชนะ), อสิตฺ สยิตฺ ปจิตฺ ภวตา (อันผู้เจริญบริโภคแล้ว นอนแล้ว หุงแล้ว), อสิตฺ โภชน ภวตา (อันผู้เจริญบริโภคโภชนะแล้ว), สยิตฺ สยนิ ภวตา (ที่นอน อันผู้เจริญ นอนแล้ว), ปจิตฺ โอทน ภวตา (ข้าวสุก อันผู้เจริญ หุงแล้ว), กิจฺจิสฺสโย, อีสฺสโย, หุสฺสโย, สฺสโย ภวตา (อันผู้เจริญ นอนน้อย นอนนิกหน้อย นอนลำบาก นอนสบาย), กิจฺจิสฺสโย มญฺโจ (เพียง อันผู้เจริญ นอนน้อย), อีสฺสโย (นอนนิกหน้อย), หุสฺสโย (นอนลำบาก), สฺสโย (นอนสบาย).

1233. สุตต. ลง กุต บัจจัย เมื่อมีหุติยาวิภคฺติที่เป็นบทรกรรม.

วุตฺติ. ลง กุต บัจจัย ในกัตตุสาธนะ เมื่อเนื่อความที่เป็นกรรม มีอยู่ในรูปของ
หุติยาวิภคฺติ.

อุทาหรณ. หานิ หินฺโน เทวหฺตุโต (เทวหัตให้ทาน), สีลํ รกฺขิตฺ เทวหฺตุโต (เทวหัต รักษาศีล), ภคฺตฺ ภคฺโต เทวหฺตุโต (เทวหัต บริโภคอาหาร), ครุํ อุปาสิตฺ เทวหฺตุโต (เทวหัต เข้าไปหาครู).

1234. สุตต. ลง มนุ บัจจัย หลัง ชี ธาตุ เป็นต้น และ หลัง อท ธาตุ แปลง ม เป็น

ค ได้บ้าง.

วृत्ติ. ลง มนุ บัจจย หลัง ชี, ภี, สุ, รุ, หุ, วา, ฐ, หิ, ลู, ปี และ อท ธาตุ
 เป็นต้น ลง มนุ บัจจย หลัง อท ธาตุด้วย และแปลง ม เป็น ค ได้บ้าง
 อุทาหรณ. ชื่อว่า เขม เพราะเป็นที่สิ้นไปแห่งอันตรายและอุปสัค, ชื่อว่า ภิม
 (ยักษ) เพราะเป็นแดนกลัว, ชื่อว่า โสม (พระจันทร์) เพราะไหลไป
 คือ เคลื่อนไป, ชื่อว่า โรม (ขน) เพราะไป คือ คำเนินไป, ชื่อว่า
 โหม (การบูชา) เพราะอันเขาบูชา, ชื่อว่า วาม เพราะพุ่งไป ขจรไป
 ใต้แก่ กระจายไป, ชื่อว่า ฐม (คว้น) เพราะหวั่นไหว, ชื่อว่า เหม
 (ทอง) เพราะเป็นไป, ชื่อว่า โลม (ขน) เพราะตัด, ความรัก ชื่อว่า
 เปม, ชื่อว่า อตุตา เพราะเสวยทั้งความสุขและความทุกข์.

1235. สุตต. ที่มะ สระต้น แห่ง อท ธาตุ เพราะ มนุ บัจจย อยู่เบื้องหลัง แปลง ท
 เป็น ค และ ลง อุ อากม ตรงกลาง.

วृत्ติ. ที่มะ สระต้น แห่ง อท ธาตุ เพราะ มนุ บัจจย อยู่เบื้องหลัง แปลง ท
 เป็น ค และ ลง อุ อากม ตรงกลางได้บ้าง
 อุทาหรณ. ชื่อว่า อาตุมา เพราะเสวยสุขและทุกข์.

1236. สุตต. ลง ฌ และ ม บัจจย หลัง สม ธาตุ เป็นต้น.

วृत्ติ. ลง ฌ และ ม บัจจย หลัง สม, ทม และ ทธ ธาตุ เป็นต้น.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า สมถ เพราะทำให้กิเลสสงบ, การฝึก ชื่อว่า ทมถ, ความกระวน-
 กระวาย ชื่อว่า ทธถ, ชื่อว่า รธ เพราะอันเขาย่อมยึด คือ ถือ,
 การแข่ง ชื่อว่า สปถ, ชื่อว่า อาวาสถ เพราะเป็นที่อยู่, ชื่อว่า ฐถ
 เพราะปนกัน คือ กละกัน, ชื่อว่า ทุม เพราะเจริญขึ้น คือ ไปสู่ความ
 เจริญ, ชื่อว่า หิม เพราะตกไป, ชื่อว่า สีม เพราะอันเขาย่อมผูกไว้
 คือ มัดไว้ ใต้แก่ สีม่า, ชื่อว่า ภิม เพราะเป็นแดนกลัว, ชื่อว่า ทาม
 เพราะตัด คือ ทำให้เป็นท่อน, ชื่อว่า ยาม เพราะไป, ชื่อว่า ถาม
 เพราะเป็นเครื่องดำรงอยู่, ชื่อว่า ภสม เพราะปลิวไปข้างโน้นข้างนี้,
 ชื่อว่า สาม เพราะสามารถ, ชื่อว่า พุทม เพราะเจริญงอกงามด้วย
 คุณธรรมนั้น ๆ, การเผาไหม้ ชื่อว่า ทน ใต้แก่ ชี เต้า. แม้บทอื่น ๆ
 ก็ประกอบเหมือนกัน.

1237. สุตต. อักษรตัวต้น จากอักษรตัวสุดท้าย ชื่อว่า อุปธ.
 วุตติ. อักษรตัวต้น จากอักษรตัวสุดท้าย มีชื่อว่า อุปธ.
 อุทาหรณ. -
1238. สุตต. ในคำที่ไม่ใช่สมาส แผลง อุปธ แห่ง กท ธาตุ เป็น เอ ได้เสมอ.
 วุตติ. ในคำที่ไม่ใช่สมาส แผลง อุปธ แห่ง กท ธาตุนี้ เป็น เอ ได้เสมอ.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า เกท เพราะยึดเอาวัตถุนั้น ๆ. ถ้าต้องการเป็นปุงลิงค์ ก็มีรูปเป็น เกโท. ถ้าอยู่ในคำที่เป็นสมาส ก็ไม่ต้องแผลงเป็น เอ เช่น กทการ กเวสนุโต (แสวงหาอยู่ ซึ่งนายช่างผู้กระทำเรือน), กทการก ทิฏฐุโรสี (แนะนำช่างผู้กระทำเรือน เราได้เห็นท่านแล้ว), กทภูฏ (เรือนยอด), ราชคห (เมืองราชคฤห์).
1239. สุตต. แผลง สฺ แห่ง มสฺ ศัพท์ เป็น จจร และ จฺเจร.
 วุตติ. แผลง สฺ แห่ง มสฺ ศัพท์ เป็น จจร และ จฺเจร. และ คำว่า มสฺ ในที่นี้ เป็นศัพท์ที่ไม่มีการสร้างรูปคำ หรือจะถือว่าเป็นศัพท์ที่มีการสร้างรูปคำก็ได้ เพราะศัพท์ (ปาฏิบติก) มี 2 อย่าง คือ ศัพท์ที่มีการสร้างรูปคำ และไม่มีการสร้างรูปคำ (ศัพท์สำเร็จ). ที่มีการสร้างรูปคำ เช่น การโก, ปาจโก ที่ไม่มีการสร้างรูปคำ เช่น ขโฏ, ปโฏ เป็นต้น. ก็ในสูตรนั้น ท่านยอมประสงค์ว่า ชื่อว่า มจฺเจร เพราะตระหนี่ โดยแสดงว่า มสฺ ธาตุ เป็นไปใน ความตระหนี่.
 อุทาหรณ. -
1240. สุตต. แผลง จร ธาตุ ที่มี อา เป็นบทหน้า เป็น จจฺริย (และ) เป็น รัสสะ.
 วุตติ. แผลง จร ธาตุ ที่มี อา เป็นบทหน้า เป็น จจร, จฺเจร และเป็น จจฺริย ได้ ส่วน อา อักษร เปลี่ยนเป็น รัสสะ.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า อจจร เพราะประพศิไคยั้งกว่า คำว่า อจฺเจร, อจฺจฺริย ก็เช่นเดียวกัน. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า อจจฺริย ได้แก่ ชื่อว่า อจฺจฺริย เพราะประกอบด้วย นิ้วมือบ้าง สมควรเพื่ออันปรบนิ้วมือ ด้วยความประหลาดใจบ้าง. บทว่า อจจฺริย ย่อมเป็นบทที่มีศัพท์ติดอยู่ท้าย.

1241. สุตต. ลง ล และย ปัจจัย หลัง อล, กล และ สล ชาติ.
 วุตติ. อล ชาติ เป็นไปในความหมายว่า "เล่าเรียน" กล ชาติ เป็นไปในความ-
 หมายว่า "นับ" สล ชาติ เป็นไปในความหมายว่า "เป็นไป".
 อุทาหรณ. อลุล (เปียกชื้น), กลุล (เข้าตรู, เวลาเข้า), สลุล (ลูกศร), อลย (เปียกชื้น), กลย (เข้าตรู, เวลาเข้า), สลย (ลูกศร).
1242. สุตต. ลง ยาว และ ลาว ปัจจัย หลัง กล และ สล ชาติ.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. กลุยาณ (ความดี, ความงาม) ปฏิสลุยาณ (การหลีกเลี่ยง), กลุลาโน (ผู้ดี), ปฏิสลุลาโน (ผู้หลีกเลี่ยง). ก็เมื่อใดที่ ลี ชาติ เป็นไปในความ-
 หมายว่า "กอดรัด" เมื่อนั้น บทว่า "ปฏิสลุลินัน, ปฏิสลุลานัน" สำเร็จด้วย ย ปัจจัย.
1243. สุตต. แปลง ถ แห่ง มถ ชาติ เป็น ลล และ ลลก.
 วุตติ. แปลง ถ แห่ง มถ ชาติ เป็น ลล และ ลลก. มถ ชาติ เป็นไปในความ-
 หมายว่า "รบกวน".
 อุทาหรณ. มลฺโล, มลฺลโก (นักมวยปล้ำ), อีกอย่างหนึ่ง มลฺโล นั้นเอง ชื่อ มลฺลโก.
1244. สุตต. ลง กิจฺจ ปัจจัย ในความหมายที่เป็นการเชื่อเชิญ, การอนุญาต และกาลอัน-
 มาถึง.
 วุตติ. ลง กิจฺจ ปัจจัย ในความหมายเหล่านี้ คือ การเชื่อเชิญ, การอนุญาต และ
 กาลอันมาถึง. ก็ในความหมายเหล่านี้ การเชื่อเชิญให้ผู้ประกอบตามว่า
 "ท่านผู้เจริญ ควรทำสิ่งนี้" ชื่อว่า เปสน. การอนุญาตแก่ผู้ถามว่า
 "ข้าพเจ้า ควรทำสิ่งนี้หรือไม่" หรือ การอนุญาตโดยมุ่งแสดงถึงการปฏิบัติ
 โดยนัยเป็นต้นว่า "ภิกษุ ไม่ควรแก่งฆ่าสัตว์" ชื่อว่า อติสคฺค. เวลาอันถึง-
 แล้ว ชื่อว่า ปตฺตกาล. ลง กิจฺจปัจจัย ในการบอกเวลา.
 อุทาหรณ. กตฺตพฺพ กมฺม ภาวตา (การงาน อันท่านผู้เจริญควรทำ). กรณีย กิจฺจ
 ภาวตา (กิจ อันท่านผู้เจริญควรทำ). โภคพฺพ โภชน ภาวตา (โภชนะ อัน
 ท่านผู้เจริญควรบริโภค). โภชนีย โภชช ภาวตา (ของบริโภค อันท่านผู้
 เจริญควรบริโภค). อชฺฌยิตพฺพ อชฺฌเณย ภาวตา, อชฺฌณีย อชฺฌเณย

ภวตา (สิ่งที่ควรเล่าเรียน อันท่านผู้เจริญควรเล่าเรียน).

1245. สุตต. ลง ณี และ กิจฺจ บัจจัย ในความหมายว่า "แน่แท้ และติดหนี้".
 วุตติ. ลง ณี และ กิจฺจ บัจจัย ในความหมายว่า "แน่แท้ และติดหนี้".
 อุทาหรณ. (ในความหมายว่า "แน่แท้") เช่น ท่านเป็นผู้ทำกรงานของเราแน่แท้. ท่านเป็นผู้นำภาระของเราไปแน่แท้. และในอุทาหรณนี้ ไม่ควรกล่าวว่า "อวสุสฺส", ควรกล่าวแต่เพียงว่า ท่านผู้กระทำกรงานของเรา, ท่านเป็นผู้ นำภาระของเราไป, แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านก็ยังกล่าวคำว่า "อวสุสฺส" เพื่อ ทำความหมายว่า "แน่แท้" ให้ชัดเจน. ในคำเหล่านั้น คำว่า "การีสิ" มีความหมายว่า ท่านเป็นผู้สมควรจะกระทำแน่แท้. คำว่า "ทารีสิ" มีความหมายว่า ท่านเป็นผู้สมควรจะนำไปแน่แท้.
- ในความหมายว่า "ติดหนี้" เช่น ท่านเป็นผู้ให้ ซึ่งหนี้ 100 แก่เรา. ท่าน เป็นผู้ทรงไว้ ซึ่งหนี้ 100 แก่เรา. และในอุทาหรณนี้ คำว่า "ทายีสิ" มีความหมายว่า ท่านเป็นผู้สมควรที่จะให้. การงาน อันผู้เจริญ พึงทำแก่เราแน่แท้. หนี้ 100 อันผู้เจริญพึงให้แก่เรา. หนี้ 1000 อันผู้เจริญพึงทรงไว้แก่เรา. การงาน อันผู้เจริญควรทำ, ควรทำแน่แท้, ผิด อันผู้เจริญควรชื้อ.
1246. สุตต. ลง ตุํ บัจจัย ในประโยคที่มีคำว่า "อรท" และ "สกุภา" เป็นต้น.
 วุตติ. ลง ตุํ บัจจัย หลังธาตุทั่วไปได้ ในประโยคที่มีคำว่า "อรท, สกุภา และ ภพพ" เป็นต้น.
 อุทาหรณ. อรทา ภวํ วุตตุํ (ท่านผู้เจริญ เป็นผู้ควร เพื่อจะกล่าว). สกุภา ภวํ เชตุํ (ท่านผู้เจริญ เป็นผู้สามารถ เพื่อจะชนะ). ภพฺโพ ภวํ อรทตฺตผลํ สจฺฉิกาตุํ (ท่านผู้เจริญ เป็นผู้ควร เพื่อจะทำให้แจ้งซึ่งอรรถตผล). อนฺจ- จวิโก ภวํ พุเตยฺยํ กนฺตุํ (ท่านผู้เจริญ เป็นผู้สมควร เพื่อจะไปเป็นทูต).
1247. สุตต. ลง ญฺย บัจจัย หลัง วช, อิช, อดฺช และ สทฺท ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ปพฺพชฺชา เพราะพึงไว้ก่อนที่เดียว เพราะการถือสรณะ เป็นต้น.

การหั่นไหว ชื่อว่า เอชา, การประชุม ชื่อว่า สมชฺชา การนั่ง ชื่อว่า นิสชฺชา, ความรู้แจ้ง ชื่อว่า วิชฺชา หรือ ชื่อว่า วิชฺชา เพราะให้รู้, การเฉลย ชื่อว่า วิสชฺชา, การนอน ชื่อว่า นิปชฺชา, การฆ่า ชื่อว่า วชฺณา, ชื่อว่า วชฺณ เพราะควรฆ่า, การนอน ชื่อว่า เสยฺยา หรือ ชื่อว่า เสยฺยา เพราะเป็นที่นอน, การประพติ ชื่อว่า จรียา, การสิ้นสุด ชื่อว่า สชฺชา, การถึง ชื่อว่า ปชฺชา.

1248. สุตต. ลง อ ปัจจัย หลัง ธา ธาตุ ที่มี ส เป็นบทหน้า.
 วุตติ. ลง อ ปัจจัย หลัง ธา ธาตุ ที่มี ส เป็นบทหน้า.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า สหุธา เพราะเป็นเครื่องตั้งจิตไว้โดยชอบ หรือ ย่อมเชื่อด้วยตนเอง.
- 1249 สุตต. หลัง ญา ธาตุ เป็นต้นด้วย.
 วุตติ. ลง อ ปัจจัย หลัง ญา ธาตุ เป็นต้นด้วย.
 อุทาหรณ. สญฺญา (ความจำได้), ปญฺญา (ความรู้), ปภา (แสงสว่าง), นิภา (รัศมี), ปุจฺฉา (การถาม) เป็นต้น.
- 1250 สุตต. ลง ฉ ปัจจัย หลัง รุช ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. การเสียค่าง ชื่อว่า รุจฺฉา, การกระจาย ชื่อว่า ริจฺฉา, การเย็บเย็บ ชื่อว่า คิกิจฺฉา, การงอเข้า ชื่อว่า สกุจฺฉา, ความเลินเล่อ หรือความมัวเมา บ่อย ๆ ชื่อว่า มจฺฉา, การได้ ชื่อว่า ลจฺฉา, ชื่อว่า รุจฺฉา เพราะคนเดินทางได้เขียน หรือทำเครื่องหมายไว้ ได้แก่ หนทาง, อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า รุจฺฉา เพราะเป็นประโยชน์แก่รถ ได้แก่ ทางใหญ่, การไปเบื้องล่าง ชื่อว่า ทิริจฺฉา, การไปด้วยกัน ชื่อว่า สาคจฺฉา, คำว่า สาคจฺฉา นี้ ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจ กมฺ ธาตุ ที่มี ส เป็นบทหน้า. การบริโภคน้ำที่เหลว คือ การบริโภคน้ำที่ไม่เรียบร้อย ชื่อว่า โทหจฺฉา, ความโกรธที่หน้าตาหนี ชื่อว่า โทรุจฺฉา, ความหลง ชื่อว่า มุจฺฉา, การอยู่ ชื่อว่า วจฺฉา, ความรุ่งเรือง คือ ความส่องสว่าง ชื่อว่า กจฺฉา, การสนทนากัน ชื่อว่า สากจฺฉา, ความทิ่มแทง ชื่อว่า ตุจฺฉา, การเข้าไป ชื่อว่า วิจฺฉา, ชื่อว่า ตจฺฉ เพราะจริงแท้ คือ ไม่แปลกปลอม, ชื่อว่า วิคจฺฉ เพราะขับร้องผิดรูปแบบ.
1251. สุตต. ลง จฉ และ จฉาน ปัจจัย หลัง ทิริ ธาตุ.

- วคฺติ. ลง จุณ และ จุณาน ปัจจัย หลัง ทิร ธาตุ.
- อุทาหรณ. ทิรฺจฺโจ, ทิรฺจฺฉา, ทิรฺจฺฉาโน, ทิรฺจฺฉานา (ผู้ไปชวาง, สัตว์เครื่องฉาน),
ทุกฺขิ ทิรฺจฺเจสุ (ความทุกฺขิในพวกสัตว์เครื่องฉาน), ทิรฺจฺฉานคโต (สัตว์
เครื่องฉาน).
1252. สุตฺต. ลง ฉิลฺล ปัจจัย หลัง ปิส ธาตุ.
- วคฺติ. -
- อุทาหรณ. การบค ชื่อ ปิจฺฉิลฺลา.
1253. สุตฺต. ลง ตฺย และ ฏฺญ ปัจจัย หลัง มฺส ธาตุ.
- วคฺติ. ลง ตฺย และ ฏฺญ ปัจจัย หลัง มฺส ธาตุ.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า มจฺจ เพราะยอมพรากชีวิตสัตว์, คำว่า มฏฺญ ก็เช่นเดียวกัน.
1254. สุตฺต. อีกอย่างหนึ่ง ลง รตฺย ปัจจัย หลัง มร ธาตุ.
- วคฺติ. ตามนัยอื่นของพระอรธกถาจารย์ทั้งหลาย ลง รตฺย ปัจจัย หลัง มร ธาตุ.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า มจฺจ เพราะจะต้องตาย, สัตว์ผู้เกิดมาแล้วอย่างนี้ ควรทำบุญไว้ให้
มาก. ในสูตรนี้ ควรจดจำตัวอย่างนี้ไว้ให้ดี. (เพราะ) ในที่ที่ควรจะ
กล่าวว่า "มจฺจา" กลับปรากฏว่า มีบทว่า "มาติยา" แทนที่ ดังในประโยค
ว่า กมฺมพฺนฺธฺ หิ มาติยา" (เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเผ่าพันธ์).
1255. สุตฺต. ลง ตฺย ปัจจัย หลัง ฐ ธาตุ ที่มี อ. เป็นบทหน้า.
- วคฺติ. ลง ตฺย ปัจจัย หลัง ฐ ธาตุ ที่มี อ. เป็นบทหน้า.
- อุทาหรณ. การสันในเบื้องบน ๆ ชื่อว่า อฺทฺธจฺจ.
1256. สุตฺต. อีกอย่างหนึ่ง ลง ญฺย ปัจจัย ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ หลัง อฺทฺธค
ศัพท์.
- วคฺติ. -
- อุทาหรณ. ภาวะแห่งการสันในเบื้องบน ชื่อว่า อฺทฺธจฺจ. บทว่า "อฺทฺธจฺจ" นี้ เป็นบท
ที่มีศัพท์อยู่ที่ท้าย.
1257. สุตฺต. หลัง กร ธาตุ ที่มี ฤ เป็น บทหน้าด้วย.

- วุตต. ลง ตย บัจจย หลัง กร ธาตุ ที่มี กุ เป็นบทหน้า.
 อุทาหรณ. การกระทำที่น่ารังเกียจ ชื่อว่า กุกุกจุจ.
1258. สุตต. อีกอย่างหนึ่ง ลง ญย บัจจย ในความหมายที่เป็นภาวสาธนะ หลัง กุกต ศัพท์.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. การกระทำที่น่ารังเกียจ ชื่อ กุกต, ภาวะแห่งการกระทำที่น่ารังเกียจ ชื่อว่า กุกุกจุจ.
1259. สุตต. ลง ช บัจจย หลัง อช และ สท ธาตุ.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. อช ธาตุ เป็นไปในความหมายว่า "ไป, ชักไป", การเป็นไป ชื่อว่า อชชา สท ธาตุ เป็นไปในความหมายว่า "แผ่ชาน, เป็นไป และสิ้นสุด", การสิ้นสุด ชื่อว่า สชชา.
1260. สุตต. ลง ตย บัจจย หลัง สต, นต และ นิติ ธาตุ.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. สจจ (ความจริง), นจจ (การพ้อนรำ), นิจจ (ความแน่นอน).
1261. สุตต. แปลง ก แห่ง กุกต ศัพท์ เป็น กุก แปลง อ เป็น อุ เพราะ ญย บัจจย.
 วุตติ. แปลง ก แห่ง กุกต ศัพท์ เป็น กุก และ แปลง อ เป็น อุ เพราะ ญย บัจจย อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. กุกุกจจ (ความรำคาญ).
1262. สุตต. แปลงที่สุดแห่งธาตุเป็น จ เพราะ ฉ บัจจย เป็นต้น.
 วุตติ. แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น จ เพราะ ฉ บัจจย เป็นต้น.
 อุทาหรณ. ความมัวเมา ชื่อว่า มจฉา, การได้ ชื่อว่า ลจฉา, การขีดเขียน ชื่อว่า รจฉา เป็นต้น.
1263. สุตต. แปลง ทย เป็น ชุช.
 วุตติ. แปลงพยัญชนะสังโยค คือ ทย เป็น ชุช.
 อุทาหรณ. การสิ้นสุด ชื่อว่า สชชา.

1264. สุตต. แปลง อู แห่ง มุส ธาตุ เป็น อ เพราะ ตุย และ ฎฎ บัจจัย.
 วุตติ. แปลง อู แห่ง มุส ธาตุ เป็น อ เพราะ ตุย และ ฎฎ บัจจัยอยู่เบื้อง-
 หลัง.
 อุทาหรณ. มจจุ, มฎฎ (ความตาย).
1265. สุตต. แปลง อู แห่ง ฐ ธาตุ เป็น อ เพราะ ตุย บัจจัย.
 วุตติ. แปลง อู แห่ง ฐ ธาตุ เป็น อ เพราะ ตุย บัจจัยอยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. การสัน ในเบื้องบน ชื่อว่า อุทุจจุ.
1266. สุตต. ลป กวิ บัจจัย หลัง ฎ, ฐ และ ภา ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. ลป กวิ บัจจัย หลัง ฎ, ฐ และ ภา ธาตุ เป็นต้น.
 อุทาหรณ. วิฎ (ผู้เป็นแฉ่ง), สยมฎ (ผู้เป็นเอง), อภิฎ (ผู้เป็นยิ่ง), สนุฐ
 (ผู้ทวันไหว), อุทุฐ (ผู้ทวันไหว), วิภา (แสงสว่าง), นิภา (รัศมี),
 สภา (ที่ประชุม), ปภา (แสงสว่าง), อาภา (รัศมี), กุชโค (งู),
 ตูรโค (ม้า). ยมุ ธาตุ เป็นไปในความหมายว่า "งคเว้น" เช่น
 วิโย (ผู้งคเว้น), มน ธาตุ เป็นไปในความหมายว่า "รู้" เช่น สุโม
 (ผู้รู้ดี), ตนุ ธาตุ เป็นไปในความหมายว่า "แผ่" เช่น ปริโต (ผู้แผ่ไป
 รอบ) เป็นต้น.
1267. สุตต. แปลงที่สุคธาตุ คือ จ และ ช เป็น ก และ ค เพราะบัจจัยที่เนื่องด้วย
 ณ อยู่เบื้องหลัง.
 วุตติ. แปลง จ และ ช แห่ง ธาตุ ที่ลงท้ายด้วย จ และ ช เป็น ก และ ค
 ตามลำดับ เพราะบัจจัยที่เนื่องด้วย ณ อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. อุจ ธาตุ เป็นไปในความหมายว่า "กล่าว", การกล่าว ชื่อว่า โอก,
 ปาโก (การหุง), เสโก (การรดน้ำ), โสโก (ความเศร้าโศก),
 วิเวโก (ความสงัด), จาโค (การสละ), โยโค (การประกอบ),
 โภโค (การบริโภคน้ำ), โรโค (โรค), ราโค (ความยินดี), ภาโค
 (การจำแนก), ภงุโค (การหัก), สงุโค (ความข้อง).
1268. สุตต. หลัง นุท ธาตุ เป็นต้น และหลังธาตุที่มี การิต บัจจัย แปลง ยุ บัจจัย
 เป็น อน และ อานน และแปลง ญว บัจจัย เป็น ออก และ อานน.

วตุคิ. หลัง นุท, สูท และ ชน ธาตุ เป็นต้น และหลัง ผนุท, จิติ และ อาณ
 ธาตุ เป็นต้น ที่มี การิต ปัจจัย แปลง ยุ ปัจจัย เป็น อน และ อานน
 และ ญว ปัจจัย เป็น อก และ อานนก ตามลำดับ ทั้งในกัตตุสาธนะ
 ภาวสาธนะ และกรณสาธนะ.

อุทาหรณ. กัตตุสาธนะ เช่น

ชื่อว่า ปนุทน เพราะบรรเทา, บทอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน. สูทโน
 (ผู้รค), ชนโน (ผู้เกิด), สวโน (ผู้ฟัง), ลวโน (ผู้ตัด), หวโน (ผู้
 บุษบา), ปวโน (ผู้ชำระ), ภวโน (ผู้มี), ญาโน (ผู้รู้), อสนโน (ผู้บริ-
 โภค), สมโน (ผู้สงบ).

ภาวสาธนะ เช่น

อันเขาย่อมบรรเทา ชื่อว่า ปนุทน, อันเขาย่อมราครด ชื่อว่า สูทน,
 อันเขาย่อมเกิด ชื่อว่า ชนน, อันเขาย่อมฟัง ชื่อว่า สวณ, อันเขาย่อมตัด
 ชื่อว่า ลวณ, อันเขาย่อมบุษบา ชื่อว่า หวณ, อันเขาย่อมชำระ ชื่อว่า ปวณ,
 อันเขาย่อมเป็นอยู่ ชื่อว่า ภวณ, อันเขาย่อมรู้ ชื่อว่า ญาณ, อันเขาย่อมกิน
 ชื่อว่า อสน, อันเขาย่อมสงบ ชื่อว่า สมณ, อันเขาย่อมรู้ ชื่อว่า สญฺชานน,
 อันเขาย่อมกล่าว ชื่อว่า กายน.

ธาตุที่ประกอบด้วย การิต ปัจจัย เช่น

อันเขาย่อมให้คินรน ชื่อว่า ผนุทปน, อันเขาย่อมให้คิด ชื่อว่า
 เจตปน, อันเขาย่อมส่งไป ชื่อว่า อาณปน.

ภาวสาธนะ ก็เช่นเดียวกัน

กรณสาธนะ เช่น

ชื่อว่า นุทน เพราะเป็นเครื่องบรรเทา, คำว่า สูทนํ (เครื่องราครด),
 ชนนํ (เครื่องผลิต), สวณํ (เครื่องฟัง), ลวณํ (เครื่องตัด), หวณํ
 (เครื่องบุษบา), ปวณํ (เครื่องฝัดข้าว), ภวณํ (เครื่องมือ), ชานนํ
 (เครื่องรู้), อสนํ (เครื่องบริโภค), สมณํ (เครื่องสงบ) ก็เช่นเดียวกัน.

กัตตุสาธนะ เช่น

ชื่อว่า นุทก เพราะบรรเทา, ชื่อว่า สุทก เพราะราตรด, ชื่อว่า
ชนก เพราะให้เกิด (บิดา), ชื่อว่า สววก เพราะฟัง, ชื่อว่า ลววก เพราะ
ตัด, ชื่อว่า ทววก เพราะบูชา, ชื่อว่า ปววก เพราะชำระ, ชื่อว่า ภววก
เพราะมี, ชื่อว่า ชานก เพราะรู้, ชื่อว่า อาสก เพราะกิน, ชื่อว่า อุปาสา
เพราะเข้าไปนั่งใกล้, ชื่อว่า สมก เพราะสงบ.

ธาตุที่ประกอบด้วย การิต ปัจจัย เช่น

ชื่อว่า อาณาปก เพราะส่งไป. คำว่า ฝนทาบโก (ผู้ให้คืนรน),
เจตยาปกโก (ผู้ให้คิด), สญฺชานนโก (ผู้ให้รู้) เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.

1269. สุตฺต.

ที่หะ สระที่สุดของ อิม, ย, ต, อมฺห, กิ, เอต และ สมาน ศัพท์ แปลง
อุ แห่ง หุส ธาตุ เป็น คุณ ได้บ้าง แปลง ท เป็น ร และแปลงที่สุดธาตุ
เป็น ส, กฺช และ อี.

วฺจฺต.

ที่หะ สระที่สุดของสรรพนามเหล่านั้น คือ อิม, ย, ต, อมฺห, กิ, เอต และ
สมาน, แปลง อุ แห่ง หุส ธาตุ เป็น คุณ, แปลง ท เป็น ร, แปลงที่
สุดธาตุ (หุส ธาตุ) เป็น ส, กฺช, และ อี ได้บ้าง. และในที่นี้ บทว่า
"คุณิ" ย่อมหมายถึง อี ด้วย เพราะท่านใช้คำว่า พฤทธิ อา เป็นต้น.
ในบทเหล่านั้น ด้วย อี อักษร เป็นต้น ท่านหมายถึง อิม ศัพท์, ด้วยการ
แสดงอักษรตัวเดียว คือ การแปลงเป็น ม อักษร ท่านหมายถึง อมฺห ศัพท์,
ด้วย เอ อักษร ท่านหมายถึง เอต ศัพท์, ด้วย ส อักษร ท่านหมายถึง
สมาน ศัพท์.

อุทาหรณ.

ชื่อว่า อีทิส เพราะเห็นบุคคลนั้นเหมือนบุคคลนี้, ชื่อว่า ยาทิส เพราะ
เห็นบุคคลนั้นเหมือนบุคคลใด. คำว่า ตาทิส (เช่นนั้น), มาทิส (เช่น
กับเรา), กิทิส (เช่นไร), เอทิส (เช่นนี้), สาทิส (เช่นกัน),
อีริส (เช่นนี้), ยาริส (เช่นใด), ตาริส (เช่นนั้น), มาริส (เช่น
กับเรา), กีริส (เช่นไร), เอริส (เช่นนี้), สาริส (เช่นกัน),
อีทิกฺโข (เช่นนี้), ยาทิกฺโข (เช่นใด), ตาทิกฺโข (เช่นนั้น), มาทิกฺโข
(เช่นกับเรา), กิทิกฺโข (เช่นไร), เอทิกฺโข (เช่นนี้), สาทิกฺโข (เช่น
กัน), อีที (เช่นนี้), ยาที (เช่นใด), ตาที (เช่นนั้น), มาที (เช่นกับ
เรา), กีที (เช่นไร), เอที (เช่นนี้), สาที (เช่นกัน) ก็เช่นเดียวกัน.

ก็ด้วยการใช้ จ ศัพท์ ท่านกล่าวแสดงความที่สระที่สุกแห่งศัพท์เหล่านั้น มี อิม และ ย เป็นต้น เป็น หิมะ ได้บ้าง เช่น อีทิกฺโข (เช่นนี้), ยาทิกฺโข (เช่นใด), ตาทิกฺโข (เช่นนั้น), มาทิกฺโข (เช่นกับเรา), กีทิกฺโข (เช่นไร), เอทิกฺโข (เช่นนี้), สาทิกฺโข (เช่นกัน), อีริทฺโข (เช่นนี้), สาริกฺโข (เช่นกัน), อิทิโส (เช่นนี้), สทิโส (เช่นกัน), สริโส (เช่นกัน), สริทฺโข (เช่นกัน).

1270. สุตต. ลง กุต ปัจจัย หลัง ภิ, มน, พุช และ ปุช ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. ลง กุต ปัจจัย หลัง ภิ, สุป, มิท, มน, พุช และ ปุช ธาตุ เป็นต้น.
 อุทาหรณ. ภิโต (กลัวแล้ว), สุตฺโต (หลับแล้ว), มิทฺโต (รักแล้ว), สมฺมโต (รู้แล้ว), สฺงกฺปิโต (คำริแล้ว), สมฺปาติโต (ให้ถึงแล้ว), อวธาริโต (ให้ตรงไว้แล้ว), พุทฺธ (รู้แล้ว), อิโต (ไปแล้ว), วิทฺโต (รู้แล้ว), ตกฺกิตฺโต (ตรึกแล้ว), ปุชฺชิโต (บูชาแล้ว), อปจายิตฺโต (นอบน้อมแล้ว), มานิตฺโต (นับถือแล้ว), อปจิตฺโต (นบนอบแล้ว), วนฺทิตฺโต (ไหว้แล้ว), สกฺกิตฺโต (สักการะแล้ว), ครุกฺกิตฺโต (เคารพแล้ว).
1271. สุตต. ลง ฤ ปัจจัย หลัง เวปฺ, สี, ทว และ วมุ ธาตุ ในความหมายว่า "เกิด".
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ความหวั่นไหว ชื่อว่า เวป, เกิดแล้วเพราะความหวั่นไวนั้น ชื่อว่า เวปฤ, การนอน ชื่อว่า สย, เกิดแล้วเพราะการนอนนั้น ชื่อว่า สยฤ, ความเร่าร้อน ชื่อว่า ทว, เกิดแล้วเพราะความเร่าร้อนนั้น ชื่อว่า ทวฤ, การอาเจียน ชื่อว่า วม, เกิดแล้วเพราะการอาเจียนนั้น ชื่อว่า วมฤ.
1272. สุตต. ลง ตฺติม ปัจจัย หลัง ภู, ฤ และ ทา ธาตุ.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ความมี ชื่อว่า ภวน, เกิดแล้วเพราะความมีนั้น ชื่อว่า โภตฺติม, การกระทำ ชื่อว่า กรณ, เกิดแล้วเพราะการกระทำนั้น ชื่อว่า กฤตฺติม, การให้ ชื่อว่า ทาน, เกิดแล้วเพราะการให้นั้น ชื่อว่า ทตฺติม.
1273. สุตต. ลง นิม ปัจจัย หลัง ฑุ ธาตุ.

- วตุติ. -
- อุทาหรณ. การบูชา ชื่อว่า อวหน, เกิดแล้วเพราะการบูชาขึ้น ชื่อว่า โธหาวิม.
1274. สุตต. ลง ปัจจัยเหล่านั้น หลังธาตุตัวอื่นบ้าง.
- วตุติ. ลง ฤ, ฤติ และ ฤติ ปัจจัย หลังธาตุตัวอื่นบ้าง, ฟังกันหา ธาตุเหล่านั้น. จริงอย่างนั้น ในคัมภีร์กัจจายนะ ท่านตั้ง อาทิ ศัพท์ ไว้ว่า "เวปฺสิทฺทวุมฺ- กุทาภูหฺวาทีหิ ฤฤติมฺณิมา นิพฺพตฺเต".
- อุทาหรณ. -
1275. สุตต. แปลง กร ธาตุ เป็น ฤ เพราะ ฤติ ปัจจัย.
- วตุติ. แปลง กร ธาตุ เป็น ฤ เพราะ ฤติ ปัจจัยอยู่เบื้องหลัง.
- อุทาหรณ. เกิดแล้ว เพราะการกระทำ ชื่อว่า ฤฤติ.
1276. สุตต. อีกอย่างหนึ่ง ลง อิม ปัจจัย หลัง ฤฤติ ศัพท์.
- วตุติ. อีกอย่างหนึ่ง ลง อิม ปัจจัย หลัง ฤฤติ ศัพท์.
- อุทาหรณ. การกระทำ ชื่อว่า ฤฤติ, เกิดแล้วเพราะการกระทำ ชื่อว่า ฤฤติ. ก็ในที่นี้ มีพระบาลีว่า "อาภปฺปํ สรฺกฤติ วา น รมฺญา สหิสมฺมาจเร" (ไม่พึงทำท่าทางหรือเสียงเหมือนพระราชา) เป็นตัวอย่าง, ฟังจากฏข้อนี้ไว้ให้ดี.
1277. สุตต. ลง อิม ปัจจัย ในการกระทำให้มีภาวะเช่นนั้น.
- วตุติ. เมื่อรู้การกระทำให้มีภาวะเช่นนั้น ลง อิม ปัจจัย หลังศัพท์ที่สำเร็จแล้ว หรือ หลังศัพท์ที่ยังไม่สำเร็จ.
- อุทาหรณ. อธิมา, มหิมา, ลหิมา. ก็ท่านออกเสียงว่า "ลหิมา" ด้วยอำนาจภาษา- สันสกฤต. ในคำเหล่านั้น การกระทำร่างกายของตนให้เป็นภาวะที่ละ- เอียดยิ่งเหมือนปรมาณูของท่านผู้มีฤทธิ์ ชื่อว่า อธิมา, ควรมีการวิเคราะห์ว่า การกระทำให้มีภาวะเหมือนอนุ ชื่อว่า อธิมา, การกระทำให้มีภาวะใหญ่ขึ้น ชื่อว่า มหิมา, การกระทำให้มีภาวะที่เบา ชื่อว่า ลหิมา, ลหิมา นั่นเอง คือ ลหิมา. บทเหล่านี้เป็นอดีตถीलึงค์.
1278. สุตต. เมื่อรู้การกระทำที่เป็นไปว่า "อหิ ปุพฺพํ" ลง อิก ปัจจัย.
- วตุติ. เมื่อรู้การกระทำที่เป็นไปอย่างนี้ว่า "เราจักไปก่อน เราจักไปก่อน" หรือว่า

"เราจักบำรุง เราจักบำรุง" ลง อิก ปัจจัย หลังศัพท์ว่า "อหิ อหิ".

อุทาหรณ. อหมหมิกา (ความจงหอง). บทนี้เป็นอิตถิลิงค์.

1279. สุตต. ในความถือตัว ลง ฌิก ปัจจัยหลัง ปุริส ศัพท์ ที่มี อโห เป็นบทหน้า.

วุตติ. ในความเย่อหยิ่ง และ ถือตัว ลง ฌิก ปัจจัย หลัง ปุริส ศัพท์ ที่มี อโห เป็นบทหน้า.

อุทาหรณ. อโหปุริสสิกา. บทนี้เป็นอิตถิลิงค์.

1280. สุตต. เมื่อกล่าวถึงเครื่องเล่นที่กำหนดเหมือนวัตถุนั้น ลง ลิก ปัจจัย หลัง ปุตุต ศัพท์ เป็นต้น.

วุตติ. เมื่อกล่าวถึงเครื่องเล่นที่กำหนดเหมือนวัตถุนั้น ลง ลิก ปัจจัย หลัง ปุตุต ศัพท์ เป็นต้น.

อุทาหรณ. ปุตุตลิกา (ตุ๊กตาเด็กชาย), ฐิตลิกา (ตุ๊กตาเด็กหญิง). บทเหล่านี้เป็นอิตถิลิงค์.

1281. สุตต. เมื่อมี น นิบาต ลง อานิ ปัจจัย ในการคำ.

วุตติ. เมื่อมี น นิบาต เป็นบทหน้า ลง อานิ ปัจจัย หลังธาตุทั่วไปได้ ในความหมายที่รู้กันว่าเป็นการคำ.

อุทาหรณ. อคมานิ เต ชมุม เทโส (คนเลว ท่านไม่ควรไปสถานที่นั้น), อธิบายว่า "ลามก ปุริส เทโส ตยา น กนุตพุโพ" (คนชั่ว ท่านไม่ควรไปสถานที่นั้น). อกรานิ เต ชมุม กมุมิ (คนเลว ท่านไม่ควรทำกรรมนี้), อธิบายว่า "ลามก ปุริส อหิ กมุมิ ตยา น กตตพุพ" (คนชั่ว ท่านไม่ควรทำกรรมนี้). ในคำเหล่านี้ เป็นกัมมธารยสมาส คังนี้ น คมานิ เป็น อคมานิ, น กรานิ เป็น อกรานิ. หากมีคำถามว่า กับที่มี อานิ อยู่เบื้องหลัง ในที่นี้ เป็นลิงค์ไหนใน 3 ลิงค์, ประกอบวิภคตินไหนใน 7 วิภคติ, เป็นวณะไหนใน 2 วณะ ควรตอบว่า บทที่มี อานิ ปัจจัย อยู่เบื้องหลังเป็นได้ทุกลิงค์ เพราะไม่ได้กำหนดไว้ใน 3 ลิงค์, ประกอบด้วยปฐมา-วิภคตินั้น, ในวิภคติทั้ง 7 เป็นได้ทั้งเอกวณะและพหุวณะ ในวณะทั้ง 2, เป็นได้ดังนี้ เช่น อคมานิ เต ชมุม เทโส. อคมานิ เต ชมุม นานา-เทสา. อคมานิ เต ชมุม ราชธานี. อคมานิ เต ชมุม ราชธานีโย.

อกมานิ เต ชมุมนคร. อกมานิ เต ชมุมนครานิ. อกรานิ
 เต ชมุมนกมม. อกรานิ เต ชมุมนกมมานิ. อกรานิ เต
 ชมุมนชญา. อกรานิ เต ชมุมนชญา. อกรานิ เต ชมุมน
 กุมภ. อกรานิ เต ชมุมนกมุภโย. ก็ในที่นี้ ควรกล่าวคำนี้ด้วย.
 ควรกล่าวว่่า บทที่มี อานิ ปัจจัยอยู่เบื้องหลัง เป็นบทเช่นเดียวกับ อัพย-
 ศัพท์ ซึ่งเป็นได้ทั้ง 3 ลิงค์ เหมือนศัพท์นี้ คือ เสยโย ซึ่งเป็นได้ 3 ลิงค์
 อย่างนี้เช่น เสยโย อมิตโต. เอสาว ปุชนา เสยโย. เอกาท
 ชีวิต เสยโย. บทเหล่านี้ไม่ต้องแจกวิภคิตี ทั้งวณะก็ไม่ต่างกัน ควร
 จำกฎข้อนี้ไว้ให้ดี. เมื่อไม่มี น นิบาต ก็ไม่ลง อานิ ปัจจัย เช่น วิปคิตี
 เต (ท่านจะพบความวิภคิตี). เมื่อไม่เป็นการคำ ก็ไม่ลง อานิ ปัจจัย เช่น
 อกคิตี เต. (ท่านมีอกคิตี).

1282. สุตต. ลง กุชตุตฺตํ ปัจจัย หลัง เอก ศัพท์ เป็นต้น ในความหมายว่า "ครั้งคราว".
 วุตติ. หลังการนับว่า หนึ่ง, สอง, สาม, สี่ เป็นต้น ลง กุชตุตฺตํ ปัจจัย ในความ
 หมายถึงว่า "ครั้งคราว".
 อุทาหรณ. ครั้งเดียว ชื่อว่า เอกกุชตุตฺตํ. สองครั้ง ชื่อว่า ทวิกุชตุตฺตํ. สามครั้ง ชื่อว่า
 ติกุชตุตฺตํ. สี่ครั้ง ชื่อว่า จตุกุชตุตฺตํ เป็นต้น. ก็ในที่นี้ พึงทราบความหมาย
 ด้วยอำนาจแห่งทุตติยาวิภคิตัพพวณะว่า "ตโย วาเร เปเสสิ" (ส่งไปสามครั้ง)
 ในประโยคเป็นต้นว่า "ติกุชตุตฺตํ ปุริเส เปเสสิ" (ส่งพวกบุรุษไปสามครั้ง).
1283. สุตต. อีกอย่างหนึ่ง ลง กุชตุตฺตํ ปัจจัย ในความหมายว่า "จำแนก" ได้บ้าง.
 วุตติ. อีกอย่างหนึ่ง หลัง เอก ศัพท์ เป็นต้น ลง กุชตุตฺตํ ปัจจัย ในความหมาย
 แห่ง ธา ศัพท์ ได้บ้าง. ก็ในที่นี้ความหมายว่า "จำแนก" ชื่อว่า "ธาตถ" เพราะ
 ธา ปัจจัย เป็นไปในความหมายว่า "จำแนก".
 อุทาหรณ. พระปันตกเนรมิตตนเอง หนึ่งพันครั้ง. ครั้งเดียว สองครั้ง เป็นต้น. ใน
 บทเหล่านั้น บทว่า สหสสุกุชตุตฺตํ ควรทำความเข้าใจว่า เนรมิตตนเอง
 โดยพันส่วน. จริงอย่างนั้น ท่านแสดงประโยคที่ประกอบด้วย ธา ศัพท์
 ไว้ว่า "แม้คนคนเดียว ก็เป็นคนจำนวนมากได้". แต่โดยความหมาย
 ก็คือ เนรมิตตนเองหนึ่งพัน. จริงอย่างนั้น ประโยคที่เป็นทุตติยาวิภคิตี
 ย่อมปรากฏว่า "เอกเมกา กุมาริณฺณทิวเสน สตี สตี อตฺตภาเว"

อภินิมิตินิ" (นางหนึ่ง ๆ เนรมิตอักษณางละหนึ่งร้อย ด้วยสามารถเป็น
เพศนางกุมาริกาเป็นต้น). แม้กฎข้อนี้ ก็ควรจำไว้ให้ดี.

1284. สุตต. ในมคธอื่น หลัง เอก ศัพท์ เป็นต้น แปลง สกิ ศัพท์ เป็น กุชตุตฺ.
 วุคฺติ. ในมคธอื่นของครูทั้งหลาย หลังจำนวนนับว่า หนึ่ง, สอง, สาม, สี่, ห้า,
 หก, เจ็ด, แปด, เก้า, สิบ เป็นต้น แปลง สกิ ศัพท์ เป็น กุชตุตฺ เหมือน
 คำที่ยกมาแล้วว่า เอกกุชตุตฺ (ครั้งเดียว) ทวิกุชตุตฺ (สองครั้ง) เป็นต้น.
 เอกสุส สกิ เอกกุชตุตฺ ดังนี้ ท่านกล่าวว่า เป็นตปฺปริสสมาส. ก็โดยนัยนี้
 ท่านได้วิเคราะห์ไว้ว่า "ทวินัน สกิ ทวิกุชตุตฺ ๆ เปฯ ทสนัน สกิ
 ทสกุชตุตฺ". ก็ในที่นี้ สกิ ศัพท์ มีความหมายว่า "นิคหน้อย" มีความหมาย
 ว่า "เล็กน้อย" ดังในประโยคเป็นต้นว่า "สกิ เทว สุตโสสม สพุภ
 โหติ สมากโม" (ข้าแต่สมมุติเทพผู้ทรงพระนามว่าสุตโสสม การสมากม
 กับสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมมีนิคหน้อย) และ "สมฺปเว เชนฺติ. วา เตน สกิ
 ปิตาว มาณวา" (มาณพทั้งหลายค้มนิคหน้อยเท่านั้น ย่อมสิ้นเพราะลม).
 เพราะว่า ความหมายของ สกิ ศัพท์นั้นคือ เอกวาริ (ครั้งเดียว). ก็เพราะ
 มีความหมายว่า "เอกวาริ" ฉะนั้น เมื่อกล่าวว่า "เอกสุส สกิ" ควรมี
 ความหมายว่า "เอกสุส เอกวาริ" เมื่อกล่าวว่า "ทสสุส สกิ" ควรมี
 ความหมายว่า "ทสสุส เอกวาริ". จริงอย่างนั้น คำว่า "สกิ" มีความ
 หมายถึงว่า "ครั้งเดียว" คำว่า "อสกิ" มีความหมายว่า "ไม่ใช่ครั้งเดียว".
 ข้อนี้ ควรพิจารณาให้ดี.

อุทาหรณ. -

1285. สุตต. แปลง อุน แห่ง สุน ศัพท์ เป็น โอน, วาน, อุวาน, อุณ, อุนช, อุณ, อา
 และ อาน.
 วุคฺติ. แปลง อุน แห่ง สุน ศัพท์ เป็น โอน, วาน, อุวาน, อุณ, อุนช, อุณ, อา
 และ อาน.
 อุทาหรณ. โสโณ, สุวาโน, สุวาโน, สฺโณ, สุนโข, สฺโณ, สา, สาโน (สุนฺช).
 ก็ในที่นี้ ด้วยสามารถเป็นศัพท์ที่สร้างรูปคำได้ (แยกส่วนได้, สร้างได้) จึง
 มีการวิเคราะห์ว่า "ชื่อว่า โสณ เพราะพัง คือ ไป". คำว่า สุวาโน

เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.

1286. สุตต. อีกอย่างหนึ่ง ลง โธณ ปัจจัย เป็นต้น หลัง สุ ธาตุ.
 วุตติ. อีกอย่างหนึ่ง ลง โธณ, วาน และ อุวาน ปัจจัย เป็นต้น หลัง สุ ธาตุ
 ในความหมายว่า "ฟัง".
 อุทาหรณ. ชื่อว่า โสณ เพราะฟังคำของเจ้าของ. คำว่า สุวาน, สุวาน (สุนัข)
 เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.

ในที่นี้ ไม่ได้แปลง ตรุณ ศัพท์ เป็น สุต เหมือนอย่างในกัจจายนะ
 (กัจจายนะ สุตที่ 648) (แต่) ปณฺธิต ศัพท์ เป็นต้น สามารถใช้แทน
 อีร ศัพท์ ได้.

สุต และ ตรุณ ศัพท์ เป็นต้น มีอยู่โดยความเป็นปกติแยกจากกัน วิธี
 การเปลี่ยนเสียงท้ายเช่นนี้ ไม่น่าเป็นไปได้.

1287. สุตต. แปลง อุว แห่ง ยุว ศัพท์ เป็น อุวาน, อุณ และ อุณ ได้บ้าง.
 วุตติ. แปลง อุว แห่ง ยุว ศัพท์ เป็น อุวาน, อุณ และ อุณ ได้บ้าง.
 อุทาหรณ. ยุวาน, ยูโน, ยูโน ติฏฐติ (ชายหนุ่มยืนอยู่). แต่บางทีก็ไม่แปลง เช่น
 ททโร ยุวา นาติพฺรทา (ททระ คือ คนหนุ่ม ไม่ใช่ผู้ใหญ่).
1288. สุตต. ลง ณฺ, ยู และ ต ปัจจัย ในปัจจุบันกาล และอดีตกาล.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. การุ (ช่าง), วายุ (ลม), ภูติ (อมนุษย์).
1289. สุตต. ลง ณี และ ณี ปัจจัย หลัง กม ธาตุ เป็นต้น ในอนาคตกาล.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. การไป เป็นปกติของบุคคลใด บุคคลนั้น ชื่อว่า กามี (ผู้มีการไปเป็นปกติ),
 คำว่า ภาสี (ผู้มีการแบ่งปันเป็นปกติ), ทสฺสาวี (ผู้มีการเห็นเป็นปกติ),
 ปฏฐาญี (ผู้มีการดำรงอยู่เป็นปกติ) ก็เช่นเดียวกัน.
1290. สุตต. ลง ณฺ และ ต ปัจจัย หลัง กร ธาตุ เป็นต้น ในการกระทำ.
 วุตติ. เมื่อรู้ว่าเป็นการกระทำ ลง ณฺ และ ต ปัจจัย หลังธาตุทั้งหลาย ในอนาคตกาล.

- อุทาหรณ. ชื่อว่า การก เพราะจักกระทำ, ชื่อว่า โภคตา เพราะจักกิน.
1291. สุตต. ประกอบจตุตถวิภักติ ในการกล่าวถึงภาวะ.
 วุตติ. เมื่อกล่าวถึงกริยา คือ ภาวะ ประกอบจตุตถวิภักติ หลังศัพท์ที่เป็นภาวสาธนะ
 ในอนาคตกาล.
- อุทาหรณ. การหุง ชื่อว่า ปาก, ย่อมไปเพื่อการหุง, การบริโภค ชื่อว่า โภค, ย่อมไป
 เพื่อการบริโภค, การพ้อนรำ ชื่อว่า นัจจ, ย่อมไปเพื่อการพ้อนรำ.
1292. สุตต. เมื่อมีกรรมเป็นบทหน้า ลง ณ ปัจจัย.
 วุตติ. เมื่อมีกรรมเป็นบทหน้า ลง ณ ปัจจัย ในอนาคตกาล.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า นครการ เพราะจักสร้างพระนคร, ชื่อว่า สาลิลาว เพราะจักเกี่ยว
 ข้าวสาลี, ชื่อว่า ธัญญาป เพราะจักหว่านข้าวเปลือก, ชื่อว่า โภคทาย
 เพราะจักให้โภคะ, ชื่อว่า สินธูปาย เพราะจักค้ำน้ำ.
1293. สุตต. ลง สุตฺ, นุตฺ, มาน และ อาน ปัจจัย ในเนื้อความที่เหลือ.
 วุตติ. เมื่อมีกรรมเป็นบทหน้า ลง สุตฺ, นุตฺ, มาน และ อาน ปัจจัย ในเนื้อความ
 ที่เหลือ ในอนาคตกาล.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า กมฺมํ กริสฺสํ, กมฺมํ กโรนฺโต, กมฺมํ กุรฺมาโน, กมฺมํ กราโน
 เพราะจักทำงาน. ชื่อว่า โภชนํ ภุชฺชิสฺสํ, โภชนํ ภุชฺชนฺโต, โภชนํ
 ภุชฺชมาโน, โภชนํ ภุชฺชาโน เพราะจักบริโภค โภชนะ. ชื่อว่า ขาหนํ
 ขาหิสฺสํ, ขาหนํ ขาหฺนฺโต, ขาหนํ ขาหฺมาโน, ขาหนํ ขาหฺาโน เพราะ
 จักเกี่ยวกินของที่ควรเกี่ยว. ชื่อว่า มคฺคํ จริสฺสํ, มคฺคํ จรฺนฺโต, มคฺคํ
 จรฺมาโน, มคฺคํ จราโน เพราะจักเที่ยวไปสู่หนทาง. ชื่อว่า ภิกฺขํ ภิกฺขิสฺสํ,
 ภิกฺขํ ภิกฺขฺนฺโต, ภิกฺขํ ภิกฺขฺมาโน ภิกฺขํ ภิกฺขฺาโน เพราะจักขอภิกษา
1294. สุตต. ลง ณ ปัจจัย หลัง กม ธาตุ เป็นต้น ในเวลาที่ไม่ได้กำหนด.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ชื่อว่า สมฺโพธคามิ เพราะถึงปัญญาเป็นเครื่องรู้พร้อม กล่าวคือ มรรคสี่
 ได้แก่ ธรรมะ, ชื่อว่า กามโภคิ เพราะบริโภคกาม ได้แก่ บุรุษ.
1295. สุตต. ลง ต ปัจจัย หลัง ฉท ธาตุ เป็นต้น.

- วตุติ. ลง ต ปัจจัย หลัง ฉท, จินต, ส, นี, วิท, ปท, ตบ, ยต, ยติ, อท, ยุช, วตุ, มิต, มา, ปุ, กล, วร, เวป, คุป และ ทา ธาตุ เป็นต้น.
- อุทาหรณ. จตุต์ (ร่ม), จิตต์ (ความคิด), สุตต์ (ค้าย, สูตร), เนตุต์ (ตา) ปวิตต์ (ความสะอาด), ปตุต์ (ใบไม้), ตนตุต์ (ค้าย, เชือก), ยตุต์ (ความพยายาม), ยนตุต์ (เครื่องยนต์), อตุต์ (ตนเอง), โยตุต์ (เชือก), วตุต์ (ข้อปฏิบัติ), มิตุต์ (เพื่อน), มตุตา (การนับ), ปตุโต (บุตร), กลตุต์ (ภรรยา), วรตุต์ (เชือกหนัง), เวตุต์ (หวาย), โคตุต์ (โคตร), ทาตุต์ (เกี่ยว). ก็ในพระบาลี ย่อมไม่ปรากฏคำเป็นต้นว่า "จตุร์, โคตุร์" แม้สักคราวเดียว, แต่ในบทว่า "โคตุรภู" ต ย่อมเปลี่ยนเป็น ตูร เพราะเป็นคำสมาส หรือ แม้ในคำเป็นต้นว่า "อตุรโซ" เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.
1296. สุตต. ครูทั้งหลายกล่าวว่า ลง ตฺรณฺ ปัจจัย ด้วย.
- วตุติ. ครูทั้งหลายกล่าวว่า ลง ตฺรณฺ ปัจจัย หลัง ฉท และ จินต ธาตุ เป็นต้น ในมติของครูทั้งหลายเหล่านั้น เป็น จตุร์ (ร่ม), จิตฺ (ความคิด) โสตุร์ (หู), เนตุร์ (ตา), ปวิตฺ (ความสะอาด), ปตุร์ (ใบไม้), ตนตุร์ (ค้าย), ยตุร์ (ความพยายาม), ยนตุร์ (เครื่องยนต์), อตุร์ (ตนเอง), โยตุร์ (เชือก), วตุร์ (ข้อปฏิบัติ), มิตุร์ (เพื่อน), มตุรา (การนับ), ปุโตุร (บุตร), กลตุร์ (ภรรยา), วรตุร์ (เชือกหนัง), เวตุร์ (หวาย), โคตุร์ (โคตร), ทาตุร์ (เกี่ยว) เป็นต้น.
1297. สุตต. หลัง วท ธาตุ เป็นต้น ลง ฌิตฺ ปัจจัย ในความหมายว่า "หมู่คณะ".
- วตุติ. -
- อุทาหรณ. หมู่แห่งนักคนตรี ชื่อว่า วาทิตฺ, คำว่า จาริตฺ (หมู่แห่งผู้ประพฤติ), วาริตฺ (หมู่แห่งผู้ป้องกัน) เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.
1298. สุตต. ลง คฺติ และ ติ ปัจจัย หลัง มิต ธาตุ เป็นต้น.
- วตุติ. -
- อุทาหรณ. เมคฺติ (ความรัก, ความเอ็นดู), ปคฺติ (ส่วนบุญ), รคฺติ (กลางคืน), คนคฺติ (แบบแผน), ธาติ (ที่เลี้ยง).

1299. สุตต. ลง ทฬ และ ฏฐ ปัจจัย หลัง อสุ และ รนช ธาตุ.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. อุทฺโฒ (ความร้อน, อุฐ), ฏฐฺโฐ (แวนแคว้น), ในประโยคที่ว่า "รฏฐญฺ-
 จาปิ วินสฺสตุ" (ขอแวนแคว้นจงพินาศ) รฏฐ คัพท์ เป็นนบุงสกลิงค์.
1300. สุตต. ในมคธอื่น แปลง หัส เป็น ทฬ.
 วุตติ. ครุทั้งหลายกล่าววว่า แปลง หัส ธาตุ เป็น ทฬ.
 อุทาหรณ. ทฬฺโฒ (ไหม้แล้ว), (แต่) ที่มาของ ทฬ คัพท์ สำเร็จด้วยอำนาจ ทฬ
 ธาตุ ในความหมายว่า "เผาไหม้" หาได้สำเร็จด้วยอำนาจ หัส ธาตุไม่.
1301. สุตต. ลง ถ ปัจจัย หลัง สฺ, ฏ และ อส ธาตุ (และ) แปลง อ, อุ และ อส
 เป็น อค.
 วุตติ. ลง ถ ปัจจัย หลัง สฺ, ฏ และ อส ธาตุ, แปลง อ, อุ และ อส แห่งธาตุ
 เหล่านั้น เป็น อค.
 อุทาหรณ. สตุถิ (ตำรา, อาวุธ), วตุถิ (ผ้า), อตุถิ (ประโยชน์).
1302. สุตต. ลง ฐ, ท, อิห, ก และ อิริ ปัจจัย หลัง รนช และ อุหิ ธาตุ เป็นต้น
 ในที่บางแห่ง ลบ ช และ ท ด้วย.
 วุตติ. ลง ฐ, ท, อิห, ก และ อิริ ปัจจัย หลัง รนช, อุหิ และ อิหิ ธาตุ เป็นต้น
 ในที่บางแห่งลบ ช และ ท ด้วย.
 อุทาหรณ. รนฺธิ (รู, ช่อง), สมฺหฺโท (ทะเล), อินฺโท (ผู้เป็นใหญ่), จนฺโท (พระ-
 จันทร), มนฺโท (น้อย), ชนฺโท (น้อย, คนเลว), จินฺโท (ช่อง),
 รุหฺโท (คูร้าย), หลินฺโท (ขัดสน, ความยากจน), สุกฺกั (ข้าว, ความ-
 เศร้า), ปกฺกั (สุก), วชิรฺ (เพชร) เป็นต้น.
1303. สุตต. ลง อ และ อिय ปัจจัย หลัง หร ธาตุที่มี ปฏิ เป็นบหน้า แปลง สระ
 แห่ง ห เป็น เอ, อี และ อา.
 วุตติ. ลง อ และ อिय ปัจจัย หลัง หร ธาตุ ที่มี ปฏิ เป็นบหน้า, แปลง สระ
 แห่ง ห เป็น เอ, อี และ อา.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ปาฏิเทร เพราะนำไป ซึ่งซ้ำอีก คำว่า ปาฏิหิร, ปาฏิหารिय
 (ปาฏิหาริย์) ก็เช่นเดียวกัน.

1304. สุตต. ในมคตินั้น แปลง หิ ธาตุ หลัง ปฎิ เป็น เทรณ และ ทิเรณ.
 วุตติ. ครุทั้งหลายมีมติให้ แปลง หิ ธาตุ หลังอุปสรรคว่า ปฎิ เป็น เทรณ และ ทิเรณ.
 อุทาหรณ. ปาฏิเทร, ปาฏิทิเร (ปาฏิหาริย์).
1305. สุตต. ลง ก ปัจจัย หลัง กหิ ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. ลง ก ปัจจัย หลัง กหิ, ขหิ และ วหิ ธาตุ เป็นต้น.
 อุทาหรณ. กณฺโห (ลูกศร), ขณฺโห (ระฆัง), วณฺโห (ข้าว), กรณฺโห (ชวก), มณฺโห (ประคัม, น้ำปูนใส), สณฺโห (หมู, กอง, ดง), กุญฺโห (โรคเรื้อน), ภณฺโห (สิ่งของ), ปณฺโหโก (บัณฑิต), ทณฺโห (ไม้เท้า, อาชญา), รณฺโห (นักเลงสุรา), วิตณฺโห (คำพูดตรงกันข้าม, คำพูดให้หลงเชื่อ), อิลินฺโห (ย่ำยี), จณฺโห (คร่ำย), คณฺโห (แผล, ฝี), อณฺโห (ไข), ลณฺโห (กุด, อัจฉริยะ), เมณฺโห (แพะ), เอรณฺโห (ต้นระหุ่ง) ชณฺโห (ท่อน, น้ำอ้อยก้อน), เป็นต้น, ยังมีศัพท์อื่น ๆ อีก.
1306. สุตต. (ลง ก ปัจจัย) หลัง ขาห ธาตุ และ แปลง ขาห เป็น ขนฺธ.
 วุตติ. ลง ก ปัจจัย หลัง ขาห ธาตุ เป็นต้น และ แปลง ขาห ธาตุ เป็น ขนฺธ.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า ขนฺธ เพราะถูกทุกขในสงสาร มี ชาติ ชรา และมรณะ เป็นต้น เกี่ยววกัน.
1307. สุตต. ในมคตินั้น แปลง ขาห อม และ คม ธาตุ เป็น ขนฺธ อนฺธ และ กณฺธ
 วุตติ. ในมติของครุทั้งหลาย มีสูตรพร้อมทั้งคำอธิบายว่า แปลง ขาห ธาตุเป็น ขนฺธ, อม ธาตุ เป็น อนฺธ และ คม ธาตุ เป็น กณฺธ และลง ก ปัจจัย.
 อุทาหรณ. ในสูตรนี้ มีอุทาหรณ์ดังนี้ ขนฺโธ (กอง), อนฺโธ (บอด, มืด), กณฺโธ (กลืน), คำว่า ขนฺธโก, อนฺธโก, กณฺธโก ก็เช่นเดียวกัน. ในอุทาหรณ์เหล่านี้ อนฺธ ศัพท์ ย่อมสำเร็จด้วยอำนาจแห่ง อนฺธ ธาตุ ในความหมายว่า "มืด, บอด" และ กณฺธ ศัพท์ ย่อมสำเร็จด้วยอำนาจแห่ง กณฺธ ธาตุ ในความหมายว่า "แสดงให้ปรากฏ".
1308. สุตต. ลง อล ปัจจัย หลัง ปฎิ ธาตุ เป็นต้น.

๖๓๓. ลง อล ปัจจัย ที่ตำแหน่งหลัง หลัง ปฏ, กล และกฤษ ชาติ เป็นต้น และหลังศัพท์.
- อูทาทรณ. ชื่อว่า ปฏล (แผ่นผ้า, หลังกา, ผาปัด), เพราะเพียงพอ ในแผ่นผ้า. บทอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน เช่น กลล (เปลือกกตม), กฤษล (กฤษ) กทล (ต้นกล้วย), ภคณล (โรคริสีควง), เมชล (สายรัดเอว, เข็มขัด), วกทล (เปลือกไม้), ตกทล (ยางไม้, ยางรัด), ปลลล (สระน้อย), สทล (หญ้าแพรก), มุลล (รากเง่า), พิลล (เกลือสินเธาว์), วิทล (หกรการ, ต้นยา), จณทล (จันทาล), ปญจาล (ชาวปัญจาละ), วาล (น้ำ, สัตว์ร้าย), วสโล (คนถ้อย), ปจโล (ผู้ทวนไทว), มจโล (ขโมย), มุสโล (สาก), โคตุโล (หมาจิ้งจอก, วงศ์ตระกูล), ปุโล (กว้าง, หนา), พุโล (มาก), พุล (มาก), มงคล (มงค), พทล (หนา, มาก), กมพล (ผ้าขนสัตว์), สมพล (เสบียง), พิลล (เกลือสินเธาว์), อุกคล (กลอนประศู) เป็นต้น, ยังมีศัพท์อื่น ๆ อีก.
1309. สุตต. แปลง ปุถ ศัพท์ เป็น ปุตุ และ ปด.
๖๓๓. แปลง ปุถ ศัพท์ เป็นปุตุ และ ปด.
- อูทาทรณ. ปุตุวี (แผ่นดิน), ปดโม (ที่หนึ่ง), ปุตุชชโน (ปุตุชน), เป็น ปดวี (แผ่นดิน) บ้าง.
1310. สุตต. แปลง อู แห่ง อูว เป็น อ.
๖๓๓. แปลง อู แห่ง อูว เป็น อ.
- อูทาทรณ. ปุตุวี (แผ่นดิน).
1311. สุตต. แปลง อู แห่ง ปุถ เป็น อ แปลง ติ เป็น ฐ.
๖๓๓. แปลง อู แห่ง ปุถ ศัพท์ เป็น อ และ แปลง ติ เป็น ฐ.
- อูทาทรณ. ปฐวี (แผ่นดิน).
1312. สุตต. ลง อม ปัจจัย หลัง ปฐ ศัพท์.
๖๓๓. ลง อม ปัจจัย หลัง ปฐ ศัพท์ ซึ่งแปลงมาจาก ปุถ ศัพท์.
- อูทาทรณ. ปฐโม โส ปรากโว (นั่นเป็นความเสื่อมชั้นแรก).

1313. สุตต. ลง ตุ และ ทุ ปัจจัย หลัง สส ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. ลง ตุ และ ทุ ปัจจัย หลัง สส, ทส และ อท ธาตุ เป็นต้น.
 อุทาหรณ. สตุต (ศัตครู), ททุ (โรคกลาง), อทุ (เรื้อนจำ), มทุ (คนเมา).
1314. สุตต. ลง อีวร ปัจจัย หลัง จิ ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. จีวร (จีวร), ปิวโร, ปิวรี (อ้วน, สมบูรณ์).
 ก็ในที่นี้ พึงทราบศัพท์ว่า ปิวร เป็นไปในความหมายว่า "เต่า, อ้วน".
1315. สุตต. ลง อิ ปัจจัย หลัง มุน ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. มุนิ (มุนี), ยติ (ความพยายาม), อคฺคิ (ไฟ), ปติ (เจ้านาย, สามี),
 กวิ (กวี), สฺจิจิ (ความสะอาด), รุจิจิ (ความพอใจ, ความรุ่งเรือง),
 มหาลิ (มหาลี), ภทฺทาลิ (ภิกษุ ชื่อ ภทฺทาลิ), มณิ (แก้วมณี), ก็คำว่า
 "มณิ" ในที่นี้ได้แก่ แก้วมณี 24 อย่าง คือ วชิโร (เพชร), มหานีโล
 (แก้วมทานิล) อินฺทนีโล (แก้วอินทนิล), มรกฺกโฏ (แก้วมรกต), เวฬุริโย
 (แก้วไพฑูรย์), ปทุมฺราโค (แก้วปทุมราค), ปุสฺสฺราโค (แก้วบุษราคัม),
 กกุเกตฺโน (แก้วกักเกตน), ปุโลโก (แก้วบุโลก), วิมโล (แก้ววิมล),
 โลหิตตงฺโก (ทับทิม), ผลิโก (แก้วผลึก), ปวาโพ (แก้วประพาฬ),
 โชติโร (แก้วโชติรส), โคมุตฺตโก (แก้วโคมุตตก), โคมเทโก (แก้ว-
 โคมเทก), โสคนฺธิโก (แก้วโสคันธิก), มุตฺตา (แก้วมุกดา) สงฺโข (สังข์),
 อณฺุชนมฺุโล (แก้วอัญชนมุล), ราชวฺุโฏ (แก้วราชวัฏ), อมตฺสฺโก (แก้วอม-
 ตังสุก), ปิยโก (แก้วปิย) และ พุราหฺมณฺิ (แก้วพราหมณี).
1316. สุตต. ลง อูร ปัจจัย หลัง วิธ ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. เวทฺุโร (นักปราชญ์), วลฺุโร (เนื้อแห้ง), มสฺุโร (เบาะ, แก้วมณี,
 ถั่วราชา), สินฺทฺุโร (สารหนูแดง, ซาด), ทฺุโร (ไถล), กฺุโร (หม้อข้าว),
 กปฺุโร (การบูร, ฝ่ามือ), มยฺุโร (นกยูง), อุนฺทฺุโร (หนู), ชชฺุโร
 (อินทผลัม), กุรุโร (ผู้แข็งแกร่ง, ผู้หยาบคาย).

1317. สุตต. ลง ฌ, นุ และ ตุ ปัจจัย หลัง ทน ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ทนุ (คาง), ภานุ (ดวงอาทิตย์), เรณุ (ละออง, รุลี), ชาณุ (ตอ),
 อณุ (อณู), เวณุ (ไม้ไผ่), เชนุ (แม่โคนม), ธาตุ (ธาตุ) เสตุ
 (สะพาน), เกตุ (ธง), เทตุ (เทศ).
1318. สุตต. ลง ฐ ปัจจัย หลัง กุญ ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. กุญโร (โรคเรื้อน), โกฎโร (ท้อง, กระทบะ, ยุง), กุญร์ (ไม้ฟัน).
1319. สุตต. ลง อุตฺส, นุส และ อิส ปัจจัย หลัง มนุ, ปุร, สฺณ, กุส และ อิล
 ธาตุ เป็นต้น.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. มนุสฺโส, มานุสฺ (มนุษย์), ปุริสฺ (บุรุษ), สฺณิสฺสา (ลูกสะใภ้), กรีสฺ
 (อุจจาระ), สิริสฺ (ไม้ซีก), อิลิสฺ (หมี, ห้วนไหว), อลิสฺ
 (ผู้สามารถ), มหิสฺ (กระบือ), สีสฺ (ศิระ), กิสฺ (ผอม, บาง).
1320. สุตต. ลง ตุ ปัจจัย หลัง อร ธาตุ แปลง อร เป็น อุ เพราะ ตุ ปัจจัย.
 วุตติ. ลง ตุ ปัจจัย หลัง อร ธาตุ แปลง อร ธาตุ เป็น อุ เพราะ ตุ
 ปัจจัย อยู่เบื้องหลัง.
 อุทาหรณ. ชื่อว่า อุตฺ เพราะกิจที่ถึงแล้วนั้น ๆ เป็นไป คือ หมุนไป.
1321. สุตต. ลง รุณ ปัจจัย หลัง กร และ กิร ธาตุ.
 วุตติ. -
 อุทาหรณ. ชื่อว่า กรุณา เพราะกระทำ คือ กระทำความหวั่นไหวในใจของสาธุชน
 ทั้งหลาย เมื่อบุคคลอื่นมีความทุกข์เกิดขึ้น. คังนั้น ชื่อว่า กรุณา เพราะ-
 ย่อมกระทำความหวั่นไหวในใจของคนดีทั้งหลาย เมื่อบุคคลอื่นมีความทุกข์
 เกิดขึ้น, (หรือ) ชื่อว่า กรุณา เพราะเกลี่ยออก คือ ชักออกไปซึ่งทุกข์ของ
 ผู้อื่น.
1322. สุตต. ลง ณ ปัจจัย หลัง รุติ ธาตุ ที่มี ก ศัพท์ เป็นบทหน้า (และ) ลบ ธ

เพราะ ฅ บัจจัย.

วตุติ ลง ฅ บัจจัย หลัง รุธิ ธาตุ ที่มี ก ศัพท์ เป็นบหน้า, ลพยัญชนะ คือ
ธ เพราะ ฅ บัจจัย ซึ่งอยู่เบื้องหลัง. ก็ในที่นี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
ด้วยอำนาจของบัจจัยที่เนื่องด้วย ฅ.

อุทาหรณ. ชื่อว่า กรุณา เพราะย่อมปิดกัน ความสุข. ก ศัพท์ ในที่นี้มีความหมายว่า
"ความสุข".

1323. สุตต. แปลง สระ ของธาตุ เป็น อ.

วตุติ. -

อุทาหรณ. ชื่อว่า กรุณา เพราะเกลี่ยออก.

1324. สุตต. ลง ฅก บัจจัย หลัง จร ธาตุ ในความหมายว่า "กิน".

วตุติ. ลง ฅก บัจจัย หลัง จร ธาตุ ในความหมายว่า "กิน".

อุทาหรณ. ชื่อว่า จารก (คุก, เรือนจำ) เพราะกลืนกินสัตว์ทั้งหลาย ผู้ถูกส่งเข้า-
มาในตน ได้แก่ เรือนจำที่ขังโจร และเรือนจำคือสงสาร. แม้ตัวอย่าง
จะสำเร็จได้ด้วย ฅว บัจจัย แต่ที่ใช้ ฅก บัจจัย เพื่อชี้ว่า จร ธาตุ ที่มี
ความหมายว่า "ไป" เช่นในคำว่า "เทศจารโก, จาริกญจรมาโน" นั้น
พบได้ไม่ยาก แต่ จร ธาตุ ที่มีความหมายว่า "กิน" นี้ พบได้ยากกว่า.

1325. สุตต. ลง อ บัจจัย หลังกลุ่มธาตุ คือ เม และ ธร.

วตุติ. ลง อ บัจจัย หลังกลุ่มธาตุซึ่งเป็นเหมือนเครื่องจับปลา (ซึ่งรวมปลาให้เป็นกลุ่ม)
อย่างนี้ คือ เม ธาตุ ในความหมายว่า "ถือเอา", ธร ธาตุ ในความหมาย
ว่า "ทรงไว้".

อุทาหรณ. ชื่อว่า เมธา เพราะ เรียน, รู้ และทรงจำไว้ได้ซึ่งอรรถ และ ธรรมะ
แม้ที่ละเอียดลึกซึ้ง ได้อย่างรวดเร็ว. เพราะเหตุนี้ ในอรรถกถาอัฐสาสนี
ท่านจึงกล่าวไว้ว่า "ชื่อว่า เมธา เพราะอรรถว่าเรียนรู้อ และทรงจำไว้-
ได้อย่างรวดเร็ว"

1326. สุตต. ลง ฅ บัจจัย หลัง มิธ ธาตุ.

วตุติ. ลง ฅ บัจจัย หลัง มิธ ธาตุ.

อุทาหรณ. ชื่อว่า เมธา เพราะกำจัด คือ เบียดเบียน ได้แก่ ยิงความหลงมัวเมาให้พินาศ.

ผู้รู้คัมภีร์ศัพทศาสตร์ กล่าวรูปสำเร็จแห่ง ขนฺธ ศัพท์ว่ามาจาก ขา
ธาตฺ บ้าง ขนฺ ธาตฺ บ้าง ขน ธาตฺ บ้าง ธา ธาตฺ ซึ่งมี ช้ เป็น
บทหน้า บ้าง.

ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงการสร้างคำ โดยประการเป็นต้น อย่างนี้ เหล่านี้
ล้วนเป็นสูตร ของการสร้างคำข้างต้นนั้น.

ก็ ในที่นี้ ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงลักษณะที่พิเศษของการสร้างคำแล้ว บัดนี้ จะได้กล่าว
ลักษณะธรรมดา และลักษณะที่พิเศษอีกเล็กน้อย.

1327. สุตฺต. บางแห่ง มีการเพิ่มอักษร.
วุตฺติ. -
อุทาหรณ. -
1328. สุตฺต. บางแห่ง มีการสลับที่อักษร.
วุตฺติ. -
อุทาหรณ. -
1329. สุตฺต. บางแห่ง มีการแปลงอักษร.
วุตฺติ. -
อุทาหรณ. -
1330. สุตฺต. บางแห่ง มีการลบอักษร.
วุตฺติ. -
อุทาหรณ. -
1331. สุตฺต. บางแห่ง ใช้เสริมความหมายของธาตุให้ยิ่งขึ้นไป.
วุตฺติ. -
อุทาหรณ. -
1332. สุตฺต. บางแห่ง แปลง รัสสะ เป็น ทีฆะ.
วุตฺติ. -
อุทาหรณ. -

1333. สุตต. บางแห่ง แปลง ทีฆะ เป็น รัสสะ.
 วจุติ. -
 อุทาหรณ. -
1334. สุตต. บางแห่ง แปลง สระ เป็นอีก สระหนึ่ง.
 วจุติ. -
 อุทาหรณ. -
1335. สุตต. บางแห่ง แปลงพยัญชนะ เป็นอีก พยัญชนะหนึ่ง.
 วจุติ. -
 อุทาหรณ. -

ทีฆะ ไม่แปลงเป็น รัสสะ, รัสสะ ไม่แปลงเป็น ทีฆะ ในคำเป็นต้น-
 ว่า "ปพฺพชฺชิตฺ, ปพฺพชฺชิตฺ". ว ไม่แปลงเป็น พ และ พ ไม่แปลงเป็น
 ว ในคำเป็นต้น ว่า "วโก, พโก" ไม่แปลง, หากแปลง ความหมาย
 ของคำจะเสียไป.

1336. สุตต. บางแห่ง แปลง สระ เป็น พยัญชนะ.
 วจุติ. -
 อุทาหรณ. -
1337. สุตต. บางแห่ง แปลง พยัญชนะ เป็น สระ.
 วจุติ. -
 อุทาหรณ. -

เหล่านี้เป็นลักษณะธรรมดา ต่อไปนี้เป็นลักษณะพิเศษ.

1338. สุตต. เมื่อมี ฎ และ กร ธาตุ (อยู่เบื้องหลัง) ลง อี วรรณะ (คือ อี และ อี)
 ได้ตามสมควร.
 วจุติ. เมื่อมี ฎ และ กร ธาตุ อยู่เบื้องหลัง ลง อี และ อี อากม หลังบทนาม
 บ้าง.

อุทาหรณ์.

สีติญโท (เป็นผู้เย็น, เป็นผู้สงบ), พุยนติญโท (เป็นผู้ไม่มีที่สุด)
 พุยนติกโท (ทำให้ไม่มีที่สุด), พุยนตี อกาสิ (ได้ทำให้ไม่มีที่สุด),
 ยานิกตา (ทำให้ชำนาญแล้ว, ทำให้เคยชินแล้ว), พหุลิกตา (ทำให้
 มากแล้ว), จิตฺติกตฺ (ทำไว้แล้วในจิต) เป็นต้น. ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้
 ลง อี อากม. แต่อาจารย์ทั้งหลาย ย่อมประสงค์ให้รัสสะ อี (เป็น อี)
 โนบทว่า "ยานิกตา" นี้. ในความเห็นของอาจารย์เหล่านั้น มีเพียง
 การลง อี เท่านั้น ไม่มีการลง-อี. แต่ในความเห็นของพวกเรา
 ไม่ต้องรัสสะ เพราะได้กล่าวไว้แล้วทั้งการลง อี และ อี อากม.
 การลง อี อากม เช่น สมมุชฺชัญโท (เป็นผู้พร้อมหน้ากัน), กทุหมัญตฺ
 (เป็นเปือกตม), เอโกทกัญตฺ (เป็นเหมือนน้ำสายเดียวกัน, เข้ากันได้),
 สรณัญตฺ (เป็นที่พึ่ง), ภสฺสูมิกตฺ (ทำให้เป็นธูลี) เป็นต้น. ตามที่กล่าวมา
 ทั้งหมดนี้ ลง อี อากม.

คำว่า ยถารทฺ (มีประโยชน์) คือ บางครั้งก็ไม่ลง อี และ อี
 อากม เช่น มนุสฺสญโท (เป็นมนุษย์), กมฺมกาโร (ผู้ทำกรรม).
 ก็ในที่นี้ ผู้ศึกษา ควรกำหนดสูตรนี้ไว้ให้ดี. เป็นผู้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า
 พุยนติญโท, บาบธรรม อันเขาทำให้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า พุยนติกโท, กิเลส
 ทั้งหมด อันเขาทำให้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า พุยนติกตา, ป่าคือตัดหา
 อันเขาทำให้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า พุยนติกตฺ, อุกฺศลทั้งหลาย อันเขาทำให้
 ไม่มีที่สุด ชื่อว่า พุยนติกตานิ, ตัดหา อันเขาทำให้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า
 พุยนติกตา, ได้ทำแล้วซึ่งกิเลส ให้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า พุยนตี อกาสิ,
 ได้ทำแล้ว ซึ่งกิเลสทั้งหลาย ให้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า พุยนตี อกาสิ, ได้-
 ทำแล้ว ซึ่งบาป ให้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า พุยนตี อกาสิ, ได้ทำแล้ว ซึ่ง
 บาปทั้งหลาย ให้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า พุยนตี อกาสิ, ได้ทำแล้ว ซึ่งตัดหา
 ทั้งหมด ให้ไม่มีที่สุด ชื่อว่า พุยนตี อกาสิ, ทำไว้แล้วในจิต ชื่อว่า
 จิตฺติกตฺ. จริงอย่างนั้น ท่านกล่าวว่า "ชื่อว่า เจตย เพราะอรรถว่า
 ทำไว้แล้วในจิต". มีคำที่ท่านกล่าวอธิบายไว้ว่า "เพราะอรรถว่า
 ควรทำความเคารพ และเพราะอรรถว่าควรแก่การบูชา". ก็ในที่นี้
 มีวิเคราะห์ว่า "ชื่อว่า เจตย เพราะทำ คือ ตั้งไว้ในจิต".

ก็คำว่า "จิตตักตฺตฺฐุณฺ รตฺนํ" นี้ ท่านไม่ได้กล่าวไว้ ด้วยสามารถ
 แห่งความหมายในการวิเคราะห์. เมื่อเป็นเช่นนั้น คำนี้ มีรูปวิเคราะห์
 ว่า "วัตถุที่เรียกว่า "รตนะ" ในโลก เพราะควรทำความเคารพ".
 จริงอย่างนั้น ในอรรถกถาทั้งหลาย ท่านกล่าวว่า

"สิ่งที่กระทำไว้ในจิต มีค่ามาก ไม่มีสิ่งเปรียบเทียบ พบเห็นได้
 ยาก เป็นของใช้ของคนชั้นสูง ท่านเรียกว่า รตนะ".

ในคานานั้น มีคำอธิบายว่า ชื่อว่า รตนะ เพราะอรรถว่ากระทำไว้ใน
 จิต, ชื่อว่า รตนะ เพราะอรรถว่ามีค่ามาก, ชื่อว่า รตนะ เพราะ
 อรรถว่าไม่มีสิ่งเปรียบเทียบ, ชื่อว่า รตนะ เพราะอรรถว่าพบเห็นได้
 ยาก, ชื่อว่า รตนะ เพราะอรรถว่าเป็นของใช้ของคนชั้นสูง. ก็ใน
 ที่นี้ มีรูปวิเคราะห์ว่า ความยินดี ท่านเรียกว่า "รต" เหมือนการไป
 ท่านเรียกว่า "คต" ในคำเป็นต้นว่า "คเตเนตา ปโลเกนติ". ชื่อว่า
 รตนะ เพราะทำความยินดีให้เกิดแก่ชาวโลก ด้วยอำนาจการลบ ช.
 กล่าวโดยสรุป ฟังทราบว่าเป็น รตนะ นั้น ได้แก่ เงิน และ ทอง เป็นต้น
 ที่มหาชนชาวโลกรู้จักกันดี และ ได้แก่ จักรรตนะ เป็นต้น ที่เกิดแต่
 พระเจ้าจักรพรรดิ (แต่) ด้วยอำนาจการกำหนดให้สูงกว่าทุกสิ่ง ฟัง
 ทราบว่าเป็น รตนะ นั้น ได้แก่ สรรพสามมีพุทธสรรพ เป็นต้น และ ได้แก่
 กตัญญูกตเวทิตุคคณ เป็นต้น.

ก็ในคำว่า "จิตตักตฺตฺฐุณฺ" นี้ อาจารย์บางพวกกล่าวถึงความ-
 หมายไว้ว่า "เพราะอรรถว่าทำให้วิจิตร". คำนั้น ไม่ควรถือเอา.
 ในที่นี้ จิตต คัพพ์ มีความหมายว่า "ใจ" เหมือนในพระบาลีว่า "จิตตํ
 กตฺวา สฺสฺมา เม". เพราะฉะนั้นไม่ควรถือเอาความหมายที่-
 อาจารย์บางพวกได้กล่าวไว้ นั้น ควรถือเอาความหมายว่า "กระทำ
 ไว้ในจิต ชื่อว่า จิตตักต" เท่านั้น. จริงอย่างนั้น ฟังทราบว่าเป็น
 พระรัตนตรัยมีพุทธรัตน เป็นต้น อุบัติแล้ว พวกเทวดาและมนุษย์ ย่อม
 กระทำไว้ในจิต (ย่อมยำเกรง) ย่อมสักการะ ย่อมทำความเคารพ
 ย่อมนับถือ ย่อมบูชา อย่างดียิ่ง ซึ่งพระรัตนตรัยมีพุทธรัตน เป็นต้น

เท่านั้น โดยไม่เรียกสิ่งอื่น ๆ ว่าเป็น รตะ. กฎข้อนี้ลึกซึ้งยิ่งนัก, ควรจำใส่ใจให้ดี. ในประโยคเป็นต้นว่า "จงดู รูปปั้น ซึ่งทำให้ วิจิตรด้วยแก้วมณี และคัมพู" ควรถือเอาความหมายว่า "ชื่อว่า จิตต์กต เพราะเมื่อก่อนไม่วิจิตร บัดนี้ทำให้วิจิตร". กฎข้อนี้ ละเอียคลึกลับซึ้ง เหมือนกฎข้อก่อน, แม้คำพูดก็ควรใส่ใจ.

1339. สุตต. เมื่อเป็นชื่อเรียก ลบ ฐ และ ม แห่ง อุทุธ และ มุข ลง อภิ อากม หลัง อุ ลง อล ปัจจัย หลัง ช.
- วุตติ. เมื่อเป็นชื่อเรียก ลบ ฐ และ ม แห่ง อุทุธ และ มุข ศัพท์, ลง อภิ อากม หลัง อุ, และ ลง อล ปัจจัย หลัง ช.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า อุทุทขล (กรก) เพราะมีหน้าในเบื้องบน. ถ้าไม่เป็นชื่อเรียก ก็ไม่ต้องลบ เช่น อุทุทมุโข หุตวา นิสีทิ (เป็นผู้นั่งเงยหน้า).
1340. สุตต. แปลง วาริ เป็น ว เพราะ วาทก แปลง ว แห่ง วาทก เป็น ล.
- วุตติ. เมื่อเป็นชื่อเรียก แปลง วาริ เป็น ว เพราะ วาทก อยู่เบื้องหลัง และ แปลง ว แห่ง วาทก เป็น ล.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า วาริวาทก (เมฆ) เพราะน้ำไป, วาริวาทโก นั้นเอง เป็น วลาทโก (เมฆ) ด้วยสูตรนี้ เมื่อไม่มี วาทก อยู่เบื้องหลังก็ ไม่ต้องแปลง เช่น วาริวโท บูโร (แม่น้ำที่เต็มเปี่ยม).
1341. สุตต. แปลง ฉว เป็น สฺ เพราะ สยณ ลบ ย และ ที่ฆสระ แห่ง ส.
- วุตติ. เมื่อเป็นชื่อเรียก แปลง ฉว เป็น สฺ เพราะ สยณ อยู่เบื้องหลัง, ลบ ย แห่ง สยณ และ ที่ฆสระ แห่ง ส.
- อุทาหรณ. ท่อนแห่งศพ ชื่อว่า ฉวสยณ, ฉวสยณ นั้นเอง เป็น สฺसान์ ด้วยสูตรนี้.
1342. สุตต. แปลง พฐุ ธาตุ เป็น ภิ เพราะ สท ธาตุ และแปลง สท ธาตุ เป็น ส เพราะ อี ปัจจัย.

- วตุติ. เมื่อเป็นชื่อเรียก แผลง พฐุ ธาตุ เป็น ภี เพราะ สท ธาตุ อยู่เบื้องหลัง, และ แผลง สท ธาตุ เป็น ส เพราะ อี ปัจจัย อยู่เบื้องหลัง.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า ภิสี (เบาะ, พุก) เพราะเป็นที่นั่งกล่าว.
1343. สุตต. ในคำที่มีอักษรมาก เมื่อเป็นชื่อที่ต้องการ ให้คงไว้เฉพาะตัวอักษรที่ต้องการ.
- วตุติ. ในคำที่มีอักษรมาก เมื่อเป็นชื่อที่ต้องการ ให้คงไว้เฉพาะตัวอักษรที่ต้องการ, ที่เหลือลบทิ้งไป.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า ภควา เพราะวิเคราะห์ว่า ภเวสุ วนุคคมโน (กายการไปในภพทั้งหลาย) หรือ เพราะวิเคราะห์ว่า ภเวสุ คมนิ วนุโต (กายการไปในภพทั้งหลาย). ระเบียบแห่งโอกาสอันลับ ชื่อว่า เมขลา. แต่อาจารย์บางพวกกล่าวว่า "เมฆ ธาตุ เป็นไปในความหมายว่า แต่งสะเอว". ในมติของอาจารย์เหล่านั้น ลง อล ปัจจัย. ผูกแล้ว ชึ่งน้ำ ชื่อว่า ชีมูโต (เมฆฝน, ก้อนเมฆ). ก็ นักภาษาศาสตร์ ครั้นกล่าวปริภาสาสูตรว่า "ปิโสทราทินี ยโธปทิกฐุ" จึงได้กล่าวหลักเกณฑ์ทางภาษา 5 ข้อ โดยนัยเป็นต้นว่า "วณฺณาคโม" เพื่อให้สำเร็จศัพท์ที่ไม่ได้แสดงหลักเกณฑ์ไว้ เช่น ปิโสทร-วลาหก-เมฆล-ชีมูต-สุสาน-อุทกุขล-ปิสัจ-ภิสี-มยุร และ เพื่อให้สำเร็จศัพท์ มี มูลวิภูษ เป็นต้น จึงได้กล่าวสูตรว่า "มูลวิภูษาทีหิ อุปสงฺขุยาน". อาจารย์ทั้งหลาย ผู้รู้หลักภาษา แม้ในศาสนาทั้งหลาย กล่าวหลักเกณฑ์ทางภาษาไว้ 5 ข้อว่า
- "ท่านกล่าวหลักเกณฑ์ทางภาษาไว้ 5 ข้อ คือ การเพิ่มอักษร, การสลบที่อักษร, การแผลงอักษร, การลบอักษร, การประกอบด้วยเนื้อความอันยิ่งเกินของธาตุ (การใช้เสริมความหมายของธาตุให้ยิ่งขึ้นไป)".
1344. สุตต. ลง กุชิต ปัจจัย หลัง ทา ธาตุ.
- วตุติ. ลง กุชิต ปัจจัย หลัง ทา ธาตุ.

- อุทาหรณ. อันเขา ฟังให้ ชื่อว่า ทกฺขิณา.
1345. สุตฺต. ลง อิศ บัจจยฺ หลัง ทกฺข ธาตุ.
- วุตฺติ. ลง อิศ บัจจยฺ หลัง ทกฺข ธาตุ.
- อุทาหรณ. ชื่อว่า ทกฺขิณา เพราะเป็นเครื่องเจริญเพิ่มพูนของสัตว์ทั้งหลาย. (คือ ทำให้สัตว์ทั้งหลายที่ตายไปเจริญขึ้น). แม้อุทาหรณ์อื่น ๆ ที่ไม่ได้แสดงไว้ในที่นี้ ก็ฟังให้สำเร็จรูปศัพท์ด้วยสูตรทั้งหลายตามที่กล่าวมาแล้ว.
1346. สุตฺต. ณ บัจจยฺ ที่เป็นภาวสาธนะ ประกอบเป็นบุลึงค์.
- วุตฺติ. -
- อุทาหรณ. การเข้าไป ชื่อว่า ปเวส, การถูกต้อง ชื่อว่า ผสฺส เป็นต้น.
1347. สุตฺต. ต บัจจยฺ ประกอบเป็นนบุงสกสิงค์.
- วุตฺติ. ต บัจจยฺ ที่เป็นภาวสาธนะ ประกอบเป็นนบุงสกสิงค์.
- อุทาหรณ. การไป ชื่อว่า คต, การหลับ ชื่อว่า สุตฺต, ความหวัง ชื่อว่า อาสิฏฺฐ, ความรู้ ชื่อว่า พุทฺธ, การนั่ง ชื่อว่า นิสินฺน เป็นต้น.

ข้าพเจ้าได้ประกาศวิธีการสร้างคำกิตก์ แก่นักศึกษาทั้งหลาย เพื่อความเข้าใจได้ง่ายในความหมายของศัพท์ ในพระศาสนาของพระศาสดา ผู้มีชื่อเสียงสูงสุดกว่าสัตว์ทั้งปวง.

ปริจเฉทที่ 26 ชื่อว่า กิพพิธานกัปป ในคัมภีร์สัททนต์ปิภรณ์ ซึ่งข้าพเจ้าได้แต่งไว้ เพื่อความเป็นผู้ฉลาดของวิญญูชนทั้งหลายในเรื่องถ้อยคำ ในพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาอันมีองค์เก้า จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

ภาคผนวก ก

ศัพท์านุกรมคำกิตติในคัมภีร์สีทหนี่ติปกรณ์

<u>อ</u>	สุตฺต	<u>อ</u>	สุตฺต
อกรานิ	1281	อทฺตทา	1234
อกาฑฺฐน	1150	อทฺตโถ	1301
อกาโร	1208	อทฺตร	1296
อคมานี	1281	อทฺตพฺพ	1313
อคุคฺค	1308	อทฺตคฺค	1118
อคุคฺคิ	1315	อนฺนวิยาน	1202
อญฺกิตฺโต	1223	อนฺนสิญฺญโร	1170
อญฺจวรี	1240	อนฺนตโก	1123, 1124
อญฺจวรีย	1240	อนฺนตคฺค	1118
อญฺจิชฺช	1205	อนฺนตโก	1307
อญฺจเระ	1240	อนฺนโร	1307
อชฺช	1167, 1168	อนฺนทายโก	1109
อชฺชชา	1259	อปรจายิตฺโต	1270
อชฺชณฺณีย	1244	อปรจิตฺโต	1270
อชฺชณฺณิตพฺพ	1244	อปรชฺช	1167
อชฺชโณคทาพฺพโท	1193	อปรตฺตวา	1154
อณฺนิมา	1277	อภิชฺชณา	1140
อณฺน	1317	อภิกฺค	1112, 1266
อณฺนโท	1305	อภิริตฺติ	1190
อติกฺกมฺม	1154	อภิริตฺโต	1190
อตฺต	1295	อภิริมฺม	1205

<u>อ</u>	สุดท้าย	<u>อา</u>	สุดท้าย
อภิวนทีย	1201	อาทิตุโต	1183
อรินทโม	1107, 1122	อาปทา	1140
อลิโส	1319	อาภา	1266
อลุย์	1241	อาโย	1110
อลุล	1241	อารทุธา	1205
อวธาริโต	1270	อารทุโธ	1216
อสน์	1268	อารพท	1205
อสน์ย	1125	อารูยท	1205
อสโน	1268	อารูฟุโท	1193
อสิค	1232	อวาริตวา	1152
อสิคพพ	1125, 1232	อวาสโถ	1236
อหมหมิกา	1278	อาสโก	1268
อโทปริสิกา	1279	อาสิฏฐ	1347
		อาทจจ	1203
<u>อา</u>		<u>ไอ</u>	
อากาโร	1208		
อาภินุโธ	1184	อิจจิต	1210
อาคนตุโก	1162	อิโต	1270
อาคมม	1205	อิทิส	1269
อาฆาตุโก	1120	อินุโท	1302
อาณป โโก	1268	อิลิโส	1319
อาณปน	1268	อิสินุโท	1305
อาตุมา	1235		
อาทาย	1201		
อาทิ	1138	อิทิกุโข	1269
		<u>ไอ</u>	

๒๖	๑	๑	๑
	สุดท้าย		สุดท้าย
อธีโส	1269	อุปสมบ ชุช	1205
อธี	1269	อุปสมบ าทศพพิ	1232
อรัโกโช	1269	อุปหจจ	1203
อริโส	1269	อุปหค	1190
อัสกกร	1147	อุปาทา	1140
อัสสโย	1147, 1232	อุปาทายรูป	1156
		อุปาทิ	1138
		อุปาสโก	1268
อุฏโร	1178	อุปาสิต	1233
อุทโธ	1299	อุปบ ชุช	1205
อุตุ	1320	อุปบ ชุชิตวา	1211
อุตุคินโด	1184	อุปบาโท	1110
อุทกทณ	1136	อุสุมา	1236
อุทริ	1138		
อุทกุชล	1339		
อุทจจ	1255, 1256, 1265	เอกกุชคตุ	1282, 1283, 1284
อุทิสส	1201	เอโกทกีกุค	1338
อุทตุ	1266	เอชา	1247
อุทุโร	1316	เอทิกุโช	1269
อุปกุชโต	1198	เอทิส	1269
อุปฆาโต	1195	เอที	1269
อุปชณา	1140	เอรณโท	1305
อุปนีย	1201	เอริโส	1269
อุปลทธา	1205		

เอ

<u>โอ</u>	<u>อ</u>	<u>ก</u>	<u>อ</u>
	สุดท้าย		สุดท้าย
โอโก	1110, 1267	กมุพล์	1308
โอกกมิต์	1149	กมุม์	1113
โอกกมฺ	1205	กมุมากาโร	1106, 1137
โอคายท	1205	กยฺย	1245
โอหาย	1201	กรณ	1134, 1135, 1137
โอหาวิม	1273	กรณีย	1125, 1244, 1245
		กรณโท	1305
	<u>ก</u>	กราน	1293
กกาโร	1208	กริตฺวา	1210, 1223
กจ	1203	กรีย	1141
กจลา	1250	กริสส์	1293
กฐ	1318	กรีส	1319
กณโท	1305	กรุณา	1321, 1322, 1323
กค	1143	กรอนโต	1293
กตฺตพพ	1125, 1126, 1232	กตฺต	1295
	1244, 1245	กตฺร	1296
กตฺตา	1109, 1225, 1231	กตฺล	1308
กตฺต	1199, 1226	กตฺลกหน	1136
กตฺตุน	1199, 1226	กตฺย	1241
กตฺวา	1155	กตฺยณ	1242
กทล	1308	กตฺล	1241
กทฺหมียฺต	1338	กตฺลาไ	1242
กนฺติ	1188	กวิ	1315
กปฺบุโร	1316	กาทพพ	1226
กมฺปโน	1117	กาทเว	1148, 1199

	<u>ก</u>	สุดท้าย		<u>ก</u>	สุดท้าย
กาตุ์	1149, 1199,	1226	กุสล์		1308
กาตุน	1150, 1199,	1226	กูโร		1316
กามโกคี		1294	เกตุ		1317
กาณห์		1268	โกฏฐโร		1318
การโก	1109, 1231,	1290	โกธโน		1117
การียัม	1126, 1210,	1245		<u>ข</u>	
การี		1227, 1245	ขกาโร		1208
การุ		1231, 1288	ขชชุโร		1316
การุโก		1120, 1231	ขณโท		1305
กัจจ		1127	ขต		1190
กัญจิสสโย		1232	ขนิตพพ		1200
กิริยา		1141	ขนิตุ		1200
กิส		1319	ขนตพพ		1200
กัทุกุโข		1269	ขนติ		1188
กัทิส		1269	ขนตุ		1200
กัทิ		1269	ขนตุน		1200
กัทิส		1269	ขนโต		1187
กุกุกัจ	1257, 1258,	1261	ขนตวาน		1200
กุกุโร		1305, 1318	ขนโร		1306
กุกุติม	1272, 1275,	1276	ขนธโก		1307
กุกุโร		1216	ขณู		1317
กุกุกาโร		1106	ขาทนโต		1293
กุกุมาโน		1293	ขาทมาโน		1293
กุกุโร		1316	ขาทาโน		1293

<u>ข</u>	สุดท้าย	<u>ก</u>	สุดท้าย
ขาทิยาน	1202	การยู่ห์	1129
ขาทิสส์	1293	กาโพท	1193
ขินุ โน	1185	คีต	1143, 1165
ชีณา	1185	คีติ	1165
ขุฑุโท	1302	เกห์	1238
เขโม	1234	โค	1115
		โคฆาตโก	1195
		โคคุด	1295
กจจนุโต	1157	โคคุดโล	1308
กณโท	1305	โคศร์	1296
กต	1347		
กนตพพ	1125, 1200		
กนตุ	1200, 1246	ฆณโท	1305
กนตุน	1200	ฆร์	1218
กนตวาน	1200	ฆรานิ	1218
กนุ โธ	1307	ฆายี	1227
กนุชโก	1307	ฆอสโน	1117
กมิโก	1163		
กมิตพพ	1200, 1210		
กมิตุ	1200, 1223	จณทาโล	1308
กมุมี	1129	จณโท	1305
กรุกโต	1270	จตุกษตตุ	1282
กหนด	1133, 1135, 1228	จตุโต	1181
คามี	1289	จनुโท	1302

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<u>จ</u>	สตฺต	<u>ฉ</u>	สตฺต
จรณํ	1133	ฉชช	1205
จรนุโต	1293	ฉทุโท	1302
จรมาโน	1293	ฉินุโน	1185
จราโน	1293		
จริยา	1247	<u>ช</u>	
จริสฺสํ	1293	ชน โก	1268
จลโน	1117	ชนนํ	1268
จาโค	1111, 1267	ชน โน	1268
จารโก	1324	ชนิตพฺพํ	1210
จาริตฺตํ	1297	ชนิตา	1231
จิตฺตํ	1295	ชรา	1140
จิตฺติกตํ	1338	ชลธิ	1138
จิตฺโต	1183	ชาติ	1189
จิตฺุรํ	1296	ชาติโต	1189
จินฺตา	1140	ชาน โก	1268
จิวรํ	1314	ชานนํ	1268
เจตนา	1140	ชินพฺพธิ	1139
เจตป โก	1268	ชินโน	1145
เจตปนํ	1268	ชิมฺโต	1343
เจยฺยํ	1126	ชฺฏโร	1176
		เชตฺุ	1149, 1246
<u>ฉ</u>		<u>ญ</u>	
ฉตฺตํ	1295		
ฉตฺุรํ	1296	ญานํ	1268
ฉน โน	1185	ญาโน	1268

	<u>ญ</u>		<u>ท</u>
		สุดท้าย	สุดท้าย
ญาเตยุย	1126	ทิจจฉานา	1251
ญาโต	1144	ทิจจฉาโน	1251
ญะยุย	1129	ทิจจโฉ	1251
		ตุจฉา	1250
		ตุญโฉ	1176
ฐาน	1134	ตุญโฉ	1184
ฐิติ	1192	ตุร โค	1266
ฐิต	1192	เตชโน	1117
	<u>ค</u>		<u>ด</u>
ตกกตุตา	1109	ดาโม	1236
ตกกโร	1109		
ตกกัล	1308		
ตกกิต	1270	ทกฺขินา	1344, 1345
ทจฉ	1250	ทฏฐพ	1171, 1174
ทนต์	1295	ทฏฐ	1172
ทนต์	1298	ทฏฐ	1172, 1174
ทนต์	1296	ทฏฐ	1176
ทาหฺกฺโช	1269	ทพฺ	1179
ทาหฺโส	1269	ทพฺ	1217, 1300
ทาหฺ	1269	ทณฺโ	1305
ทาริโส	1269	ทตฺติม	1272
ทิกิจฉา	1250	ททฺ	1313
ทิกฺชตฺ	1282	ทนฺโต	1187
ทิจจฉา	1250	ทมโ	1236

<u>ท</u>	สุด	<u>ท</u>	สุด
ทรโถ	1236	ทิสฺวาน	1204
ทลิตฺโ	1302	ทึชชีวี	1121
ทวณฺ	1271	ทุกฺกรั	1147
ทสฺกฺชตฺ	1284	ทุทฺทโส	1147
ทสฺสนํยั	1171	ทุพฺภาโร	1147
ทสฺสวาวี	1289	ทุโม	1236
ทาศพฺ	1245	ทุรกฺขั	1147
ทาคฺ	1149	ทุรฺนุโพโร	1147
ทาคฺ	1295	ทุสฺสโย	1147, 1232
ทาคฺ	1296	ทุโร	1316
ทานทายโก	1197	เทยฺยั	1129
ทานทายี	1197	เทสิคฺ	1143
ทาโม	1236	เทโท	1227
ทายโก	1109, 1227	โทภจฺฉา	1250
ทายี	1227, 1245	โทรฺจฺฉา	1250
ทาโท	1227	ทฺวิกฺชตฺ	1282, 1283, 1284
ทิกฺขุ	1170, 1174		
ทิกฺขุรูปฺตฺ	1173		
ทิกฺขุรา	1173, 1174	ธณฺญวาโป	1292
ทิกฺขุรูปฺตฺ	1175	ธนฺนุติ	1139
ทิกฺขุเรยฺยั	1126	ธมฺมทินฺโน	1139
ทิกฺขุโร	1124	ธมฺมปิตี	1192
ทินฺโน	1185, 1233	ธมฺมวาที	1121
ทิสฺวา	1153, 1155, 1204	ธมฺโม	1113

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 ภาลงการมทยาลย

ธ

<u>ธ</u>	สุดท้าย	<u>น</u>	สุดท้าย
ธาคิ	1298	นินินัน	1347
ธาคุ	1317	นินินโน	1185, 1213
ธาริตัพพี	1245	นินิสโย	1109
ธาริ	1245	นุทโก	1268
ธัตติกา	1280	นุหน	1268
ธิตา	1160	เนตา	1231
ธูโม	1234	เนตติ	1295
ธนู	1317	เนตริ	1296
		เนยย	1126
		นุหาคูวา	1156
		<u>ป</u>	
นครกาโร	1292		
นครยายี	1197		
นจจ	1143, 1166, 1260, 1291	ปกติ	1191
นญญ	1143, 1166	ปกโต	1191
นุหน	1133, 1228	ปกุก	1186, 1302
นพการโก	1228	ปกุกนุโต	1187
นายโก	1109, 1227	ปกุกยท	1205
นิกขมม	1205	ปจโล	1308
นิจจ	1260	ปจิต	1232
นिति	1138	ปจิตา	1231
นินิตติ	1149	ปจิตวา	1210
นิปจจ	1203	ปชชนีย	1125
นิปชชา	1247	ปชชา	1247
นิกา	1249, 1266	ปชชิตัพพี	1125
นีสชชา	1247	ปญจาล	1308

<u>ป</u>	สุดท้าย	<u>ป</u>	สุดท้าย
ปณูญา	1249	ปภา	1246, 1249
ปฏิกุทเหตุ	1149	ปมชช	1205
ปฏิวโฆ	1123	ปริกษาโร	1198
ปฏิปทา	1140	ปริชา	1123
ปฏิสนุทธกถ	1136	ปริชฌโณ	1184
ปฏิสมภิตา	1140	ปริโต	1266
ปฏิสลยาณ	1242	ปริทาโท	1219
ปฏิสลลาโณ	1242	ปริปุณโณ	1184
ปฏฐายี	1289	ปริฟาโท	1219
ปฐโม	1312	ปลุลล	1308
ปฐวี	1311	ปวน	1268
ปณทโก	1305	ปวโน	1268
ปณตคตมาน	1121	ปวิภูโร	1176
ปติ	1315	ปวิตค	1295
ปติภูฐา	1140	ปวิตุ	1296
ปตต	1295	ปเวโส	1110, 1346
ปตติ	1298	ปสยทปวตตทา	1114
ปตฺร	1296	ปสฺลีย	1201
ปถโม	1309	ปทภูโร	1176
ปถวี	1309	ปาโก	1111, 1229, 1267, 1291
ปนุหน	1268	ปาจโก	1224, 1231
ปนุทโน	1268	ปาภูทารีย	1303
ปพพชชา	1247	ปาภูทึ	1303, 1304
ปภงฺกโร	1122	ปาภูเท	1303, 1304

<u>ป</u>	สุตต	<u>ป</u>	สุตต
ปาดพยุค	1130	ปุรินทโท	1108
ปาณการ	1114	ปุริโส	1319
ปารค	1124	บุชิต	1270
ปาวโก	1268	ปुरुณ	1135
ปัจฉิลลา	1252	เปโม	1234
ปีตา	1160	เปยย	1129
ปิฆบสสิ	1114		
ปิฆบสสินี	1114	<u>ผ</u>	
ปิฆบสสี	1114	ผทโน	1117
ปีวิตวา	1155	ผททปโก	1268
ปีตสส	1192	ผททปนิ	1268
ปีโต	1192	ผสโส	1110, 1346
ปีวร	1314		
ปีวโร	1314	<u>พ</u>	
ปุจฉา	1249	พุทธิค	1149
ปุฏฐโร	1176	พหล	1308
ปุตุตลิกา	1280	พหล	1308
ปุตุโต	1295	พหลิกตา	1338
ปุตุโร	1296	พหล	1308
ปุถวี	1310	พหลสุตมาน	1121
ปุถุชชโน	1309	พาฬุโท	1193
ปุถุโล	1308	พิลาล	1308
ปุถวี	1309	พชฉิตวา	1211
ปุรกษโต	1198	พุทธิ	1347

<u>พ</u>	สุดท้าย		<u>ภ</u>	สุดท้าย
พทุธา	1206	ภวารค		1118
พทุธาน	1206	ภวิทพพ์	1125,	1210
พทุโธ	1144, 1179, 1270	ภสุมา		1236
พยุคฺโข	1123	ภสุเมกค		1338
พยุคิกโต	1338	ภาโค		1267
พยุคิกฺโขโต	1338	ภาชี		1289
พฺรหฺมจารี	1114	ภานุ		1317
พฺรหฺมจารินี	1114	ภาคา		1161
พฺรหฺมจารี	1114	ภาวโก		1268
พฺรหฺมา	1236	ภาโว	1110,	1111
		ภาสโน		1117
		ภาสิต		1143
		ภาสิตุ		1149
ภกคฺพล	1308	ภิกฺขุโต		1293
ภควา	1343	ภิกฺขุมาโน		1293
ภคฺโค	1180	ภิกฺขา		1140
ภงฺโค	1212, 1267	ภิกฺขานโน		1293
ภฏฺโฐ	1176	ภิกฺขิสฺส		1293
ภณฺห์	1305	ภิกฺขุ		1119
ภทฺทาลิ	1315	ภินโน		1185
ภพฺห์	1128	ภิส		1342
ภพฺโท	1128	ภีโต		1270
ภยทฺสฺสว	1109, 1114	ภีโม	1234,	1236
ภวน	1228, 1268	ภุชฺโค	1112,	1220, 1266
ภวนีย	1125	ภุชฺชฺโค		1293
ภวโน	1268			

<u>ก</u>			<u>ม</u>
		สุดท้าย	สุดท้าย
กฤษณา	1293	มจจุ	1253, 1264
กฤษณา	1293	มจโจ	1254
กฤษณิ์	1149	มจฉา	1250, 1262
กฤษณิ์วา	1221	มจเฉโร	1239
กฤษณิ์วาน	1221	มชชทายี	1197
กฤษณิ์ส	1293	มชช	1129
กฤษณา	1142, 1181	มกุฏ	1253, 1264
กฤษณาวิ	1142, 1181	มณิ	1315
กฤษณา	1142, 1181, 1233	มณฑโน	1117
กฤษณา	1156, 1221	มณฑโท	1305
กฤษณาน	1221	มณิ	1140, 1190
กฤษณ	1288	มโต	1190
กฤษณายี	1121	มตตะ	1295
โกททาโย	1292	มตรา	1296
โกโต	1267, 1291	มทุ	1313
โกชนทาทา	1109	มณิทัพ	1200
โกชนิ์	1244	มณิ์	1200, 1223
โกทพ	1244	มณิสโส	1319
โกทตพโท	1232	มณฑพ	1200
โกทตะ	1290	มณิ์	1200
โกทติมิ	1272	มณฑน	1200
		มณฑโท	1302
		มยโร	1316
มณฑล	1308	มณฑลการี	1114
มณฑล	1308	มณฑลโก	1243

<u>ม</u>	สุดท้าย	<u>ม</u>	สุดท้าย
มลฺโล	1243	เมชลฺ	1308
มสุโร	1316	เมชลา	1343
มทฺโตะ	1158	เมญฺโตะ	1305
มทา	1158	เมตุติ	1298
มหาลิ	1315	เมธา	1325, 1326
มทิม่า	1277	เมยฺย	1129
มทิสฺ	1319		
มทฺทธิ	1138	<u>ย</u>	
มาตา	1161	ยติ	1315
มาทิกฺโข	1269	ยตุตฺ	1295
มาทิสฺ	1269	ยตุรฺ	1296
มาทึ	1269	ยนฺตฺ	1295
มานิโตะ	1270	ยนฺตุรฺ	1296
มานุสฺ	1319	ยาโก	1229
มาริสฺ	1269	ยาชโก	1224
มาลกาโร	1106	ยาทิสฺ	1269
มิตตฺ	1295	ยาทิกฺโข	1269
มิตฺโต	1270	ยาทึ	1269
มิตฺรุ	1296	ยานิกตา	1338
มุจฺฉา	1250	ยาโม	1236
มุณี	1315	ยาริสฺ	1269
มุสฺโล	1308	ยิฏฺฐโร	1176, 1215
มุลาตฺ	1308	ยตุโต	1181
มุโพท	๓193	ยตุโตะ	1216

<u>ย</u>	สตฺต	<u>ร</u>	สตฺต
ยุโน	1287	รมิต	1223
ยุวาโน	1287	รมิตฺวา	1200
ยูโถ	1236	ราโค	1194, 1267
ยูโน	1287	ริจฺฉา	1250
โยโค	1267	รุจิ	1315
โยคฺคํ	1129	รุจฺฉา	1250
โยคฺคํ	1295	รุณฺณํ	1143
โยคฺครํ	1296	รุหฺโท	1302
		เรณู	1317
		โรโค	1110, 1267
		โรจโน	1117
รกาโร	1209	โรทิตํ	1143
รกฺษิต	1233	โรโม	1234
รงฺโค	1212	โรสน	1117
รจฺฉา	1250, 1262		
รชฺพรณํ	1134		
รฏฺฐโร	1299		
รณฺโท	1305	ลจฺฉา	1250, 1262
รคฺติ	1298	ลณฺโท	1305
รคฺโต	1181	ลทฺธิ	1179
รคฺการโก	1109	ลทฺธาน	1207
รโถ	1230, 1236	ลทฺโธ	1216
รนฺตฺวา	1200	ลวณํ	1268
รนฺถํ	1302	ลวโน	1268
รมณีย	1125	ลหิมา	1277
รมิตพฺพ	1125	ลาวโก	1268

รล

ศูนย์วิทยพัชกร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<u>ล</u>	สุตฺต	<u>ว</u>	สุตฺต
ลิตฺโต	1183	วมถุ	1271
โลกวิทู	1234	วรคฺคํ	1295
โลโม	1234	วรคฺคํ	1296
		วลาหโก	1340
		วสฺสโร	1316
		วสโล	1308
วกฺกัล	1308	วสฺสํวคฺคโต	1177
วจฺจา	1250	วาหิตฺตํ	1297
วชิรํ	1302	วาโม	1234
วชฺชํ	1129	วายุ	1288
วชฺฌา	1247	วาริตฺตํ	1297
วชฺโณ	1247	วาลํ	1308
วทฺฆโม	1117	วาลิ	1138
วทฺฆมาโม	1139	วิกจฺฉํ	1250
วณฺโπο	1305	วิจฺฉา	1250
วคฺคํ	1295	วิชฺชา	1247
วคฺคา	1225	วิญฺญู	1119
วคฺคํ	1149, 1246	วิตถฺโธ	1305
วคฺคํ	1301	วิทาลํ	1308
วคฺคํ	1296	วิทิตํ	1210
วคฺคํ	1196	วิทิตโต	1270
วธโก	1196	วิทฺธา	1206
วนคณํ	1136	วิทฺธาน	1206
วนฺโต	1187	วินายโก	1109
วนฺทิตโต	1270		

	<u>๒</u>		<u>๒</u>
	สุดท้าย		สุดท้าย
วิษณุโต	1187	เวฑุโร	1316
วิภา	1266	เวปถุ	1271
วิญ	1112, 1266	เวสสนุตโร	1107, 1122
วิญสโน	1117		
วิโย	1266		
วิวิจ	1203	สกุจฉา	1250
วิวิตุโต	1181, 1183	สโฆ	1123
วิเวโก	1267	สสมุโร	1176
วิสขุชา	1247	สกุโกโต	1270
วุญโร	1178	สกุโก	1186
วุฑุโฆ	1179, 1217	สงกนโต	1187
วุฑุค	1182	สงกนปิโต	1270
วุสิต	1178	สงกิตโต	1223
วุสิตวา	1142	สงขโต	1198
วุสิตาวี	1142	สงขาโร	1198
วุสิตาวินี	1142	สงโข	1112, 1220
วุสิตาวี	1142	สงคีติ	1165
วุสิตโต	1142	สงโก	1212, 1267
เวณ	1317	สงจ	1260
เวตุค	1295	สงฉิกาค	1246
เวตุร	1296	สชช	1169
เวทญ	1118	สชชชา	1247, 1259, 1263
เวทนา	1140	สชชช	1167
เวทิตพ	1210	สญฉินโน	1185

| ส

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส	ส	ส	ส
	สุดท้าย		สุดท้าย
สนุชานัน	1268	สมชุชา	1247
สนุชานนโก	1268	สมณ	1268
สนุญา	1249	สมโณ	1268
สนุโท	1305	สมตงุคโต	1144
สติ	1140, 1191	สมโถ	1236
สโต	1191	สมาธิ	1138
สตตุ	1313	สมุทุโท	1302
สตตุฆาตี	1121	สมุปทา	1140
สตตุถิ	1301	สมุปาทีโต	1270
สตตุธา	1124, 1159	สมุญญโณ	1184
สทิส	1269	สมุพล	1308
สทูล	1308	สมุโพธคามิ	1294
สทุธา	1248	สมุโพโธ	1110
สนตตุโต	1183	สมุภินโน	1185
สนติ	1188	สมุภุ	1112
สนโต	1187	สมุมโต	1270
สนธิ	1138	สมุมุขีญโต	1338
สนธุ	1266	สมุมุยห	1205
สนนทุโธ	1216	สยถุ	1271
สนนยุห	1205	สมุภุ	1112, 1266
สนนีสิวา	1214	สยิต	1143, 1232
สนนีสิวสุ	1214	สยิตพพิ	1232
สปโถ	1236	สรณงุคโต	1144
สภา	1266	สรณัญต	1338
สมโก	1268	สรมาโน	1157
สมกุครติ	1190	สรักุโข	1269
สมกุครโต	1190	สริตา	1109

ส	เลข	ส	เลข
สริโต	1223	สีกฺฤโต	1338
สริโส	1269	สีมา	1236
สลฺยํ	1241	สีโม	1236
สลฺลํ	1241	สีสํ	1319
สวณํ	1268	สีหนาทิ	1121
สวโน	1268	สฺกัรํ	1147
สฺวาโน	1285, 1286	สฺกัรํ	1302
สหสฺสฺกฺขตฺตํ	1283	สฺกฺขํ	1186
สํ	1116, 1285	สฺกฺติ	1190
สํกฺจฺฉา	1250	สฺกฺโต	1190
สํกฺจฺฉา	1250	สฺกฺตฺโต	1183
สํทิกฺโข	1269	สฺจิ	1315
สํทิสํ	1269	สฺณิสํ	1319
สํทึ	1269	สฺโน	1285
สํโน	1285	สฺตฺตํ	1295, 1347
สํโม	1236	สฺตฺโต	1270
สํริกฺโข	1269	สฺตฺวา	1150
สํริโส	1269	สฺทสฺสํ	1147
สํลิลาวํ	1292	สฺนโข	1285
สํวโก	1268	สฺปโน	1146
สํกฺขา	1140	สฺโพธํ	1147
สํตํ	1143	สฺภโร	1147
สํทฺโต	1216	สฺโม	1266
สํทฺุโร	1316	สฺยิณฺฺรํ	1215
สํนฺทฺปาโย	1292	สฺวาโน	1285, 1286
สํริโส	1319	สฺसानํ	1341
สํมยํ	1114	สฺสสโย	1147, 1232

<u>ส</u>	สุด	<u>ท</u>	สุด
สุไณ	1285	หิตกโร	1109
สุทโก	1268	หิโม	1236
สุทน์	1268	หุตวา	1142
สุทโน	1268	หุตาวี	1142
เสโก	1267	หุโต	1142
เสตุ	1317	เหตุ	1317
เสยยา	1247	เหโม	1234
โสโก	1267	เหยย	1129
โสไณ	1285, 1286	โทโม	1234
โสตุ	1148		
โสตุร์	1296		
โสโม	1234		
	<u>ท</u>		
ทฏโร	1176		
ทนต์	1200, 1223		
ทนต์พ	1200		
ทนุ	1317		
ทนต์พ	1200		
ทนต์	1200		
ทนต์น	1200		
ทริตุวา	1210		
ทวน	1268		
ทวโน	1268		
ทลิต	1143		
ทารี	1245		
ทาวโก	1268		

ภาคผนวก ง

ปัจจัยกิตติ์และศัพท์ในคัมภีร์สหพันธนิพนธ์ตอนกิตกัปปิ

	<u>อ</u>		<u>อ</u>	
		สุดท้าย		สุดท้าย
อ	1107, 1108, 1109, 1122	อ		1342
	1140, 1248, 1249, 1303	อ		1314
อนิย	1125, 1244, 1245		<u>อ</u>	
อนุต	1157, 1158	อ		1286
อม	1312	อ		1319
อล	1308, 1339, 1343		<u>อ</u>	
	<u>อา</u>	อ		1316
อา	1116		<u>โ</u>	
อาณ	1293	โ		1286
อาณิ	1281			
อาวี	1109, 1114, 1289		<u>ก</u>	
อ	1138, 1315	ก	1302, 1305, 1306, 1307	
อก	1163, 1278	การ		1208
อณ	1345	ก		1232
อิท	1302	ก	1282, 1283, 1284	
อิน	1145, 1146	ก		1344
อิม	1276, 1277	ก	1233, 1270	
อีย	1303	ก	1112, 1220, 1266	
อิร	1302			
อิส	1319			

	<u>ข</u>		<u>ณ</u>
ข	1147	ณ	1106, 1110, 1111, 1194, 1195, 1197, 1198, 1218, 1219, 1229, 1292, 1322, 1326, 1346
ขิณ	1289		
		ณก	1324
		ณค	1279
จ	1251	ณคค	1297
จฉาน	1251	ณม	1273, 1274
		ณ	1114, 1121, 1197, 1245 1289, 1294
จ	1250, 1262	ณ	1231, 1288, 1317
จิลล	1252	ณก	1120, 1231
		ณย	1126, 1128, 1129, 1210, 1244, 1245, 1247, 1256, 1258, 1261,
ช	1259		
ชช	1167, 1168, 1169	ณว	1109, 1197, 1224, 1228, 1231, 1268, 1290
ชช	1167		
		<u>ณ</u>	<u>ต</u>
ณ	1253, 1264	ต	1142, 1143, 1144, 1165, 1166, 1170, 1176-1193, 1198, 1210, 1288, 1295, 1347.
ณ	1299		
		ตพพ	1125, 1171, 1200, 1210, 1226, 1244, 1245.
		ตพย	1130
ท	1299, 1300		

	<u>ค</u>		<u>ค</u>	
ควนตุ		สุตต		สุตต
คเว	1148, 1199	1142	ควาน	1201, 1202, 1203, 1204,
คาวี		1142		1205, 1206, 1207, 1211,
คิ	1139, 1140, 1165, 1189,			1221
	1190, 1191, 1192, 1298		<u>ณ</u>	
คุ	1109, 1114, 1225, 1231,		ณ	1236, 1301
	1290, 1313, 1317, 1320,		ณ	1271, 1274
คูก		1162		
คู้	1148, 1149, 1172, 1199,		<u>ท</u>	
	1200, 1226, 1246.		ท	1302
คูน	1150, 1151, 1152, 1153,		ท	1313
	1154, 1155, 1156, 1199,			
	1200, 1201, 1202, 1203,		<u>ธ</u>	
	1204, 1205, 1211, 1226		ธ	1302
คยย		1126		
คุติ		1298		<u>น</u>
คุติม	1272, 1274, 1275		น	1317
คุย	1255, 1257, 1260, 1265		นุส	1319
คยุ	1253, 1264		นตุ	1293
คฺรณ		1296		
คฺวา	1150, 1151, 1152, 1153,		<u>ม</u>	
	1154, 1155, 1156, 1172,		ม	1236
	1173, 1200, 1201, 1202,		มนุ	1234, 1235
	1203, 1204, 1205, 1206,		มาน	1157, 1293
	1210, 1211, 1221			
คฺวาน	1150, 1151, 1152, 1153,		<u>ย</u>	
	1154, 1155, 1156, 1200,		ย	1241

	<u>ย</u>	<u>ส</u>
	สุดท้าย	สุดท้าย
ย	1242	1293
ย	1117, 1133, 1134, 1135, 1136, 1140, 1228, 1268, 1288	

	<u>ร</u>
ร	1123, 1124
รตุ	1124, 1159
รตุย	1254
รมม	1113
ราตุ	1161
ริจ	1127
ริตุ	1160
ริริย	1141
รณ	1321, 1323
รุ	1118, 1119, 1124
โร	1115

	<u>ล</u>
ล	1241
ลาณ	1242
ลิก	1280

	<u>ว</u>
วาน	1286

ประวัติผู้เขียน

นายบำรุง ชำนาญเรือ เกิดวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2503 ที่จังหวัดกาญจนบุรี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี (เกียรตินิยม อันดับ 2) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปีการศึกษา 2526 เข้าศึกษาต่อในบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขาวิชาบาลี-สันสกฤต เมื่อปีการศึกษา 2527 ปัจจุบันรับราชการ ตำแหน่งอาจารย์ 1 ระดับ 3 สังกัดโรงเรียนสตรีศรีนครินทร์บำเพ็ญ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย